

**АҲОЛИ ТОМОРҖАЛАРИ ВА ДЕҲҚОН
ХЎЖАЛИКЛАРИ УЧУН АМАЛИЙ УСЛУБИЙ ТАВСИЯЛАР**

**Мазкур кўлланма Ўзбекистон фермер, деҳқон
хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгаши раиси
А.А.Ханитов раҳбарлигидаги тайёрланди.**

Тўпланинни тайёрлашда иштирок етганлар:

Т.А.Саттаров
А.А.Рахимов
З.Х.Мустафакулов
К.И.Хидиров
П.Рўзабоев
А.У.Садулаев
Р.М.Абдуллаев
А.У.Арипов
Ф.И.Суюнов
М.Муҳаммадиев
Э.Б.Мамарахимов
Ш.В.Ваҳобов
И.А.Етқироров
М.Ш.Тиловов
А.Ибрагимов
О.Ш.Сафаров
З.Х.Файзуллаев
А.Тешабоев

Интернет сайтлари:

www.uzlk.uz
www.mahallakengashi.uz
www.lex.uz

**АҲОЛИ ТОМОРҖАЛАРИ ВА ДЕҲҚОН ХЎЖАЛИКЛАРИ УЧУН
АМАЛИЙ УСЛУБИЙ ТАВСИЯЛАР**
Тошкент, 2022 й.

*Ер эгаларининг билим ва таъсирба тарини омирни, уларни тарур мальумот ва
аҳборотлар билан таъминлаши таъминни ривожлантириши, соҳига замонавий
технологияларниң жорий тишнин тарур.*

И.Мирзиев

Эътиборнингги тақдим этилганни мазкур кўлланма Ўзбекистон Республикаси Президентинин 2021 йил 16 деҳобраги "Томорқадан фойдаланиши ғамридирилганин ошириши, шунингдек, аҳодининг тадбиркорлик ташаббусларини мозиёни кўллаш-куватлаш бўйича кўшича чора-тадбирлар тўғрисинча" ги зарорига асосан Ўзбекистон фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгашини, Ўзбекистон Республикаси Кмилоқ хўжалиги вазиригиги, Ветеринария ва чорвачинин ривожлантириши давлат хумараси, Богдорнингизи несниҳона хўжалигини ривожлантириши агентлиги, "Ўзбекистон асаларичилари" уюшмаси, "Паррандасоат" уюшмаси, "Ўзбекбадисоат" уюшмаси, Кўсиччилик селекцияси ва генетика маркази, Кмилоқ хўжалиги вазиригиги хутиризати Сабзавот, полиззинчалири ва картошканини измий тадқиқот институти, Дон аз дукини эканзари измий тадқиқот институти, Кенеги хуруридаги "Томорқа ер участкаларини ривожлантириши измий-амалий маркази" МЧЖ ва "Томорқачизини ривожлантириши милалий маркази" МЧЖ нинг одимлари ва соҳига мутахассислари томонидан тайёрланган.

Шунингдек, томорқа срзаризда юнич интенсив боғдорчилик, лимончилик, үзумчилигини ташкиз килини, полиз, дукоқли, майди экинлар, картопка ва бенин кинжалоқ хўжалиги маҳсулотларини стаптириши бўйича тайбранингдан мазкур намуниавий технологик хариталарни ишлаб чөйкешда республика ҳудудларига мингдан ортиқ тақрибази томорқа ер эгалари, уста деҳонларнинг фикрлари ҳам олинди.

Жумладан, Богдорчилик йўналишинда Лайдикон вилояти Асака туманиндин Турунбосев Бобуршо, Наманган вилояти Янгиқўргон туманиндан Тўракхўжев Хусиниддин, Аскаров Хайдарали, Тошкент вилояти Бўстонлик туманиндан А.Тошибосев, Ж.Айдархулов, Сурхондарё вилояти Деянов туманиндан "Рахмонов Умарзин Ушқиевич" фермер хўжалиги раҳбари И.Рахмонов, Навонӣ вилояти Кизилтепа туманиндан Баҳромов Суннат, Қудратов Шерали ва бошқалар;

Узумчиник йўналишинда Азчиков вилояти Булакбаш туманиндан Тешабоев Азабек, Азимов Несматилло, Тошкент вилояти бўстонлик туманиндан "Аман Шерхон Эрхан" фермер хўжалиги раҳбари Г.Фазилова, Сурхондарё вилояти Узун туманиндан Т.Ишмуродов, Навонӣ вилояти Хатирчи туманиндан Гойинов Каҳрамон, Бекназаров Шавкат, Сирдарё вилояти Сирдарё туманиндан Тўйчиев Каримжон, Ховос туманиндан Нишонов Ахмид ва бошқалар;

Лимончилик йўналишида Андижон вилояти Кўргонтепа туманидағи Ш.Жумаев, Олтинкўл туманидаги “Марказ бусинес томорқа хизмати” МЧЖ раҳбари Б.Муллажонов, Наманган вилояти Норин туманидаги Ж. Махмудов, Навоий вилояти Нурота туманидаги Қ.Файзанов, Қизилтепа туманидаги Ҳ.Жумаев, С.Тиллоев, Сурхондарё вилояти Сариосиё туманидаги И.Ҳайдаров, Термиз туманидаги С.Жумаева, Тошкент вилояти Янгийўл туманидаги Р.Дамаев, Хоразм вилояти Урганч туманидаги Ш.Худайберганов ва бошқалар;

Картошкачилик йўналишида Андижон вилояти Кўргонтепа туманидаги “Хўжамбердиев Пўлатжон” фермер хўжалиги раҳбари П.Хўжамбердиев, Наманган вилояти Янгиқўргон туманидаги А.Ашуров, И.Ашуров, Навоий вилояти Кармана туманидаги Р.Шомуродов, Хатирчи туманидаги А.Пардаев, Сурхондарё вилояти Денов туманидаги “Фурсат Маҳорат” фермер хўжалиги раҳбари З.Абдувоитов, Тошкент вилояти Оҳангарон туманидаги И.Саримсаков, Оҳангарон туманидаги К.Халикова ва бошқалар;

Полиз экинларини етиштириш бўйича Сирдарё вилояти Сардоба туманидаги Д.Бегматов, Ховос туманидаги Ф.Солиев, Боёвут туманидаги Қ.Тиловбердиев, Сурхондарё вилояти Бандиҳон туманидаги “Янги давр” кўп тармоқли фермер хўжалиги раҳбари Ф.Бердиев ва бошқалар;

Дуккакли экинларини етиштириш бўйича Андижон вилояти Кўргонтепа туманидаги “Бунёдбек Қорабоев ери” фермер хўжалиги раҳбари М.Қорабоев, Балиқчи туманидаги Ҳ.Қаюмов, Жалакудук туманидаги И.Ғаниев, Наманган вилояти Наманган туманидаги А.Жўраев, А.Бахриддинов, Сурхондарё вилояти Кумкўргон туманидаги А.Жўраев, Тошкент вилояти Оҳангарон туманидаги М.Қувватов, Янгийўл туманидаги Н.Деҳқанова ва бошқа кўплаб уста дехқонлар фикрлари олиниб, уларнинг таклиф ва хulosалар асосида мазкур Намунавий технологик харита тайёрланди.

Ушбу Технологик харитадаги тавсиялар асосида экинларни экиш, парваришилаш, ишлов бериш муддатлари ҳамда харажатлар микдори ҳудудларнинг тупроқ иқлим шароитидан, бозордаги нарх-наволардан келиб чиқиб ўзгариши мумкин.

I-БОБ

ТОМОРҖАЛАРГА ЭКИН ЭКИШ, ПАРВАРИШЛАШ, ИШЛОВ БЕРИШ МУДДАТЛАРИ ВА ХАРАЖАТЛАР БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯЛАР САБЗАВОТ ЭКИНЛАРИ ТОМОРҖАДА САБЗИ ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНИКАСИ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар. Эртапишар Мушак–195, Нурили–70, ўртапишар Мирзои сариқ–304, Мирзои қизил–228, Нант–4, Шантанэ–2461, Зийнатли, Фаровон.

Ургу танлани. Экиладиган урги тоза, юқори унувчан, касалликлардан холи, бутун (синмаган), вазндор бўлиши зарур. Уруғлар бошқа ўсимликлар уруғлари ва аралашмаларидан тозаланади.

Ер тайёрлаши. Томорқа ўтмишдош экин қолдиқлари ва бегона ўтлардан сифатли қилиб тозаланади. Тупроқ 20–25 см чукурликда юмшатилади, йирик кесаклар майдаланиб, яхшилаб текисланади ва сугориш эгатлари олинади.

Экиши муддати ва схемаси. Мамлакатимизнинг жанубий вилоятларида баҳорги сабзи урги 15-28 февралда, ёзгиси 1-15 август, тўқсонности муддатдагиси 15-30 декабрда сепилади. Марказий минтақада жойлашган ва водий вилоятларида баҳорги сабзи 1-15 март, ёзгиси 10 июндан-10 июлгacha, тўқсонности муддатдагиси 10 ноябрь – 10 декабрь, шимолий минтақалarda баҳоргиси 15-30 март, ёзгиси 10-20 июнь, тўқсонности муддатдагиси 1-30 ноябрда 1,5-2 см чукурликка 52x8, 62x8 см схемада экилади. Уруғ сарфи 10 сотихга 500-600 гр. Сепилган уруғлар хаскаш билан тупроқка аралаштирилади.

Парваришилаши. Сабзини парваришилаш жараёнидаги энг муҳим масалалардан бири – бу уруғни ердан текис ундириб олишдир. Сабзи ниҳоллари тупроқ доим нам бўлганда 5–7 кунда кўринади ва 10 кунда батамом униб чиқади. Сабзи униб чиқиши билан дарҳол бегона ўтларни ўташ ва яганалашга киришиш керак. Сабзи 2 марта ўталади. Дастлабки ўташ сабзи битта чинбарг чиқарганда, кейингиси эса 3–4 барг чиқарганда ўтказилади.

Сугории. ртимиз шароитида сабзи урги кўкламда, кузда ва ёзда сепилади. Айрим, яъни кўклам қурғоқчил келган йилларда уруғнинг униб чиқишини тезлаштириш мақсадида уруғ суви берилади. Дастлабки пайтларда экин ҳар бир ярим-икки ҳафтада, майнинг иккинчи ярмидан эътиборан, яъни илдизмевалар жадал суръатда катталашаётганда эса ҳар 7-8 кунда сугорилади. Сизот суви

чуқур жойлашган ерларда эртаки сабзи ўсув даврида 8 марта, сизот суви юза далаларда эса 5-6 марта сугорилади. Сабзи мана шу тартибда сугориб борилса, сизот суви чуқур жойлашган ерларда мавсумда 11-12 марта, сизот суви юза худудларда 6-8 марта сув ичади.

Ўғимлари. 10 сотих майдонга соф ҳолда 15 кг азот, 8 кг фосфор, 4,5 кг калий солиши керак. Ўтлоқи, ўтлоқи ботқоқ ерларда етиштирилганда соф ҳолда 12 кг азот, 7 кг фосфор, 4 кг калий бериш керак. Ўғитларни бериш муддатлари: фосфор ўғитини йиллик миқдорининг 75 фоизи билан калийнинг ҳаммаси шуддгорлашда, фосфорнинг қолган қисмини бороналаб, эгат олишда бериш тавсия этилади. Азотли ўғитларнинг вегетация мобайнида иккига бўлиб берилади.

Касаллик ва зарарқунандаларга қарши қурашии. Кўп йиллик бегона ўтларга қарши кузда 10 сотихга Галомекс 104 г/л эм.к. препарати солинади. Бир йиллик ўтларга қарши экишдан олдин 50 фоизли Гезагард препаратини 200–300 граммдан, бегона ўтлар уруғи ердан ўнгунга қадар ёки 1–2 чинбарг чиқарган вақтда, 33 фоизли Стомп 100–200 мл ёки 12,5 фоизли Фюзилад Супер препаратининг 100–200 граммини 60–80 литр сувда аралаштириб пуркаш тавсия қилинади. Кимёвий препаратлар мутахассислар назоратида қўлланилади.

Хосилни ўғишишириши. Сабзи илдизмевасининг диаметри 1,5-2 см бўлганда ковлаб олинади. Такрорий экилган сабзи ҳосили қаттиқ совуқ тушмасдан ўғишишириб олинади, акс ҳолда мевалар мазасини йўқотади ва узоқ сақланмайди.

Уста дехкон: Х.Абдуллаев.

Иштихон т. “Шехлар” МФЙ, Каттақўргон т. “Каттакўрпа” МФЙ, Булунгур т. “Полвонариқ” МФЙ, Нарпай т. “Беклар” МФЙ, Пахтачи т. “Мирзо Нодим” МФЙлардан келган 25-30 нафар иштироқчига график асосида “Сабзи етишириш агротехникаси” бўйича ўкув мактаби яратилди.

ТОМОРҖАДА КАРТОШКА ЭКИШ ВА ПАРВАРИШЛАШ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар:

Ўзбекистон Республикаси Давлат реестрига картошканинг 63 та нави киритилган. Эртапишар навлардан “Латона”, “Фреско”, “Ред Скарлет”, ўртаки-эртаки “Кондор”, “Марфона”, “Романо”, “Курода”, “Санте”, “Диёра”, ўртапишар “Тўйимли”, “Умид”, “Кўк сарой”, “Серҳосил”, “Аладин”, “Аринда”, “Арнова”, ўртаки-кечки “Акро”, “Мондиал”, “Диамант”, “Пикассо” ва бошқалар шулар жумласидан.

Ургуз танлари. Картошка ҳосилдорлигини ошириш, сифатини яхшилаш ва эрта етилишини таъминлаш учун уни ундирилган туганакларидан экиш керак. Ундирилган туганакларни баҳорги муддатларда экиш ундирилмаган туганакларни экишга қараганда ҳосилдорликни 12-15% ошириб, 10-15 кун эрта пишишига имкон беради. Маҳаллий шароитда тайёрланган уруглар ундириш хоналарига экишдан 30-35 кун, четдан келтирилган уругликлар 20-25 кун илгари қўйилади. Ундириш хонасида ёруғлик ва 18–22°C даражага иссиқ ҳарорат яратилиши лозим. Уруғликлар майда йириклигига караб (40-60, 60-80, 80-100 г) саралаб, ундириш хонасининг полларига, сўқичакларга (стеллаж) 2-3 қатламдан оширмай ёки 12-20-25 кгли яшикларда қўйилиши керак. Туганакларнинг нишлаганлари кетмон билан ёпиб экиладиган бўлса, уларни 3-4 см гача ўстириш мумкин. Оғирлиги 100 граммдан катта туганакларни экиш учун икки-уч бўлакка бўлинади.

Ер тайёрлари. Бир сотихга 250-300 кг (10 сотихга 2,5-3 т) тоза, чириган гўнг солинади. Тупроқ белкурақда 18-20 см чуқурликда юмшатилади ёки кетмон билан чопилади. Катта кесаклар майдаланади ва ер текисланади.

Экиши муддати ва схемаси. Баҳорги муддатда жанубий вилоятларда 15 февраль – 1 марта, марказий минтақада жойлашган вилоятларда 25 февраль – 10 марта, шимолий минтақаларда 1-20 марта; ёзги муддатда жанубий вилоятларда тезпишар навлар 10-20 июль; ўртапишар навлар 5-20 июль; кечпишар навлар 20-30 июня; марказий минтақада жойлашган вилоятларда тезпишар навлар 10-20 июль, ўртапишар навлар 10-30 июнь, кечпишар навлар 10-20 июня экиласиди. Шимолий худудларда тезпишар навлар 20-30 июнь, ўртапишар навлар 15-25 июнь, кечпишар навлар 5-10 июнда экиласиди. Картошка туганаклари (уруглиги) 5-8 см чуқурликка экиласиди ва ҳар 1 сотих майдонга 30-35 кг уруғлик сарфланади. Картошка олдиндан тайёрлаб қўйилган майдонга қўлда 70x30 ёки 90x25 см схемада экиласиди.

Парваришлари. Майдонлар уруғлик тўлиқ униб чиққунча об-ҳаво ва ер шароитига кўра 1-2 марта сугорилади. Сугориш натижасида бегона ўтлар ҳам жадал ўсиб чиқа бошлайди. Уларни йўқотиши мақсадида сугоришдан 4-6 кун ўтгач, қатор оралари ва эгатларнинг устки қисмига кетмон билан ялписига ишлов бериш лозим. Улар ердан тўлиқ униб чиққандан кейин 20-25 кун ўтгач, ўсимликларга биринчи комплекс ишлов берилади. Қатор оралари 15-16 см чуқурликда, ўсимликтан 10-12 см химоя масофаси колдирилиб юмшатилади. Кейин эса ўсимлик оралари енгил чопиқ қилиниб, бегона ўтлардан тозаланади. Шундан сўнг майдондаги ўсимликларни биринчи марта азотли ўғит (50%) билан озиқлантириб, кейин қондириб сугориш тавсия этилади. Иккинчи комплекс ишлов биринчи ишловдан 25-28 кун ўтгач ёки ўсимликлар ёппасига гунчалайдиган даврда амалга оширилади. Картошка баҳорда экилганида ўсув даври ҳавонинг салқин ва тупроқнинг сернам пайтига, ҳосил тўплаш даври эса ёзниң айни қизий бошлаган вақтига тўғри келади. Шунинг учун ҳам эртаки картошка ҳосил тўплаш

(туганаклаш) пайтида хар 5-6 кунда, 1 сотихга 4-4,5 м³ меъёрда суғоришни та-лаб қилади.

Кечки картошка ўсув даврида 8-10 кун оралатиб бир меъёрда суғорилади. Ҳосилни йигиб-териб олишга 2-3 ҳафта колганда сув бериш тўхтатилиди.

Ўғитлаш. Картошка асосий озиқа элементларига ўта талабчан. Шу боис бу экин етиширилганда 1 сотихга соф холда 2,2 кг азот, 1,7 кг фосфор, 1,1 кг калий бериш керак.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши курашии. Картошка ҳосилини оширишда экиладиган туганакларнинг йириклиги, шакли ва бошқа белгиларига қараб танлаб олиш муҳим тадбир ҳисобланади. Картошка ўсимлигига колорадо қўнғизи пайдо бўла бошлагандаги қўнғизни қўлда териб чиқиш тавсия этилади. Қўнғизлар кўпайиб тухум қўя бошлагандан кейин кимёвий препаратлар қўлланилади. Бунда 10 сотих майдонга “Каратэ” 5% (10 мл), “Моспилан” 20% (20-25 мл), “Суми-альфа” 5% (50 мл) препаратлари 60-70 литр сувда яхшилаб ара-лаштирилиб пуркалади

Ҳосилни йигишишириши. Картошка туганаклари 25-30 см чуқурликда шаклланади, шунинг учун кетмон ёрдамида чуқурроқ ковлаб олинади. Ковлаш даврида тупроқ нам бўлиши лозим. Шунда картошкамарни бешикаст йигишиширишга эришилади.

Уста дехқон: Э.Артиков.

Пастдаргом т. “Чандир” МФЙ, Пайариқ т. “Жавшар ота” МФЙ, Кўшработ т. “Шова” МФЙ, Самарқанд т. “Янгиобод” МФЙ, Жомбай т. “Саричашма” МФЙ-лардан 25-30 нафар иштирокчига “Картошка экиш ва парваришлаш” бўйича мактаб яратилди.

Баҳорги картошка етишишида қўлланиладиган намунавий технологик харита

Ер майдони – 1 сотихга ҳосилдорлик – 200 кг/сотих, ялпи ҳосил – 200 кг

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агротадбирни бажариш муддати	Ёқилги сарф харжати, литр
1	Тупроқда нам тўплаш учун суғориш	кўл кучи	10000	15.10-15.11	
2	Ерларни жорий текислаш	Кўл кучи, мотокултиватор	10000		0,3
3	Маҳаллий ўғитларни томорқага сочиш (200 кг/сотих)	кўл кучи	10000	20.10-20.11	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агротадбирни бажариш муддати	Ёқилги сарф харжати, литр
4	Минерал ўғитларни томорқага сочиш (9 кг/сотих)	кўл кучи	10000	20.10-20.11	
5	Ерни хайдаш (чуқурлиги 27-30 см)	Кўл кучи, мотокултиватор	10000		0,3
6	Очиқ ва ёпик марзаларни текислаш	кўл кучи	10000		
7	Картошкани саралаш ва тозалаш (35 кг/сотих)	кўл кучи	5000	05.01-10.03	
8	Экишдан олдин тупроқни чизеллаш (чуқурлиги 14-16 см, 2 марта)	Кўл кучи, мотокултиватор	20000		0,3
Экишгача бўлган давр бўйича жами:		X	85000	X	0,9
1	Эгат олиш	Кўл кучи, мотокултиватор	10000	25.11-10.03	0,3
2	Уруғлик картошкани экиш (35 кг/сотих, экиш схемаси 70x30 см, экиш чуқурлиги 7-12 см), экилган эгатларни плёнка билан беркитиш	кўл кучи	15000	20.02-10.03	
Экиш даври бўйича жами:		X	25000	X	0,3
1	Биринчи культивация, ерни юмшатиш, ўсимликлари атрофини чопиши	Кўл кучи, мотокултиватор	10000	20.04-25.04	0,3
2	Минерал ўғитларни ўсимликларни ёнига солиш ва суғориш арикларини очиш (8,5 кг/сотих)	Кўл кучи, мотокултиватор	10000	25.04-30.04	0,3
3	Суғориш (6,5-7 м ³ /сотих)	кўл кучи	10000	25.04-30.04	
4	Иккинчи культивация, ерни юмшатиш (чуқурлиги 14-16 см) ўсимликларни атрофини уюмлаб чопиши	Кўл кучи, мотокултиватор	10000	05.05-10.05	0,3
5	Гўнгни (шарбат учун) томорқага ташиб ва чукурга солиш (100 кг/сотих)	кўл кучи	5000	10.05-15.05	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарф харражати, литр
6	Картошка ўсимликларини зааркунанда ва касалликлардан кимёвий ва биологик усулларда ҳимоя қилиш (3 марта)	кўл кучи, махсус воситаларда	50000	Ўсиш даврида	
7	Шарбат усулида сугориш (2 марта)	кўл кучи	20000	10.05-15.05	
8	Учинчи культивация	кўл кучи, махсус воситаларда	10000	20.05-25.05	
9	Минерал ўғитларни қатор орасига солиш ва сугориш эгатларини очиш (4,8 кг/сотих)	кўл кучи	10000		
10	Сугориш (6,5-7 м ³ /сотих, 4 марта)	кўл кучи	40000	20.05-20.06	
Вегетация даври бўйича жами:		X	175000		0,9
11	Картошка ҳосилини ковлаш, ҳосилини териш ва қопларга жойлаш (200 кг/сотих)	кўл кучи	15000	25.05-25.06	
Йигим-терим даври бўйича жами:		X	15000	X	0
ҲАММАСИ:		X	300000		2,1
12	Кўзда тутилмаган харожатлар (15%)	45000		0,315	
ЖАМИ		X	345000		2,415

Кузги картошка етиштиришда қўлланиладиган намунавий технологик харита

(Ер майдони – 1 сотих, ҳосилдорлик – 2,4 ц/сотих, ялпи ҳосил – 240 кг)

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарф харражати, литр
Экишгача бўлган давр					
1	Тупроқни намлаш учун сугориш (4,5-5,0 м ³ /сотих)	кўл кучи	10000	20.06-05.07	
2	Минерал ўғитларни (Су-перфосфат – 7,5 кг/сотих, Калий – 1,5 кг/сотих, жами – 9 кг/сотих) сочиш	кўл кучи	10000	24.06-07.07	
3	Ерни ҳайдаш (чукурлиги 28-30 см)	Кўл кучи, мотокултиватор	10000	24.06-07.07	
3	Ерни ҳайдаш (чукурлиги 28-30 см)	Кўл кучи, мотокултиватор	10000		0,3
4	Очиқ ва ёпиқ марзаларни текислаш	кўл кучи			
5	Тупроқни чизеллаш (2 марта, чукурлиги 14-16 см)	Кўл кучи, мотокултиватор	20000		0,6
6	Сугориш ариқларини очиш (70-90 см)	кўл кучи	10000		
7	Вактингчалик сугориш тармокларини қазиш	кўл кучи			
8	Сугориш (4,5-5,0 м ³ /сотих)	кўл кучи	10000	25.06-07.07	
Экишгача бўлган давр бўйича жами		X	70000	X	0,9
Экиш даври					
1	Уруғлик картошкани томорқага экиш (уруғлик сарфи – 35 кг/сотих, экиш схемаси 70x30 см, 90x25 см)	кўл кучи	15000	25.06-07.07	
Экиш даври бўйича жами:		X	15000	X	0
Вегетация даври					

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарф харжати, литр
1	Вақтингчалик суғориш тармоқларини қазиши, суғориш тармоқларини Суғориш (6,5-7,0 м ³ /сотих)	кўл кучи	10000	27.06-09.07	
2	Низҳоллар чиқишидан олдин кирраларни тупроқ билан уюмлаш	кўл кучи	10000	03.07-14.07	
3	Биринчи культивация (чуқурлиги 16-18 см), картошка ўсимликлари атрофини чопиши	Кўл кучи, мотокултиватор	15000	10.07-20.07	0,3
4	Минерал ўғитларни ўсимликлар ёнига солиши ва суғориш ариқларини очиш (Суперфосфат – 3,2 кг/сотих, Калий – 0,5 кг/сотих, Сульфат аммоний – 4,8 кг/сотих, жами – 8,5 кг/сотих)	кўл кучи	15000	15.07-25.07	
5	Суғориш (6,5-7,0 м ³ /сотих)	кўл кучи	10000	15.07-25.07	
6	Иккинчи культивация (чуқурлиги 14-16 см)	Кўл кучи, мотокултиватор	10000	25.07-05.08	0,3
7	Ўсимликлар атрофини уюмлаб чопиши	кўл кучи		19.07-30.07	
8	Гўнгни (шарбат учун 100 кг/сотих) чуқурларга тушириши	кўл кучи			
9	Картошка ўсимликларини зараркунанда ва касалликлардан биологик ва кимёвий усусларда ҳимоя қилиши (3 марта)	кўл кучи, махсус воситалар билан	45000	Ўсиш даврида	
10	Суғориш тармоқларини тўғрилаш, шарбат усуслида суғориш (2 марта, 6,5-7,0 м ³ /сотих)	кўл кучи	20000	19.07-30.07	
11	Учинчи культивация (чуқурлиги 14-16 см)	Кўл кучи, мотокултиватор	10000		

12	Минерал ўғитларни (Сульфат аммоний – 4,8 кг/сотих) қатор орасига солиши ва суғориш, 7 марта, 6,5-7,0 м ³ /сотих	кўл кучи	70000	29.07-10.08	
	Вегетация даври бўйича жами:	X	215000	X	0,9
	Йигим-терим даври				
1	Картошка ҳосилини ер юзига ковлаб чиқариш (240 кг/сотих), қопларга жойлаш	кўл кучи	15000	25.10-05.11	
	Йигим-терим даври бўйича жами:	15000	X	0	
	ҲАММАСИ:	315000	X	1,8	
	Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)	47250	X	0,27	
	ЖАМИ	362250	X	2,07	

Изоҳ: Технологик ҳариталарга қишилоқ хўжалиги маҳсулотлари этиштирувчи корхоналарнинг табиий-иқлим шароити, географик жойлашуви (рельефи), агротехник тадбирларнинг бажарилши жараёнлари ва технологиялари, иш ҳажмлари, замонавий техникалардан фойдаланиши имкониятлари ва қишилоқ хўжалик техникалари ҳамда машиналарининг русумлари ўзгаришидан келиб чиққан ҳолда тегишили тартибда ўзгартиришлар киритилади.

ТОМОРҚАДА ПИЁЗ ЕТИШТИРИШ ВА ПАРВАРИШЛАШ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар.

Маҳаллий шароитда яратилган эртапишар умбула, Оқ дур, ўртапишар Истиқбол, Зафар.

Ургуз ташлаши. Экиладиган ургузи тоза, юқори унувчан, касалликлардан холи, бутун, вазндор бўлиши зарур. Ургулар бошқа ўсимликлар ургулари ва аралашмаларидан тозаланади.

Ер тайёрлаши. Ургулар сепиладиган майдонлар ўтмишдош экин қолдиқлари ва бегона ўтлардан сифатли қилиб тозаланади. Тупроқ 20–25 см чуқурликда юмшатилади, йирик кесаклар майдалангач, яхшилаб текисланади ва суғориш эгатлари олинади.

Экиши муддати. Пиёз уч муддатда – эрта баҳорги, ёзги-кузги ва тўқсонбости қилиб экилади. Баҳорги муддатда пиёз ургузи жанубий вилоятларда 5–25 январь,

марказий минтақада жойлашган вилоятларда 20 февраль–10 март, шимолий минтақаларда 5–25 март, тўқсонбости муддатда марказий минтақада жойлашган вилоятларда 15 ноябрь – 15 декабрь ва шимолий минтақаларда 1 ноябрь – 1 декабрда, ёзги-кузги муддатда шимолий минтақаларда 15 август–1 сентябрь, бошқа вилоятларда 15 август–10 сентябрда экилади. Пиёз уруғи 10 сотих майдонга баҳорги муддатда 1,2–1,5 кг, ёзги-кузги ва тўқсонбости муддатда 2 кг. гача сарфланади. Ернинг нишабига қараб қатор ораларини 70–90 см. дан олиб тўрт қаторли усулда экилади.

Парваришилаи. Пиёзни баҳорда экиш учун кузда жўяклар олиб қўйилади. Ёзги-кузги ва тўқсонбости муддатларда пиёз ўртаки, ёзги сабзавот, картошка ҳамда ғалладан кейин экилади. Пиёз икки-уч марта – дастлаб ўсимликларнинг бўйи 6-8 см га етганда, иккинчи марта боғлаб чиқариладиган товар ҳолига келганда ўтоқ ва ягана қилинади. Қатор оралари 15-16 см чуқурликда юмшатилиб, бегона ўтлар ўқотилади.

Ўғимлаи. Пиёз патак илдизли сабзавот бўлиб, илдиз тизими тупроқнинг устки қисмига яқин жойлашади. Шунинг учун у ернинг устки қисмida асосий озиқа элементларининг кўп бўлишини талаб қиласди. Бўз тупроқларда ҳар 10 сотихга ўртacha 30 кг азот, 22 кг фосфор ва 9 кг калий бериш керак. Ўтлоқ, ўтлоқи-ботқоқ тупроқларда эса 25 кг азот, 20 кг фосфор ва 8 кг калий беришни тақозо этади. Шўрланган, тупроқ бонитети паст бўлган ўтлоқи тақир, тақир тупроқларда пиёз етиширилганда 32 кг азот, 22 кг фосфор ва 10 кг калий бериш керак.

Сугории. Ниҳоллар униб чиқаётган ва пиёз боши шаклланаётган даврда сувга талаби ошади. Фақат вегетация даврининг охирида ва пиёз бошлари етилган пайтдагина сувга бўлган талаби бир оз камаяди. Сизот суви чуқур жойлашган бўз тупроқли ерларда кўкламнинг охири, ёзнинг бошларида пиёз ҳар 7-10 кунда сугорилади. Пиёзбошининг ўсиши тўхтагандан кейин 12-14 кун оралатиб икки марта сугорилади ва йигиб-териб олишга бир ой қолганда сугориш тўхтатилади. Сизот суви яқин бўлган жойларда пиёзни вегетация даврида 7-9 марта сугориш керак.

Касаллик ва зааркунандаларга қарши қурашии. Пиёз пашласи, тамаки трипси, кузги тунлам ва бошқа зааркунандаларга қарши қурашда 10 сотихга препаратлардан “Каратэ” 5% (30–40 мл), “Моспилан” 25% (25–30 мл), касалликлардан сохта ун шудринг, илдиз чириш, мозаика, сарғайиш, бўғин чириш касалликларига қарши 1 фоизли “Бордо” суюқлиги (мис сульфати бўйича 6–8 кг/га) билан ишлов берилади, 10-15 кунда қайта ишлов берилади. “Топаз” 10% (12,5–15 мл) ёки “Курзат Р” (200–250 г) препаратларини 60 литр сувда арапаштириб пуркаш тавсия қилинади.

Ҳосилни йигшиштириши. Пиёз поялари ётиб қолганда пиёз бошлари етилган деб ҳисобланади. Пиёз бошлари ковлаб ёки пояси билан бирга суғуриб олинади.

Уста дехқон: М.Бурхонов

Жомбой т. “Кўк Гумбаз” МФЙ, Булунгур т. “Ўроқли” МФЙ, Тайлөқ т. “Талли ота” МФЙ, Ургут т. “Алгар” МФЙ, Самарқанд т. “Дашибод” МФЙ-лардан ҳар ўқув кунлари 25-30 нафар иштирокчиларга хафтанинг сесанба ва жума кунлари “Саримсоқниёз ва пиёз” экинларини экши ва парваришилаш бўйича маҳорат дарслари ўтказилади.

ТОМОРҖАДА САРИМСОҚПИЁЗ ЭКИШ ВА ПАРВАРИШЛАШ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар: Майский Вир” ва “Южно фиолетовый”.

Ўруг танлаши: Экиладиган пиёзбошчалари юқори унучкан, касалликлардан холи, синмаган, вазндор бўлиши зарур. Саримсоқ совукқа чидамли ўсимлик, 3-5 °C ҳароратда униб чиқади, 7-8 °C гача бўлган совукқа чидайди.

Ер тайёрлаши: Даствлаб майдон ўтмишдош экин колдиқлари ва бегона ўтлардан тозаланади, 1 сотихга 150-200 кг (10 сотихга 1,5-2 т) чириган гўнг солинади. Ер 20-25 см чуқурликда юмшатилиб, йирик кесаклар майдалангач, яхшилаб текисланади ва сугориш эгатлари олинади.

Ўруг экини муддати: Саримсоқ кузда – сентябрь-октябрнинг бошларида экилади. Бундан кечиктириб экилса, кузда яхши илдиз олишга улгурмайди, оқибатда қишики паст ҳароратдан ва турли касалликлардан заарланади. Ургулар сепилгандан кейин хаскаш билан тупроққа аралаштирилади.

Парваришилаи. Тупроқ турига қараб саримсоқ экилган ерга 10 сотихга соғ ҳолда 10-15 кг азот, 10-12 кг фосфор ва 5 кг калий ўғити солинади. Саримсоқ экиладиган ерга янги гўнг солиши ярамайди, чунки бу ҳосилнинг етилишини кечиктиради ва у яхши сақланмайди. Саримсоқ паллалари йирик-майдалигига қараб 10 сотих ерга 100-150 кг ҳисобидан экилади. Саримсоқ паллалари йирик ва экин меъёри ортиши билан ҳосилдорлик ҳам юқори бўлади, 2-3 қатор қилиб экилганда ленталар ораси 50–60 см, ленталардаги қаторлар ораси 10-15 см, қатордаги ўсимликлар ораси 6-8 см бўлади ва чуқурлиги 3-4 см қилинади. Саримсоқ кузда, совук тушгунча 1-2 марта сугорилади, баҳор-ёзда ўсимликларни 5-6 марта сугориш, қатор ораларини юмшатиш, бегона ўтларни йўқотиш, чопик қилиш, гулпояларини синдириб ташлаш, минерал ўғитлар билан озиқлантириш ва чиринди билан мульчалаш ҳосилдорликни оширади.

Касаллик ва зарапқунандаларга қарши курашии: Пиёз пашласи, тамаки трипси, кузги тунлам каби зарапқунандаларга қарши курашда 10 сотих майдонга “Каратэ” 5% (40 мл), “Моспилан” 20% (25–30 мл) препаратлари қўлланилади. Касалликлардан соҳта ун шудринг, илдиз чириш, мозаика, сарғайиш, бўғин чириш касалликларига қарши уруғларни қиздириш, касалланган ўсимликларни йўқотиши, касалликларига қарши 1 фоизли “Бордо” суюклиги (мис сульфати бўйича 6–8 кг/га), “Топаз” 10% (12,5–15 мл) ёки “Курзат Р” (200–250 г) препаратларидан бирортасини 60 литр сувда аралаштириб пуркаш тавсия килинади.

Ҳосилни йигишишириши: Саримсоқ ҳосилини июнь-июльъ ойларида йигишириб олиш керак, акс ҳолда унинг паллалари бир биридан ажралиб кетади, ҳосил нобуд бўлади, товарбоплиги ҳамда сақлашга яроқлилиги пасаяди. Ҳосил белкурак билан ердан кўтарилиб, қўл билан териб олинади, кейин куритилади. Барги ва гулпояси бўгинидан 3–5 см қолдирилиб кесиб ташланади, пиёzlари майда-йириклигига қараб сараланади.

Уста дехқон: М.Бурхонов

Жомбой т. “Қўк Гумбаз” МФЙ, Булунеур т. “Ўроқли” МФЙ, Таілоқ т. “Тали ота” МФЙ, Ургут т. “Алгар” МФЙ, Самарқанд т. “Даштиобод” МФЙ-лардан ҳар ўқув кунлари 25-30 нафар шитирокчиларга хафтанинг сесанба ва жума кунлари “Саримсоқни ёз ва пиёз” экинларини экшии ва парваришилаи бўйича маҳорат дарслари ўтказилади.

ТОМОРҖАДА ПОМИДОР ЭКИШ ВА ПАРВАРИШЛАШ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар. Эртапишар Дўстлик, Сахий, Шафақ, Севара, ўрта-эртапишар Тошкент тонги, ўртапишар ТМК-22, Ўзбекистон-178, Сурхон-142, Баҳодир, Шарқ юлдузи, Ситора, Истиқол-10, Авиценна, кечпишар Намуна-70, Дони 2000.

Кўчат танлани. Помидор кўчатлари 40–45 кунлик, пояси ва илдизлари дуркун ривожланган, барглари тўқ яшил тусда, соғлом бўлиши лозим.

Ер тайёрлаши. Помидор экши режалаштирилган ерларни тайёрлаш ишлари куз ойларидан бошланади, ҳосилдан бўшаган майдон йирик ўсимликлар қолдиқларидан тозаланиб, маҳаллий ўғит сочиб чиқилади. Берилishi лозим бўлган маданий ўғитларнинг бир қисми қўлда сочиб чиқилиб, майдон 28-30 см чуқурликда юмшатилади. Экишга тайёр-

лашнинг кейинги тадбирлари экишдан олдин бажарилиб, майдонлар 14-16 см чуқурликда юмшатилади. Йирик кесаклар хаскаш ёрдамида майдаланиб, ер текисланади, 70 см ёки 90 см см қатор оралиғига экиш эгатлари тортиб чиқилади.

Экиши муддати ва схемаси. Жанубий вилоятларда эртаки навлар мартнинг III-үн кунлигига, ўрта ва кечпишар навлар апрелнинг I-II-үн кунлигига; марказий минтақада жойлашган вилоятларда эртапишар навлар апрелнинг I-үн кунлигига, ўрта ва кечпишарлари апрелнинг II-III-үн кунлигига ҳамда майнинг I-II-үн кунлигига, уруғ билан очиқ майдонга апрелнинг I-үн кунлигига; шимолий минтақаларда эртапишар навлар апрелнинг II-үн кунлигига, ўрта ва кечпишарлари апрелнинг III-үн кунлигига, майнинг I-үн кунлигига ва уруғ билан очиқ майдонга апрелнинг II-үн кунлигига экилади. Помидорнинг эртапишар ва ўртапишар навлари у қадар нишаб бўлмаган далаларда 70x25 см, текис майдонларда 90x25 см, узун палакли навлар 90x40 см схемада экилади. Экилгандан кейин кўчатларни албатта сугориш зарур. Экиш схемасига қараб 1 сотих майдонга 280-570 та кўчат сарфланади.

Парваришилаи. Ўсимликларга биринчи ишлов бериш кўчатлар тутиб олгач, яъни экилганидан 10–12 кундан кейин бошланади. Бунда эгат ичи, пушта ва қатордаги кўчатлар орасининг тупроғи юмшатилади. Биринчи парваришиладан 12–15 кун ўтгач, иккинчи сув берилади. Тупроқ етилгандан сўнг яна бир бор чопиқ қилинади. Бунда ер бегона ўтлардан тозаланади, юмшатилади, тупроқ помидор кўчатининг атрофига босилади. Помидор ўсимлиги яхши ривожланиб, мўл ҳосил бериши учун унинг илдизи жойлашган қатlam ҳаво билан таъминланган бўлиши керак. Бунинг учун сув эгат оралатиб қўйилгани маъкул.

Ўғитлаши. Помидор етиширишда 1 сотих майдонга 7,6 кг сульфат аммоний, 2,6 кг аммофос, 1,6 кг калий хлор ўғитлари берилади. Помидор сувга талабчан ўсимлик бўлиб, сизот суви чукур жойлашган ерларда ўсув даври мобайнида сугоришида ҳар гал 1 сотихга 5-6 м³ хисобидан 18-20, сизот суви юза ўтлоқ ва ўтлоқ-ботқоқ тупроқли ерларда 12-15 марта сугорилади. Сизот суви чукур жойлашган ерларда ҳосил етилгунча ҳар 8-12 кунда, ҳосил ёппасига пишганда эса 5-7 кунда сугорилади. Куз бошланганда экин камроқ сугорилади. Помидор пишганда ёрилиб кетмаслиги учун навбатдаги ҳосил териб олингандан кейин сув берилади.

Касаллик ва зарапқунандаларга қарши курашии. Агротехник тадбирлар алмашлаб экишни қўллаш, ўсимлик қолдиқларини йўқотиши, бегона ўтлар ва зарапқунандаларга қарши курашиш, вирус касаллигига чидамли помидор навларини экишдан иборат. Уруғни экишга тайёрлашда бажарилиши мажбурий тадбирлардан бири уларни вирусли ва бактериал касалликлардан холи қилишиб. Уруғ экишдан олдин вирус касалликларига қарши 48 соат давомида 50-52 оС ва 24 соат 80 оС қиздирилади, кейин 3 минут 5 фоизли шўр сувда сарала-

нади. Иссикхоналарда оқсанот тарқалишига йўл қўймаслик, алмашлаб экиш, ерни чукур ҳайдаш ва бошқа технологик чораларни ўз вақтида қўллаш зарур. Биологик усулда кузги тунлам ва ғўза тунлами тухумига қарши “Трихограмма” (хар бир авлодга 1 гр дан 3 марта), куртларга қарши (бракон 100 дона), сўрувчи зарапкунандаларга қарши “Олтинкўз”, оқсанотга қарши “Энкарзия”, “Макролофис” энтомофаглари қўлланилади. Занг канага қарши “Олтинкўз” энтомофаги яхши самара беради. Помидорда учрайдиган асосий зарапкунандалардан шира, оқсанот, трипс, занг канага қарши 10 сотихга “Перфекто” 17,5 (20-30 мл), “Каратэ” 5% “Моспилан” 20% (25-30 г) ва ғўза тунламга “Аваунт” 15% (40 мл), “Тайшин” (10-12 г) препаратлари қўлланилади. Касалликлардан меваларнинг учидан чириши, бактериал қора доф, фитофтороза, ун шудринг, фузариоз ва вертицилиоз сўлиш, мозаика, столбур учрайди. Ун шудрингга қарши “Лотос” 10 % (30 мл, 10 сотих майдонга), фитофтороз, альтернариозга “Курзат Р” (200-250 г), “Прокуре” 77,2% (1 л/га) ёки 1 фоизли “Бордо” суюклигини қўллаш мумкин. Бунда 60-70 литр сувда тайёрланган аралашма ишлатилади. Бу кимёвий препаратларни соҳа мутахассислари билан маслаҳатлашиб қўллаш зарур.

Хосилни йигиштириши. Помидор мевалари поясида тўлиқ пишган, лекин ҳали қаттиқ бўлганда етилган ҳисобланади. Оч ёки тўқ қизил рангга кирган меваларни авайлаб, пояга шикаст етказмасдан синдириб олиш мумкин. Терилган помидорларни салқин жойга қўйиш лозим. Баъзида кўк помидорларни биринчи қаттиқ совуқ тушишидан олдин териб олиб, салқин, нам жойда саклашга қўйилади. Пишган помидор вақтида териб олинмаса поясидан оқиб тушади.

Уста дехон: X.Абдуллаев. Пастдарғом т. “Чандир” МФЙ, Пайариқ т. “Жавшар ота” МФЙ, Қўшработ т. “Шова” МФЙ, Самарқанд т. “Янгиобод” МФЙ, Жомбой т. “Саричашма” МФЙлардан график асосида 35-40 нафар иштироқчига очиқ майдонда ва иссиқхона усулида “Помидор экиш ва парваришлаш” бўйича маҳорат дарслари ўтказилади.

ТОМОРҚАДА ЕТИШТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ (ОЧИҚ МАЙДОНЛАРДА)

Экиши учун тавсия этиладиган навлар: Ранний-645, Ўзбекистон-740, Зилол, Парад, Конкурент, Наврўз, Омад, Талаба ва Голландия F1 дурагайларидан Алиби, Астерикус, Регал, Аякс, Суперина.

Үргу танлаши. Экиладиган бодринг уруғи тоза, юқори унувчан, касаллик юқмаган, ўртача катталиқда, бутун (синмаган),

вазндор, зарапланмаган бўлиши зарур. Уруглар бошқа ўсимликлар уруглари ва аралашмаларидан тозаланади. Уруглик экиш олдидан илиқ сувда 1-2 соат ивитеб қўйилади.

Ер тайёрланиши. Уруғ экиладиган майдонлар ўтмишдош экин қолдиқлари ва бегона ўтлардан сифатли қилиб тозаланади, ҳар бир сотихга 200 кг (10 сотихга 2 тонна) чириган гўнг солинади. Чириган гўнг билан биргаликда 1 сотихга фосфорнинг 75, калийнинг ҳам 75 фоизи берилади. Бу кўрсаткич 1,6 кг аммофос, 1,2 кг калий хлорга тўғри келади. Тупроқ 20-25 см чукурликда чириган гўнг ва минерал ўғитлар билан аралаштирилиб юмшатилади. Йирик кесаклар майданга, яхшилаб текисланади ва суғориш эгатлари (пол) олинади.

Экиши муддати ва схемаси. Эртаки бодринг жанубий минтақаларда очиқ майдонларга 1-10 апрелда, марказий минтақада жойлашган ва водий вилоятларида 10-20 апрелда, шимолий минтақаларда 20-30 апрелда; ўртаки муддатда жанубий вилоятларда 20 апрель - 5 май, марказий минтақада жойлашган вилоятларда 1-10 май, шимолда 1-15 май, кечки бодринг жанубда 10-20 июль, марказий минтақаларда 15-30 июнь, шимолий минтақаларда 15-25 майда экиласди. Эртаки маҳсулот етиштириш учун плёнкали ёпқичлар остига март ойининг 2-3 ўн кунлигига 70x140x40 см оралиқда уруғ ташланади. Очиқ майдонда қўлда 70x30, 90x20 см схемада 4-5 см чукурликка экиласди. Уруғ сарфи 1 сотихга 50-60 гр (10 сотихга 500-600 г). Уруғлар сепилгандан кейин хаскаш билан тупроқга аралаштирилади.

Парваришлари. Униб чиқкан ниҳоллар уруғ палла баргчалари даврига киргандан кейин биринчи, битта чинбарг даврига киргандан кейин эса иккинчи марта ягана қилинади. Қатор ораларини кетмон билан 15-16 см чукурликда ўсимлик атрофи билан юмшатиб туриш, минерал озиқа ва сув бериб бориш керак. Ўсув даври мобайнода ҳар икки-уч суғоришдан кейин қатор оралари 15-16 см чукурликда юмшатилиб борилади.

Ўғимланиши. Бир сотих ердаги бодринг соғ ҳолда 5,8 кг сульфат аммоний, 2,2 кг аммофос, 1,5 кг калий хлор ўғитлари билан озиқлантирилади. Сувга талабчанлиги жиҳатдан бодринг сабзавот экинлари орасида биринчи ўринда туради. Найчалаш ва меваси етилган даврда бодринг сувни кўп талаб қиласди. Вегетация мобайнода эртаки бодринг 14-15 марта, кечки бодринг сизот суви чукур ерларда 10-11, юза жойларда эса 8-9 марта суғорилади.

Касаллик ва зарапкунандаларга қарши қурашии. Бодринг уруғи эрта баҳорда қуругича экиласди. Агар тупроқ яхши қизиган бўлса экишдан олдин уруғ бир сутка давомида сувда ивитеб 1, кг урукка (“Витавакс”, “Превикур”) пуркаб, уруғни заарсизлантириш тавсия этилади.

ИССИҚХОНА УСУЛИДА БОДРИНГ ЕТИШТИРИШ

Бодринг етиштириши учун ер таёrlаи. Бодринг экиш учун ер унумдор чириндига бой, сувни яхши ўтказадиган, намни ўзида яхши сақлайдиган бўлиши лозим. Бодринг экишдан олдин ерга 8-10 см қалинликда чириган гўнг солиб яхшилаб шудгорланади. Иссиқхона тупроғининг 25 см катламига (3:1 нисбатда) чиринди солинади. Бодринг етиштириш учун иссиқ, таркиби 20-30% органик озуқага эга бўлган тупроқ талаб этилади. Тупроқдаги pH (тупроқнинг ишкорийлиги) ҳажми 5,5-6,5 меъёрда бўлиши тавсия этилади. ЕС (тупроқдаги тузнинг концентрацияси ва электр ўтказувчанлиги) 2 ни ташкил қилиш керак. Тупроқ таркибида етарлича кислота етишмаслиги натижасида ўсимликларда магний (Mg) танқислиги кузатилади. Кўчатлар кўчириб экилганда тупроқ ҳарорат 16 °C дан паст бўлмаслиги лозим. Бунинг учун пушталар олиниб, ариқ ёки пушта 35-40 см чукурликда қазилади ва унга 10-15 см қалинликда ярим чириган гўнг солиниб, усти ёпилади.

Кўчат етиштириши. Ўзбекистон шароитидан келиб чиккан ҳолда бодринг кўчати куйидаги усулда тайёрланади:

1. Уруғни тувакчаларга экиш усули билан; кўчат экиш даври 4 мавсумга бўлинади: 1. ёзги-кузги мавсум; 2. кузги-қишки мавсум; 3. қишки-баҳорги мавсум; 4. баҳорги-ёзги мавсум. Бир гектар майдонга етарли кўчат олиш учун 28-30 минг та уруғ олиниади. Уруғларнинг оралиғи 10-15 см, экиш чукурлиги 2 см ни ташкил этиши мақсадга мувофиқ бўлади.

Экин экиши ва агротехник тавсиялар. Она гул ҳосил қилиш усули бўйича партенокарпик дурагайлар учта гурухга бўлинади:

I - аралаш гулловчи ёки хам эркак, хам она гул ҳосил қилувчи;

II - она гули кўп қисмини ташкил этувчи, эркак гули эса жуда кам миқдорни ташкил этувчи;

III - фақат она гул ҳосил қилувчи, эркак гуллари ҳеч ҳосил қилмайдиган дурагайларидир.

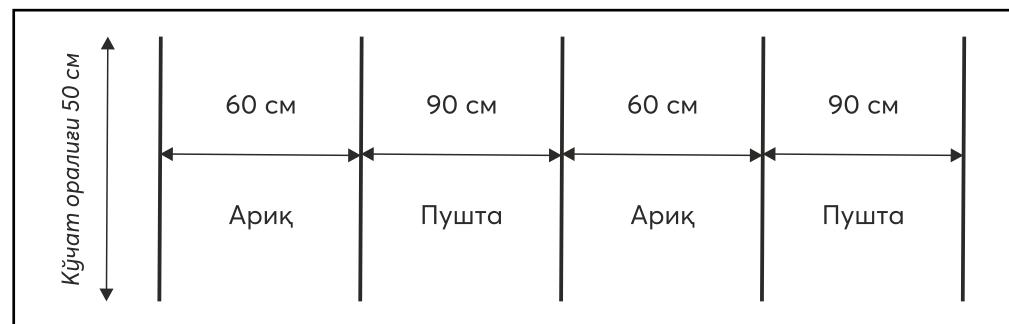
Қишки-баҳорги экиш мавсуми: қишки-баҳорги экиш мавсуми даврида иссиқхоналарда ёруғликнинг кўпайиши, тупроқ ва ҳаво ҳароратининг аста-секин кўтарилиб бориши ўсимликлар махсулдорлиги ошишини таъминлайди.

Партенокарпик бодринг дурагайнинг мақбул экиш муддати декабрь ойининг охирги, январь ойининг биринчи ўн кунлиги бўлиб, кўчат тайёрлаш бўлимида тувакчаларда тайёрланган 20-25 кунлик кўчатлар экилади. Экилган уруғларнинг тўлиқ униб чиқишини таъминлаш учун ҳарорат 26-27°C дан пасайиб кетишига йўл қўймаслик шарт. Тувакчалар усти полиэтилен плёнка билан ёпиб қўйилгани маъқул. Шунда тувакчалар ҳарорати юқори, намлик эса меъёрида сақланиб, тувакларнинг юзасидан 1,5-2 см чукурлиги намлигининг тезда буғланиб, қуриб

қолишидан сақлайди. Тувакларга уруг бир донадан экилади. Экиш олдидан тувакчалар яхшилаб намланади, уруғ униб чиқаётганда сугориш амалга оширилади.

Бодринг кўчатлари бир текис ўсиши керак. Экиш учун тайёрланган кўчат 20-25 кунлик, сифатли бўлиб, 3-4 чин барги бўлиши керак. Кузги-қишки мавсум учун 15-20 кунлик, қишки-баҳорги мавсум учун 20-25 кунлик кўчат экилади. Майсалар 3-4 та чин барг чиқарган пайтида иссиқхонага ўтказилади.

Бодринг учун иссиқхоналар ичидағи ҳаво намлиги 85-90 фоиздан кам бўлмаслиги лозим. Бодрингни сугориш йилнинг даврига кўра амалга оширилиб, тупроқ намлиги 85-90 фоиздан пасайиб кетишига йўл қўйилмайди. Бодрингнинг асосий хусусиятларидан бири тез ўсиб, жуда кўп кўк масса ҳосил қилишидер. Кўчатлар асосий майдонга экилгандан кейин, ўсимликлар бир ҳафта давомида сўриларга боғлаб чиқилади ва ҳар ҳафта оралатиб, уларни осилиб турган каноп ип атрофига ўраб чиқилади.

Ҳаво ҳарорати 30°C дан ошмаслиги керак. Сўнг аста-секинлик билан рамалар очилади. Бодринг экини учун иссиқхона баланд бўлиши катта аҳамиятга эга. Бунда тепа шодадаги мевалар ҳам бир текис бўлиб етилади. Ҳосилнинг мевалари қизиб кетмасдан, эрталаб терган маъқул, чунки куннинг иккинчи ярмида терилган мевалар кўп сақланмайди, тез айниб қолади. Тайёр маҳсулот сифатига катта эътибор билан қараш керак. Кўк меванинг жуда ўсиб кетишига йўл қўймаслик керак. Агар ўсиб кетса, унинг сифати ва мазаси йўқолади. Шуни эсдан чиқармаслик керакки, партенокарпик бодринглардаги битта чангланган меваси бошқа 20 та тугилган меванинг нобуд бўлишига олиб келади. Биринчи меванинг ўсиб катта бўлиб кетиши ўсимликни ўсишдан тўхтатиб қўяди

Экин экиши чизмаси: 50 x 60 x 90

(Тошкент вилояти учун экин экиши чизмаси: 50 x 70 x 90).

Ҳарорат ва нисбий намлик. Кўчат иссиқхонага экилаётганда ҳарорат кундузи ва кечқурун 22- 23°C бўлиши тавсия этилади ёки 3 кундан сўнг кундузги ҳарорат 23- 25°C, кечқурунги ҳарорат 20°C бўлгани маъқул. Бодринг кўчатининг бўйи 50 см дан ошгандан сўнг кундузги ҳарорат 21-22°C, кечқурунги ҳарорат 17-18°C бўлиши тавсия этилади. Иссиқхонада умумий фоиз нисбий намлик 75-80% ни ташкил қилиши тавсия этилади. Намлик 90-100% бўлиб кетиши бодринг учун заарарли ҳисобланади. Бунинг оқибатида турли касалликлар келиб чиқиши мумкин. Намлик маҳсус ўлчагич ёрдамида ўлчанади.

Сугориш ва ўғитлаши. Бодринг мевасининг 95 фоизини сув ташкил қиласди. Шунинг учун бодринг сувни кўп талаб қиласидиган ўсимлик ҳисобланади. Ҳар 3-4 кун оралигига 1м2 учун 8-10 л сув керак бўлади. Бизнинг шароитимизда иккى хил сугориш усулидан фойдаланилади: 1. Томчилатиб сугориш; 2. Ариқдан сугориш.

Сугориладиган сувнинг ҳарорати 23-24°C бўлиши керак. Ўсимликлар ўсуви даври давомида ҳар сафар 2-3 маротаба сугоришдан сўнг қатор ораларини 15-16 см чукурлиқда юмшатиб чиқиш ва палакларини 2-3 маротаба ростлаб қўйиш, атрофидаги бегона ўтлардан тозалаш керак.

Ўсуви даври давомида ўсимликлар фунгицид билан дориланади. Ўсуви даври давомида ўсимликларнинг озиқланиши турлича бўлади. Ниҳоллари ердан униб чиққандан то гуллагунча ўсимлик озиқа моддаларининг 10 фоизини, мева туга бошлагунча 20 фоизини, мевалари етилиб териш даврида эса озиқанинг асосий қисми, яъни 80 фоизини қабул қиласди.

Бодринг озиқланишга жуда талабчан бўлиб, шунинг учун у нафақат илдизи орқали, балки поя ва барглари орқали ҳам озиқа берилишини талаб қиласди.

Илдиздан ташқари озиқлантириш ёргулик кам бўлиб, тупроқ ва ҳаво ҳароратлари меъёридан паст бўлган даврларда амалга оширилиши самарали таъсир қиласди, чунки бунда ташки ҳароратнинг пастилиги илдиз тизимишнинг фаолияти учун ноқулай ҳисобланади

ТОМОРҚАДА БУЛҒОР (ШИРИН) ҚАЛАМПИР ЕТИШТИРИШ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар.

Эртапишар “Наргиза”, “Тонг”, “Жайхун F1”, ўртапишар “Заря Востока”, “Дарь Ташкента”, “Юлдуз”, “Сабо”, кечпишар “Зумрад”.

Кўчат танлаши. Экиладиган ширин қалампир кўчатлари 40-45 кунлик, 6-7 баргли, пояси ва илдизлари дуркун ривожланган, барглари тўқ яшил тусда, соғлом бўлиши лозим.

Ер тайёрлаши. Экиш режалаштирилган ерларни тайёрлаш ишлари куз ойларидан бошланиб, ҳосилдан бўшаган майдондаги йирик ўсимликлар қолдиқларидан тозаланади, 1 сотих ерга 200 кг чириган гўнг сочиб чиқиласди. Берилиши лозим бўлган маданий ўғитлар миқдорини бир қисми кўлда сочилиб, кейин майдон 28-30 см чукурлиқда юмшатилади, ҳаскаш ёрдамида йирик кесаклар майдаланиб бир йўла ер текислаб олинади, кейин 70 см ёки 90 см қатор оралигига экиш эгатлари тортиб чиқиласди.

Экиши муддати ва схемаси. Шкиш режалаштирилган ерларни тайёрлаш ишлари куз ойларидан бошланиб, ҳосилдан бўшаган майдон йирик ўсимликлар қолдиқларидан тозаланади, 1 сотих ерга 200 кг чириган гўнг сочиб чиқиласди. Берилиши лозим бўлган маданий ўғитларнинг бир қисми кўлда сочилиб, майдон 28-30 см чукурлиқда юмшатилади, ҳаскаш ёрдамида йирик кесаклар майдаланиб, ер текислаб олинади, 70 см ёки 90 см қатор оралигига экиш эгатлари тортиб чиқиласди.

Парваришилаши. Ўсимликларга биринчи ишлов бериш кўчатлар тутиб олгач, яъни экилганидан 10-12 кундан кейин бошланади. Бунда эгат ичи, пушта ва қатордаги кўчатлар орасининг тупроғи юмшатилади. Биринчи парваришилашдан 12-15 кун ўтгач, иккинчи сув берилади. Тупроқ етилгач, яна бир бора чопиқ қилинади. Бунда ер бегона ўтлардан тозаланади, юмшатилади, тупроқ кўчатнинг атрофига босилади. Ширин қалампир ўсимлиги яхши ривожланиб, мўл ҳосил бериши учун унинг илдизи жойлашган қатлам ҳаво билан таъминланган бўлиши керак. Бунинг учун сув эгат оралатиб қуйилгани маъқул.

Ўғитлаши. Ширин қалампир етиштиришда 1 сотих майдонга 7,6 кг сульфат аммоний, 2,6 кг аммофос, 1,6 кг калий хлор ўғитлари берилади, шудгорлашдан олдин 1 кг аммофос ва 0,75 кг калий хлор 200 кг чириган гўнг билан бирга солинади. Ширин қалампир сувга талабчан ўсимлик бўлиб, сизот суви чукур жойлашган ерларда ўсуви даври мобайнида сувга оралатиб қуйилгани маъқул.

1 сотихга 5-6 м³ ҳисобидан 18-20, сизот суви юза ўтлоқ ва ўтлоқ-ботқоқ турокли ерларда 12-15 марта суғорилади.

Сизот суви чукур жойлашган ерларда ҳосил етилгунча ҳар 8-12 кунда, ҳосил ёппасига пишганда эса 5-7 кунда суғорилади. Куз бошлангандан кейин экин камрок сугорилади. Ҳаддан ошик захлатиб юборилса, ширин қалампир сўлиш касаллигига чалинади, шунинг учун тупроқнинг намланиши ўсимлик поясига 5-10 см қолганда сугоришни тўхтатиш лозим.

Касаллик ва зааркунандаларга қарши курашии. Асосий зааркунандалар – шира, каналар, оқканот, трипсга қарши 10 сотих экин майдонига “Конфидор” 20% (25-30 мл), “Моспилан” 20% (25-30 г) препаратларидан бироргаси ишлатилади. Касалликлардан меваларнинг учидан чириши, бактериал қора доғ, сўлиш, мозаика, столбур кузатилади. Ун шудрингга қарши “Прокуре” 77,2% (100-200 гр), “Курзат Р” (200-250 гр) ёки

1 фоизли “Бордо” суюқлигини қўллаш мумкин, 60-70 литр сувга тайёрланган аралашма ишлатилади. Бу кимёвий препаратларни мутахассислар назоратида қўллаш зарур.

Ҳосилини йигиштириши. Ширин қалампир ўзига хос ўсимлик бўлиб, меваси қўклигига ҳам, қизарганида ҳам истеъмол қилиш мумкин. Ширин қалампир қўклигига йигиб олинса, ҳосил миқдори нисбатан кўпроқ бўлади. Кўклигига йигиб олинмаса 20-30 кун ичидаги қизил тусга киради ва мевасида А ва С витаминалари анча ошади. Ҳосилини йигишда меваларни кесиб олишга ҳаракат қилиш лозим, акс ҳолда экин новдалари синиб кетиши мумкин.

ТОМОРҚАДА АЧЧИҚ ҚАЛАМПИР ЕТИШТИРИШ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар. Э“Маргилон-330”, “Пикантный”, “Учкун”, “Тилларанг”, “Мумтоз”, “Сайд”.

Кўчамт танлаши. Экиладиган аччиқ қалампир кўчамтлари 40-45 кунлик, 8-10 баргли, пояси ва илдизлари дуркун ривожланган, барглари тўқ яшил тусда, соғлом бўлиши лозим.

Ерни тайёрлаши. Аччиқ қалампир экиш режалаштирилган ерларни тайёрлаш ишлари куз ойларидан бошланиб, ҳосилдан бўшаган майдон ўсимликлар қолдиқларидан тозаланиб, маҳаллий ўғит сочиб чиқилади. Берилиши лозим бўлган минерал ўғитлар миқдорининг бир қисми қўлда сочилгач, майдон 28-30 см чуқурикда юмшатилади. Экишга тайёрлашнинг кейинги тадбирлари экишдан олдин бажарилиб, майдонлар 14-16 см чуқурикда юмшатилади. Йирик кесаклар хаскаш ёрдамида майдаланиб, ер те-

кислаб олинади, кейин 70 см ёки 90 см қатор оралиғида экиш эгатлари тортиб чиқилади.

Экиши муддати ва схемаси. Аччиқ қалампир кўчамтлари жанубий вилоятларда мартнинг III-йун кунлиги, марказий минтақада жойлашган вилоятларда апрелнинг II-III-йун кунлигида ва шимолий минтақаларда апрелнинг III ва майнинг I-йун кунлигида 70x20 см тизимида, ер ости сувлар яқин бўлган ерларда 90x20 см тизимида экилади. Экиш схемасига қараб 1 сотих майдонга 555-714 та кўчат сарфланади.

Парваришилаши. Кичиқ қалампирга биринчи ишлов бериш кўчамтлар тутиб олгач, яъни экилганидан 10-12 кундан кейин бошланади. Бунда эгат ичи, пушта ва қатордаги кўчамтлар орасининг тупроғи юмшатилади. Биринчи парваришилашдан 12-15 кун ўтгач, иккинчи сув берилади. Тупроқ етилгач, яна бир бора чопик қилинади. Бунда ер бегона ўтлардан тозаланади, юмшатилади, тупроқ аччиқ қалампир кўчамтининг атрофига босилади. Аччиқ қалампир ўсимлиги яхши ривожланиб, мўл ҳосил бериши учун унинг илдизи жойлашган қатлам ҳаво билан таъминланган бўлиши керак. Бунинг учун сув эгат оралатиб қўйилгани маъкул.

Ўғитлаши. Аччиқ қалампир етиштиришда 1 сотих майдонга 7,6 кг сульфат аммоний, 2,6 кг аммофос, 1,6 кг калий хлор берилади. Аччиқ қалампир сувга талабчан ўсимлик бўлиб, сизот суви чукур жойлашган ерларда ўсув даври мобайнида сугоришда ҳар гал 1 сотихга 5-6 м³ ҳисобидан 14-16, сизот суви юза ўтлоқ ва ўтлоқ-ботқоқ тупроқли ерларда 10-12 марта сугорилади. Сизот суви чукур жойлашган ерларда ҳосил етилгунча ҳар 10-14 кунда сугорилади.

Куз бошланганда экин камрок сугорилади. Аччиқ қалампир ҳаддан ортиқ сугорилганда ундан аччиқлик хусусияти пасайиб кетиши мумкин.

Касаллик ва зааркунандаларга қарши курашии. Кососий зааркунандаларидан шира, каналар, оқканотга қарши 10 сотих майдонга “Моспилан” 20% (25-30 г) қўлланилади. Касалликлардан – меваларнинг учидан чириши, бактериал қора доғ, сўлишга қарши “Топаз” 10 % (15мл), “Курзат” Р (200-250 г) ёки 1 фоизли “Бордо” суюқлигининг 60-70 литр сувга тайёрланган аралашмасини қўллаш мумкин. Бу кимёвий препаратларни мутахассислар назоратида қўллаш зарур.

Ҳосилини йигиштириши. Аччиқ қалампирни қўклигига ҳам, қизарганида ҳам истеъмол қилиш мумкин. Аччиқ қалампир қўклигига йигиб олинса, ҳосил миқдори нисбатан кўпроқ бўлади. Совук тушиши арафасида аччиқ қалампир пояси мевалар билан биргаликда тупроқдан сугуриб олиниши, қуритилиши ва кейинчилик ишлатилиши мумкин.

Уста дехқон: Ш..Абдуллаев.

Пастдарғом т. “Чандир” МФЙ, Пайариқ т. “Жавшар ота” МФЙ, Кўшработ т. “Шова” МФЙ, Самарқанд т. “Янгиобод” МФЙ, Жомбой т. “Саричашма” МФЙ-

лардан график асосида 25-30 нафар иштирокчига очик майдонда ва иссиқхона усулида “Аччик қалампир” етишириш ва парваришлаш бўйича маҳорат дарслари ўтказилади.

ТОМОРҶАДА КАРАМ ЕТИШТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар. Эртапишиар “Фараон F1”, “Назоми F1”, “Парел F1”, “Июнская”, ўртапишиар “Саратони”, “Тошкент-10”, “Термиз-2500”, кеччишиар “Шарқия-2”, “Ўзбекистон судъяси”.

Кўчамт танлаши. Эрта баҳор ва ёзда экиладиган оқбоши карам кўчатлари 30–40 кунлик, барглари тўқ яшил, илдизлари дуркун ривожланган ва соғлом бўлиши лозим. Далага экши пайтида кўчатларда 6-7

та барг бўлиши керак.

Ерни тайёрлаши. Майдонлар ўтмишдош экинлар қолдиқлари ва бегона ўтлардан сифатли қилиб тозаланади, 1 сотихга 200-250 кг (10 сотихга 2-2,5 тонна) чириган гўнг солинади. Тупроқ 20-25 см чуқурликда юмшатилади, йирик кесаклар майдаланади, яхшилаб текисланади, сугории эгатлари олинади.

Экиши муддати ва схемаси. Карамни 3 хил муддатда экиб, парваришлаши мумкин. Эртаки карам кўчатини республикамизнинг жанубий вилоятларида 10-12 февраль, ўрта муддатларда 10-12 май, кечки муддатларда

1-15 август; марказий минтақада жойлашган ҳамда водий вилоятларида эртапишиар навларнинг кўчатини 25 февраль - 10 март, ўртапишиар навларни

15 апрель - 1 май, кеччишиар навларни 15 июнь - 10 юль, шимолий ҳудудларда эртапишиар навларнинг кўчатини 15-30 март, ўртапишиар навларни 1-15 апрель, кеччишиар навларни 25 май - 5 июнь оралиғида экши мақбул ҳисобланади. Қатор оралари 70 см, уялар ораси 30 см, 1 сотих майдонга 476 (10 сотихга 4760) туп ўсимлик тўғри келади.

Парваришилаши. Кўчамт экиб бўлгандан кейин майдон кетма-кет сугорилади. Кўчамт тутгандан сўнг эгатларнинг оралари, кўчатларнинг атрофи юмшатилади ва биринчи ўғит берилади. Иккинчи чотиқ экин сугорилгандан сўнг ўтказилади. Оқбоши карам икки марта чотиқ қилинади. Карамни озиқлантириши учун 1 сотих майдонга 2 кг азот, 1,5 кг фосфор ва 0,7 кг калий солинади. Бўз тупроқли ерларда эртаки карамни 8-10 марта, сизот сувлари юза жойлашган ерларда 6-8 марта сугории тавсия этилади.

Касаллик ва зараркундаларга қарши қурашии. Карам бити, карам куяси, карам оқ капалаги қуртларига қаршии биологик усула олтинкўз, хонқизи

қўнгизлари қўлланилади. Барг кемирувчи қуртларга қарши “Трихограмма” тумхумхўри ва “Бракон” энтомофаглари ишлатилади. Кимёвий усулда 10 литр сувга “Циперметрин” 25% (16 мл/га), “Долприд” 200 г/л (10 мл/га) препараторлари нинг биронтасидан фойдаланилади, 10 сотихга 60-70 литр сувда тайёргланган аралашма ишлатилади.

Хосилни йигиштириши. Аҳоли томорҷаларида етиширилган оқбоши карам оддий узун тичоқ ёрдамида 2-3 дона барги билан қирқиб олинади. Эртаки карам сақлашга мойил эмас, шунинг учун уни дарҳол истеъмолга чиқарши зарур. Бақтида ишгилмаган карамларнинг бошлари ёрилиб кетади.

Уста дехқон: Ш.Сарваров. Жомбой т. “Бешбола” МФЙ, Булунгур т. “Мингтепа” МФЙ, Тайлоқ т. “Богизагон” МФЙ, Ургут т. “Санчиқул” МФЙ, Самарқанд т. “Навобод” МФЙлардан 30 нафар иштирокчиларга график асосида “Карам етишириши технологияси” бўйича мактаб яратилди.

ТОМОРҶАДА БАҚЛАЖОН ВА КАБАЧКИ ЕТИШТИРИШ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар. “Аврора”, “Замин F1”, “Феруз”.

Уруг танлаши. Экиладиган уруг тоза, юқори унувчан, касалликлардан холи, синмаган, вазндор бўлиши зарур. Уруғлар бошқа ўсимликлар уруглари ва аралашмаларидан тозаланади.

Ерни тайёрлаши. Уруг сепиладиган майдонлар ўтмишдош экин қолдиқлари ва бегона ўтлардан сифатли қилиб тозаланади, 1 сотихга 150-200 кг (10 сотихга 1,5-2 т) чириган гўнг солинади. Ер 20-25 см чуқурликда юмшатилади, йирик кесаклар майдаланиб, яхшилаб текисланади ва сугориш эгатлари олинади.

Экиши муддати. Уруғлар қўлда сепилади. Сепилгандан уруглар хаскаш билан тупроқка аралаштирилади. Бақлажон кўчатларини жанубий вилоятларда мартнинг III-ён кунлиги, марказий минтақада жойлашган вилоятларда апрелнинг II-II-ён кунлигида ва шимолий минтақаларда апрелнинг III ва майнинг I-ён кунлигида экши тавсия этилади.

Парваришилаши. Ўсимликларга биринчи ишлов бериш кўчатлар тўлиқ тутиб олгач бошланади. Бунда эгат ичи, пушта ва қатордаги кўчатлар орасининг тупроғи юмшатилади. Биринчи парваришланадан 12-15 кун ўтгач иккинчи сув

берилади. Тупроқ етилгач яна бир бора чопиқ қилинади. Бунда ер бегона ўтлардан тозаланади, юмшатилади, тупроқ кўчнатнинг атрофига босилади. Бақлажон ўсимлиги яхши ривожланиб, мўл ҳосил бериши учун унинг илдизи жойлашган қатлам ҳаво билан таъминланган бўлиши керак. Бунинг учун сув эгат оралатиб қуйилгани маъқул.

Ўғитлари. Бир сотих майдонга 7,6 кг сульфат аммоний, 2,6 кг аммофос, 1,6 кг калий хлор ўғитлари берилади, 1 кг аммофос ва 0,75 кг калий хлор шудгорлашдан олдин 200 кг чириган гўнг билан бирга солинади. Сизот суви чукур жойлашган ерларда ўсув даври мобайнида сугорища ҳар гал 1 сотихга 5-6 м³ ҳисобидан 18-20, сизот суви юза ўтлоқ ва ўтлоқи-ботқоқ тупрокли ерларда 12-15 марта сугорилади. Сизот суви чукур жойлашган ерларда ҳосил етилгунча ҳар 8-12 кунда, ҳосил ёппасига пишганда эса 5-7 кунда сугорилади. Куз бошлангандан кейин экин камроқ сугорилади.

Касаллик ва зарапкунандаларга қарши курашии. Колорадо кўнгизи ўсимликларга жиддий зарар етказади. Бу зарапкунандага қарши курашда препаратлардан “Атилла супер 10” (40 мл) ёки “Каратэ” 5% (10 мл) препаратларини қўллаш мумкин. Ўргимчакканага қарши “Омайт” 57% (150 мл) ёки “Нискорон” 5% (30 мл), оққанотга “Моспилан” 20% (25 мл) препаратларини 60 литр сувда яхшилаб аралаштириб пуркаш тавсия қилинади.

Ҳосилни йигиштириши. Бақлажон техник жиҳатдан етилганда меваси йириклиашади, пўсти тўқ бинафша рангга кириб, усти ялтираб туради. Айни шу вақтда меванинг эти нозик ва уруғи қотмаган бўлади. Бақлажон ҳосили 6-7 кун оралатиб банди билан узиб олинади. Совуқ тушиши олдидан ҳосилнинг ҳаммаси, жумладан, тузлашга кетадиган майдаги, пишиб етилмаганлари ҳам йиғиб олинади. Пишиб кетган бақлажоннинг ранги оқара бошлади.

ДУККАКЛИ ВА МОЙЛИ ЭКИНЛАР

ТОМОРҚАДА МОШ ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНИКАСИ

Экини учун тавсия этиладиган навлар: “Победа-104”, “Радость”, “Наврӯз”, “Қаҳрабо” ва ҳ.к.

Мош – дуккакдошлар оиласига мансуб бир йиллик дуккакли экин. Ўқ илдизи тупроқка 1,5 метргача кириб бориб, азот тўплайдиган туганаклар ҳосил қиласиди. Сершоҳ пояси 20-100 см ёйилиб, тик ёки чирмашган ҳолда ўсади, барглари кенг, йирик. Меваси дуккак, ингичка, цилиндрический,

узунлиги 6-18 см, ичида 6-15 та уруғ бўлади. Уруғи сариқ, яшил ва қора, 1000 дона уруғининг вазни 40-80 граммни ташкил қиласиди. Мош иссиқсевар, уруғи 12-15° ҳароратда 5-7 кунда униб чиқади. Майсалари 1-2 °C совуқда нобуд бўлади.

Мош намсевар ўсимлик. Уруғининг кўкариб чиқиши учун вазни баробарида сув бериш керак. Айниқса, шоналаш даврида сувни кўп талаф қиласиди. Соя жойларда яхши ривожланмайди. Унумдор ўтлоқи тупроқда яхши ўсади. Ўзидан чангланади.

Юртимиз шароитида мошнинг баҳорда экилгани 85-95, ёз охирида экилгани 60-65 кунда етилади. Донининг таркибида 24-28% оқсил, 46-50% крахмал, 2-4% мой ва витаминлар бор. Мош озиқ-овқатда қўлланилади, осон ҳазм бўлади, унидан макарон тайёрлашда фойдаланилади. Кўк массаси чорвачиликда тўйимли озуқа, поясидан силос бостириш мумкин.

Касалликлари: фузариоз, актериоз, аскохитоз, сариқ мозаика; зарапкунандалари: чертмакчи қўнғизлар, ялангоч шиллиқ қурт, дала қандаласи.

Уруғлик танлаши ва экинга тайёрлаши. Экиш учун йирик, тўқ ва шикастланмаган уруғлар танлаб олинади.

Ерни тайёрлаши. Мошни кузги дон экинларидан, картошка, сабзавот, маккажўхори, шоли ва бошқа экинлардан бўшаган ерларга экиш мақсадга мувофиқ. Баҳорда экиш учун ер кузда шудгорланади, эрта баҳорда тирмаланади. Экишгача бегона ўтлар кўпайиб, тупроқ қотиб қолган бўлса қайта шудгорланади. Ангизга экилса олдинги экиннинг ҳосили йиғилиб, ер сугорилади. Ер етилганда 22-25 см чуқурликда юмшатилади.

Экини муддати ва схемаси. Мош апрель ойининг охирида ёки май ойида ва тақорири экин сифатида июнь ойининг охирида кенг қаторлаб экилади. Қаторораси 60 см, экиш тизими 60x20, 60x15 бўлади. Экиш меъёри 10 сотихга 25 000-40 000 дона.

Парваришилари. Ўсув даврида 3-5 марта сугорилади, ўтоқ қилинади, қатор оралари чопиқ қилинади. Гуллаш ва дон туғиши даврида кўпроқ сугорилади.

Ўғитлари. Чопикдан олдин 10 сотихга соф модда ҳисобида 4-6 кг фосфор ва 2-4 кг калий солинади. Шоналаш ва гуллаш даврида 2-3 кг фосфор ва 1-2 кг калий солинади. Тупроқда чиринди ва азот миқдори кам бўлса азотли ўғитлар қўлланилади. Азотли ўғитларни экишдан олдин ва ўсув даврида солиши мумкин, меъёри 2-3 кг. Агар азотли ўғитнинг нормаси ошиб кетса, биологик азот ўзлаштирилмайди. Бегона ўтларга қарши дуккакли-донли экинларда қўлланадиган гербицидлар мошда ҳам ишлатилади.

Ҳосилни йигиштириши. Дуккакларнинг 75-80 фоизи пишганда ҳосил йиғилади. Мош пишганда дон навига хос тусга киради. Ҳосилни эрталаб ёки кечку-

рун дуккаги кам чатнайдиган вақтда йифиш лозим. Экин ўрилади, хирмонда куритилади, дони янчиб олиниади. Пояси чорва молларга озуқа сифатида берилади.

*Моиши етиштиришида қўлланиладиган намунавий технологик харита
Ер майдони – 1 сотих, ҳосилдорлик – 20 кг/сотих, ялни ҳосил – 20 кг*

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротехник тадбирни ўтказиш муддати	Ёқилги сарфи, литр
1	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташиби ва кўчат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	5000	20.10-20.12	
2	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар колдикларини тозалаш)	кўл кучи	5000	20.10-20.12	
3	Ерни шудгорлаш (чукурлиги 30-35 см)	кўлда, мотокультиваторда	5 000	20.10-20.11	0,3
4	Сугориш тармоқларини тозалаш	кўл кучи	5 000	20.10-20.12	
Экишгача бўлган даври бўйича жами:			20 000	20.10-20.11	0,3
5	Уруғ экиш	кўл кучи	5 000	10.03-10.04	
6	Маҳаллий ўғит 300 кг.	кўл кучи	5 000	25.03-15.04	
	Суперфосфат – 3-5 кг.	кўл кучи	5 000	25.03-15.04	
	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5 000	25.03-15.04	
Экиш даври бўйича жами:			5 000		0
7	Сугориш (8-12 м3/сотих)	кўл кучи	20 000	25.03-15.04	
8	Чопик қилиш (3 марта)	кўл кучи	15 000	10.04-15.05	
9	Нижолларни яганалаш ва хато жойларига уруғ экиш	кўл кучи	5 000	15.04-20.05	
10	Заараркунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усулларда ҳимоя қилиш (2 марта)	кўл кучи	10 000	15.04-20.05	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротехник тадбирни ўтказиш муддати	Ёқилги сарфи, литр
11	Минерал ўғитларни ўсимликлар ёнига солиши ва суспензия сугориш ариқларини олиш (730 грамм/сотих)	кўл кучи	15 000	20.04-25.05	
12	Бегона ўтдан тозалаш	кўл кучи	5 000	25.04-30.05	
Вегетация даври бўйича жами:			70 000	30.04-05.06	
14	Ҳосилни ўриб ёки юлиб уймалаш	кўл кучи	5 000	30.04-05.06	
15	Куриган мөш поялари ҳосилини янчиш	кўл кучи	5 000	05.05-10.06	
16	Донни тозалаш	кўл кучи	5 000	05.05-10.06	
17	Донни куритиш	кўл кучи	5 000	05.05-20.06	
Йиғим-терим даври бўйича жами:			20 000	05.05-01.07	
ХАММАСИ:			115 000		0,3
Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)			17 250		0,045
ЖАМИ			132 250		0,345

ТОМОРҚАДА НЎХАТ ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНИКАСИ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар: “Жасур-98”, “Осиё-2001” ва х.к.

Нўхат – дуккаклилар оиласига мансуб бир йиллик ўтсимон ўсимлик туркумига киравчи, дуккакли дон экини. Пояси ўтсимон, тик ўсади, дагал, қовурғали, сершоҳ, тукли, бўйи 30–70 см гача бўлади.

Меваси – дуккак, дуккагида 1-2 та, гоҳо 3 та дон бўлади, 1000 та уруғининг вазни 220-300 гр, гоҳида 600 гр гача боради. Донининг ранги оқ, пушти, тўқ-сарик. Нўхат иссиқсевар, ёргусевар, баҳорги экин.

Бошқа дуккакли экинларга нисбатан курғоқчилик ва шўрга чидамли, уруғи 2-5 °C ҳароратда униб чиқади, паст ҳароратда секин ўсади. Майсаси баҳорда 6-8

°С гача совуқка чидайди. Намлик меъёрдан ортиқ бўлса касалланади, шона ва гули тўкилади. Ўзидан чангланади. Ўсув даври 70-190 кун. Нўхат донидан ёрма, айникса, ўзбек пазандачилигида ҳар хил таомлар, қандолат маҳсулоти тайёrlанади, унидан нон ёпилади (буғдой унига 10-20% кўшилади). Нўхат донининг таркибида 19-33% оқсил, 4-7% мой, 0,2-4,0% кул, 48-61% азотиз моддалар, 2-12% клетчатка, витаминалар ҳамда аминокислоталар мавжуд. Бир мавсумда бир гектар ерда нўхат илдизлари 50-70 кг соф модда ҳисобида азот тўплайди. Нўхат юртимизнинг лалми ерларида 6-8 ц/га, сугориладиган ерларда 22-32 ц/га ҳосил беради. Касалликлари: аскохитоз ва фузариоз; зааркунандалари: нўхат донхўри, нўхат бити, нўхат трипси.

Ургулк танлаш ва экишга тайёрлаш. Экиш учун бир ўлчамдаги йирик, тўла етилган, шикастланмаган ургулар танлаб олинади.

Ерни тайёрлаш. Нўхат кузги дон экинлари картошка, қанд лавлаги, маккакажӯхоридан бўшаган ерларга экилади. Дуккакли экинлардан бўшаган ерларга экилмайди ва бир экилган далага 5-6 йилдан кейин қайта экилади. Нўхат экишга мўлжалланган ер ўтмишдош экинларнинг қолдиқлари ва бегона ўтлардан тозалангач, 25-27 см чуқурликда юмшатилиб, текисланади.

Экиш муддати ва усули. Баҳорги дон экинлари билан бир вақтда экилади. Бу ўртacha февраль ойи охири, март ойининг бошланишига тўғри келади. Сугориладиган ерларда ёппасига қаторлаб, қатор ораси 15 см қилиб экилади. Экиш чуқурлиги 4-5 см. Нўхатнинг пояси тик ўсмайди, шунинг учун унга таянч ўсимлик – арпа қўшиб экилади, 10 сотих майдонга 10 кг нўхат, 6-10 кг арпа уруғи экилади.

Парваришилаши. Ягана қилинмайди. Сугориладиган шароитда баҳорги амал даврида 1-2 марта сугорилади. Сугориш учун жўяклар олинади, ораси 60 см бўлади.

Ўғимлаши. Ўтмишдош экинга гўнг солинади. Талаб қилинса 10 сотихга соф модда ҳисобида 4-5 кг азот, 2 кг фосфор, 4 кг калий сепилади. Фосфор ва калий ерни тайёрлаш вақтида солинади. Азотли ўғит амал даврида сепилади.

Ҳосилни йигишишириши. Дон олиш учун дуккакнинг 60 фоизи етилганда ҳосил ўриб олинади. Бу май-июн ойларига тўғри келади. Ўрилган ҳосил ажратилиди ва кўк нўхат ҳамда арпа алоҳида-алоҳида янчилиб, тозаланади. Кўк масса учун эса апрель ойида ўриб олинади. Пояси чорва молларига берилади.

**Нўхат етиширишда қўлланиладиган намунавий технологик харита
Ер майдони – 1 сотих, ҳосилдорлик – 25 кг сотих, ялпи ҳосил – 25 кг**

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами ҳаражатлар сўм	Агротадбирни ўтказиш муддати	Ёнилги сарфи, литр
1	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташиши ва кўчкат тагига сочиши (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	5000	10.10-25.11	
2	Томорка ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар қолдиқларини тозалаш)	кўл кучи	5000	10.10-25.11	
3	Ерни шудгорлаш (чуқурлиги 30-35 см)	кўлда, мотокультиваторда	5000	10.10-25.11	0,3
4	Суғориш тармокларини тозалаш	кўл кучи	5000	15.10-30.11	
Экишгача бўлган давр бўйича жами:			20 000		0,3
5	Уруг экиш	кўл кучи	10 000	25.02-5.03	
6	Маҳаллий ўғит 300 кг.	кўл кучи	5 000	25.02-5.03	
	Суперфосфат – 3-5 кг.	кўл кучи	5 000	25.02-5.03	
	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5 000	25.02-5.03	
Экиш даври бўйича жами:			10 000		0
7	Суғориш (8-12 м ³ /сотих)	кўл кучи	20 000	25.02-5.03	
8	Чопик килиш (3 марта)	кўл кучи	15000	25.02-5.03	
9	Нихолларни яганалаш ва хато жойларига уруг экиш	кўл кучи	5000	25.02-5.03	
10	Зааркунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усусларда химоя килиш (2 марта)	кўл кучи	10000	20.02-25.03	
11	Минерал ўғитларни ўсимликларни ёнига солиши ва суспензия суғориш ариқларини олиш (730 грамм сотих)	кўл кучи	10000	10.04-20.04	
12	Бегона ўтдан тозалаш	кўл кучи	5000	10.04-20.04	
Вегетация даври бўйича жами:			65 000	10.04-20.04	
14	Ҳосилни ўриб ёки юлиб уюмлаш	кўл кучи	5 000	гуллашдан олдин	

№	Агротехник табдирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сүм	Агро табдирни ўтказиш муддати	Ёнилги сарфи, літр
15	Куриган мош поялари ҳосилини янчиш	құл кучи	5 000	25.06-5.07	
16	Донни тозалаш	құл кучи	5 000		
17	Донни куритиши	құл кучи	5 000		
	Йигим-терим даври бүйічә жами:		20 000		
	ХАММАСИ:	115 000			
	Күзда тутилмаган харажатлар (15%)	17 250			
	ЖАМИ	132 250			

ТОМОРҚАДА ЛОВИЯ ЭКИШ ВА ПАРВАРИШЛАШ

Экиш учун тавсия этиладиган навлар:
“Олтинсон”, “Олтин”, “Сориал”, “Колорадо F1”.

Ургулук танлашы ва экишга тайёрлаш.
Экиш учун йирик, түк ва шикастланмаган уруғлар танлаб олинади.

Ерни тайёрлаш. Ерни экишга тайёрлаш ишләри ўтмишдош ўсимликларни қолдиқларини тозалаш билан бошланади, ер 20-25 см чуқурлиқда юмшатилади, текисланади ва 70-60 см кенглиқда жүйклар олинади.

Экиш муддаты. Ловия ернинг тобига келишига қараб, апрель-май ойларида, ангизга эса июнь ойининг охирида экилади.

Экиш мөъёри ва схемаси. Ловия 60x20 ёки 60x15 см схемада экилади. Бунда 10 сотих майдонга 2,5-5 кг уруғ сарфланади. Экиш чуқурлиғи 4-5 см.

Парваришилаш. Ўсув даврида 3-5 марта сугорилади. Қатор оралари юмшатилади, ўтоқ қилинади.

Ўғимлаш. Ерни экишга тайёрлаш пайтида маҳаллий ўғит солинади. Ерни юмшатышдан олдин 10 сотихга 4-6 кг соф модда хисобида фосфор ва 2- 4 кг калий берилади. Шоналаш ва гуллаш даврида қўшимча 2-3 кг фосфор, 1-2 кг калий сепилади.

Касаллик ва заарарқунандаларга қарши курашии. Ловияда илдиз чириш, антракноз, ун шудринг ва занг касаллеклари кузатилади. Заарарқунандалардан эса ғўза тунлами, туганак узунбурууни, акация ва беда шираси, донхўрлар, ўргимчаканалар учрайди. Ловия касаллекларига қарши ўз вақтида кураш олиб бориш учун уруғлар препаратлардан “Витавакс 200 ФФ” 34% – 2,5 л/т, “Ҳимоя” 10% – 4,0 л/т, “Дармон-4” 25-30% – 0,4 л/т хисобида дорилаб экилади. Ловияда учраган заарарқунандаларга қарши эса ўсимликнинг ўсув даври препаратларидан “Децис” 2,5% – 0,5-0,7 л/га, “Децис” 10% – 0,1 л/га, “Би-58” 40% – 0,5-1,0 л/га, “Каратэ” 5% – 0,15 л/га хисобида ишлатилади. Ишчи суюқлик сарфи касаллик ва заарарқунандаларга қарши 10 сотихга 20 л хисобида олинади.

Ҳосилни ийгишишириши. Ловия дуккакларининг 75-80 фоизи пишганда пояси билан йиғиб олинади ва куритилади. Поялар эрталаб ёки кечқурун йиғилса, дуккаги кам чатнайди, шикастланмайди. Қуриган дуккаклардаги ҳосил янчиде ёки ёриб ажратиб олинади. Ловия поялари чорва ҳайвонларига озуқа сифатида берилади. Поясини маккажджӯхорига аралаштириб силос ҳам тайёрлаш мумкин.

Ловия етишиширишда қўлланиладиган намунавий технологик харита
Ер майдони – 1 сотих, ҳосилдорлик – 25 кг/сотих, ялпи ҳосил – 29 кг

№	Агротехник табдирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сүм	Агро табдирни ўтказиш муддати	Ёқилги сарфи, літр
1	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташиш ва кўчат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	құл кучи	5000	20.10-20.12	
2	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар қолдиқларини тозалаш)	құл кучи	5000	20.10-20.12	
3	Ерни шудгорлаш (чуқурлиги 30-35 см)	қўлда, мото-культиваторда	5000	20.10-20.11	0,3
4	Сугориш тармоқларини тозалаш	құл кучи	5000	20.10-20.12	
	Экишгача бўлған давр бўйича жами:		20 000	20.10-20.11	0,3
5	Уруғ экиш	құл кучи	12 000	10.03-10.04	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агро тадбирни ўтказиш муддати	Ёқилғи сарфи, литр
6	Маҳаллий ўғит 300 кг.	кўл кучи	5 000	25.03-15.04	
	Суперфосфат – 3-5 кг.	кўл кучи	5 000	25.03-15.04	
	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5 000	25.03-15.04	
Экиш даври бўйича жами:			12 000		0
7	Сугориш (8-12 м3/сотих)	кўл кучи	20000	25.03-15.04	
8	Чопик қилиш (3 марта)	кўл кучи	15000	10.04-15.05	
9	Ниҳолларни яганалаш ва хато жойларига уруғ экиш	кўл кучи	5000	15.04-20.05	
10	Заараркунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усулларда ҳимоя қилиш (2 марта)	кўл кучи	10000	15.04-20.05	
11	Минерал ўғитларни ўсимликлар ёнига солиш ва суспензия сугориш ариклирини олиш (730 грамм/сотих)	кўл кучи	10000	20.04-25.05	
12	Бегона ўтдан тозалаш	кўл кучи	5000	25.04-30.05	
Вегетация даври бўйича жами:			65 000	30.04-05.06	
13	Хосилни ўриб ёки юлиб уймалаш	кўл кучи	5000	30.04-05.06	
14	Куриган мош поялари ҳосилини янчиш	кўл кучи	5000	05.05-10.06	
15	Донни тозалаш	кўл кучи	5000	05.05-10.06	
16	Донни қуритиш	кўл кучи	5000	05.05-20.06	
Йигим-терим даври бўйича жами:			20 000	05.05-01.07	
ХАММАСИ:		117000		0,3	
Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)		17550		0,045	
ЖАМИ		134550		0,345	

Изоҳ: Технологик хариталарга қишилоқ хўжалиги маҳсулотлари етишитирувчи корхоналарнинг табиий-иқлим шароити, географик жойлашуви (рельефи), агротехник тадбирларнинг бажарилиши жараёнлари ва технология-

лари, иши ҳажмлари, замонавий техникалардан фойдаланиши имкониятлари ва қишилоқ хўжалик техникалари ҳамда машиналарининг русумлари ўзгаришидан келиб чиқсан ҳолда тегишили тартибда ўзгартиришилар киритилади.

ТОМОРҚАДА ЛОВИЯ (ФАСОЛЬ) ЭКИШ ВА ПАРВАРИШЛАШ

Экиши учун тавсия этилган навлар: маҳаллий навлар экилади.

Ловия – дуккаклилар оиласига мансуб бир йиллик ва кўп йиллик дуккакли дон экини. Илдизи ўқ илдиз, яхши ривожланади, тупроққа 1,5-2 м чукурликка кириб боради. Илдизида туганклар ривожланади. Пояси ўтсимон шохланади, айрим турлари чирмашиб,

3-4 м гача етади. Меваси дуккак, ранги оч пушти ёки тўқ жигарранг, қора. Дуккагида 6-12 та уруғ бўлади. Уруги буйраксимон, ранги оқ, сариқ, пушти, 1000 донаси 50-370 гр. Ловия иссиқсевар ўсимлик, уруги 8-10 °C да униб чиқади, майсаси 0,5-1 °C совуқда нобуд бўлади.

Ловия намсевар, унумдор тупроқ шароитларига талабчан. Ўсув даври 75-120 кун. Ёрмаси оқсилга бой, юқори калорияга эга. Дони таркибида 20-31% оқсил, 0,7-3,6% мой, 50% крахмал, 2,3-7,1% клетчатка мавжуд. Пояси чорва моллари учун яхши озуқа ҳисобланади. Ҳосилдорлиги 25-40 ц/га. Ловия заараркунандалари: ловия ва нўхат донхўрлари; касалликлардан энг кўп зарарлайдигани антракноз ва бактериоз

Ургулек танлаши ва экишига тайёрлаши. Бир хил ўлчамли, тўла этилган, шистастланмаган уруғлар экилади.

Ерини экишига тайёрлаши. Фасол кузги дон экинларидан ва чопик қилинадиган экинлардан кейин экилади. Бир экилган жойга 2–3 йилдан кейин қайта экилади. Дала ўтмишдош экинларнинг қолдиклари ва бегона ўтлардан тозаланиб, ер 25–27 см чукурликда юмшатилади ва текисланади.

Экиши муддати ва усули. Фасол уруги июнь–июль ойларида қатор ораси 60–70 см қилиб экилади. Экиш чуқурлиги 4–6 см. 10 сотих майдонга 6–8 кг уруғ сарфланади.

Парваришилаши. Ягана қилинмайди. Сугориладиган шароитда шоналашгача 1–2 марта, шоналаш-гуллаш даврида 2 марта сугорилади.

Ўзимлаши. Ўтмишдош экинга гўнг солинади. Талаб қилинса 10 сотих майдонга соф мода хисобида 3–5 кг азот, 2–3 кг фосфор, 3–3,5 кг калий сепилади.

Фосфор ва калий ерни тайёрлаш вақтида солинади. Азотли ўғит амал даврида сепилади.

Хосилни иғизиштириши. Дон олиш учун дуккакнинг 70–75 фоизи етилганда ҳосил йигилади. Пояси чорва моллари учун озуқа бўлади.

**Фасол (сарсабил ловия) етиштиришда қўлланиладиган
намунавий технологик харита**

Ер майдони – 1сотих, ҳосилдорлик – 25 кг/сотих, ялпи ҳосил – 29 кг

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротехник тадбирни ўтказиш муддати	Ёқилги сарфи, литр
1	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташибиши ва кўчат тагига сочиши (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	5000	20.10-20.12	
2	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп ийллик ўсимликлар колдиқларини тозалаш)	кўл кучи	5000	20.10-20.12	
3	Ерни шудгорлаш (чуқурлиги 30-35 см)	кўлда, мотокультиваторда	5000	20.10-20.11	0,3
4	Суғориш тармоқларини тозалаш	кўл кучи	5000	20.10-20.12	
Экишгача бўлған давр бўйича жами:			20 000	20.10-20.11	0,3
5	Уруғ экиш	кўл кучи	12 000	10.03-10.04	
6	Маҳаллий ўғит 300 кг.	кўл кучи	5 000	25.03-15.04	
	Суперфосфат – 3-5 кг.	кўл кучи	5 000	25.03-15.04	
	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5 000	25.03-15.04	
Экиш даври бўйича жами:		12 000		0	
7	Суғориш (8-12 м3/сотих)	кўл кучи	20000	25.03-15.04	
8	Чопик қилиш (3 марта)	кўл кучи	15000	10.04-15.05	
9	Нихолларни яганалаш ва хато жойларига уруғ экиш	кўл кучи	5000	15.04-20.05	
10	Заараркунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усусларда ҳимоя қилиш (2 марта)	кўл кучи	10000	15.04-20.05	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротехник тадбирни ўтказиш муддати	Ёқилги сарфи, литр
11	Минерал ўғитларни ўсимликлар ёнига солиш ва суспензия суғориши ариқларини олиш (730 грамм/сотих)	кўл кучи	10000	20.04-25.05	
12	Бегона ўтдан тозалаш	кўл кучи	5000	25.04-30.05	
Вегетация даври бўйича жами:			65 000	30.04-05.06	
13	Ҳосилни ўриб ёки юлиб уймалаш	кўл кучи	5000	30.04-05.06	
14	Қуриган мөш поялари ҳосилини янчиш	кўл кучи	5000	05.05-10.06	
15	Донни тозалаш	кўл кучи	5000	05.05-10.06	
16	Донни қуритиш	кўл кучи	5000	05.05-20.06	
Йигим-терим даври бўйича жами:			20 000	05.05-01.06	
ҲАММАСИ:			117000		0,3
Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)			17550		0,045
ЖАМИ			134550		0,345

Изоҳ: Технологик хариталарга қишилоқ хўжалиги маҳсулотлари етишишувчи томорқа ер эгасининг табиий-иқълим шароити, географик жойлашуви (рельефи), агротехник тадбирларни бажарилиши жараёнлари ва технологиялари, уларнинг иш ҳажслари келиб чиқсан ҳолда тегишили тартибда ўзгартиришлар киритилиши мумкин.

ТОМОРҖАДА СОЯ ЭКИШ ВА ПАРВАРИШЛАШ

Экиш учун тавсия этиладиган навлар: “Ўзбекистон-2”, “Орзу Нафис”, “Олтин тож”, “Ойжамол” ва ҳ.к.

Соя – дуккадошларга мансуб бир ийллик дуккакли дон ва мойли экин. Пояси дағал, цилиндрсизмон, тик ўсади, аммо ётиб қоладиган навлари ҳам бор. Бўйи 15 см дан 2 м гача, ён шохлари 2-8 та бўлади. Барги сертук, бандли, бандининг узунлиги 8-20

см. Меваси – дуккак, сарик, кора, кўнгир, сертук. Ҳар бир дуккагида 2-6 та дон бўлади, 1000 дона донининг вазни 40-42,5 гр ни ташкил қиласди.

Таркибида 24-45% оқсил, 13-37% ёғ, 20-32% углеводлар, кўплаб витаминлар бор. Ўсув даври 75-200 кундан иборат.

Соя иссиқсевар ва намсевар, ёргусевар, қисқа муддатли ўсимлик, 21-23 °C да яхши ривожланади. Уруғи 8-10 °C да униб чиқади.

Соя ўзидан чангланади. Ундан соя уни ва мойи олинади. Дони, пишиб етилмаган (думбул) дуккаги овқатга ишлатилади. Сомони, кўқ пояси, силоси озуқа сифатида чорва молларига берилади. Касалликлари: бактериоз, септориоз, аскохитоз, фузариоз. Заарқунандалари: тунламлар, ўргимчаккан, қоракуя.

Уруғлик танлаш ва экишга тайёрлаш. Экиш учун йирик, тўла етилган ва шикастланмаган уруғлар танлаб олинади.

Ерни тайёрлаш. Соя кузги дон экинларидан, картошка, сабзавот, маккажўхоридан бўшаган ерларга экилади. Ер ўтмишдош экинларнинг қолдиқлари ва бегона ўтлардан тозалангач, камидা 20-22 см чуқурлиқда юмшатилади ва текисланади.

Экиш муддати ва схемаси. Соя тақорий экин сифатида 15 июнь - 10 июля 60x5, 70x3 схемада экилади. Қатор ораси 60 см бўлганда 10 сотих майдонга 6-10 кг уруғ сарфланади. Экиш чуқурлиги 4-5 см.

Парваришлари. Ўсув даврида қатор орасига ишлов берилади, 3-5 марта сугорилиб, ўтқ қилинади.

Ўғитлаш. 4 кг фосфор, 6 кг калий ва 8 кг азот сепилади.

Ҳосилни йигиштириш. Соя дуккакларининг 75-80 фоизи пишганда йигиб олинади ва қуритилади. Поялар эрталаб ёки кечкурун йигилса дуккаги кам чатнайди ва шикастланмайди. Бунда йигилган доннинг намлиги

14 фоиздан ошмаслиги керак.

Сояни тақорий экин сифатида етиштиришда қўлланиладиган намунавий технологик харита

Ер майдони – 1 сотих, ҳосилдорлик – 22кг/сотих, ялпи ҳосил – 220 кг

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротадбирни бажариш муддати	Ёқилги сарф харажати, литр
1	Ангизни сугориш	Қўл кучи	10000	15-20.06	
2	Минерал ўғитларни сочиш, аммофос 5кг/сотих (Фосфор – 2,3 кг/сотих), Калий – 1,65 кг/сотих (Калий – 0,75 кг/сотих)	Қўл кучи	10000	18-20.06	
3	Ерни ҳайдаш,(Ерни чизеллаш, 20-25 см) 30-35 см чуқурлиқда	Қўл кучи, мотокултиватор	10000		0,4
Экишгача бўлган давр бўйича жами:		X	30000	X	
2	Экиш, 0,6 кг/сотих	Қўл кучи	10000		
Экиш даври бўйича жами:		X		X	0
1	Ўқ-арикларини очиш ва ёпиш	Қўл кучи, мотокултиватор	10000	2-5.07	0,3
4	Заарқунанда ҳашаротларга қарши кимёвий ишлов бериш (Каратэ, 5% эм.к. – 0,004 л/сотих, Ципи, 25% эм.к. – 0,0032 л/сотих)	Қўл кучи, махсус воситалар	15000	14-16.07	
5	Сугориш эгатларини очиш ва озиклантириш (Карбамид 0,760 кг/сотих (0,350 кг/сотих азотли т.э.м. хисобидан)	Қўл кучи, мотокултиватор	10000	17-19.07	0,3
6	Биринчи сугориш, 7,5 м ³ /сотих	Қўл кучи	10000	20-22.07	
7	Иккинчи культивация, 10-12 см чуқурлиқда	Қўл кучи, мотокултиватор	10000	28-30.07	0,3
8	Касалликларга қарши кимёвий ишлов бериш (Фундазол, 50% н.кук – 0,008-0,01 кг/сотих)	Қўл кучи, махсус воситалар	10000	Ўсув даврида	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарф харажати, литр
9	Иккинчи сугориш, 8-8,5 м ³ /сотих	Кўл кучи	10000	29.07-1.08	
11	Учинчи сугориш, 8-8,5 м ³ /сотих	Кўл кучи	10000	18-21.07	
12	Тўртинчи сугориш, 8-8,5 м ³ /сотих	Кўл кучи	10000	10-14.09	
Вегетация даври бўйича жами:		X	95000	X	
13	Донни йигиши (80% дуккаклар корайганда, 80% барглар тўкилганда)	Кўл кучи	20000	1.10-	
Йигим-терим даври бўйича			20 000		0
ХАММАСИ:			117000		0,3
14	Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)				
ЖАМИ					

Изоҳ: Технологик хариталарга қишилоқ хўжалиги маҳсулотлари етишиширувчи томорқа ер эгасининг табиий-иқлим шароити, географик жойлашуви (рельефи), агротехник тадбирларни бажарилиши жараёнлари ва технологиялари, уларнинг иш ҳажмлари келиб чиқкан ҳолда тегишили тартибда ўзгартиришилар киритилиши мумкин.

ТОМОРҚАДА КУНЖУТ ЭКИШ ВА ПАРВАРИШЛАШ

Экиш учун тавсия этиладиган навлар:
“Тошкент-122”, “Кора шаҳзода”.

Урглик танлаши ва экишга тайёрлаш.
Экиш учун йирик, тўқ ва шикастланмаган ургулар танлаб олинади.

Ерни тайёрлаш. Шуни эсда тутиш лозимки, кунжут бир бор экилган ерга 6-7 йилдан кейин қайта экилади, акс ҳолда касаллик ва зааркундалар ўсимликка катта зарап етказади. Ерни экишга тайёрлаш ишлари ўтмишдош ўсимликларнинг қолдиқларини тозалашдан бошланади, ер

20-25 см чуқурлиқда юмшатилади, текисланади ва 70-60 см кенглиқда жўяклар олинади.

Экиши муддати. Кунжут ернинг тобига келишига қараб апрель-май ойларида, анғизга эса июнь ойининг охира оиласиди.

Экиши меъёри ва схемаси. Кунжут 60x20 ёки 70x20 см схемада экилади. Экиш чуқурлиги 3-5 см, 10 сотихга 500-600 граммм уруг сарфланади.

Парваришилаши. Ўсимликлар ягана қилинмайди. Гуллагунча 1-2 марта, гуллаш даврида 2 марта сугорилади. Сизот сувлари яқин жойлашган томорқаларда 1-2 марта сугориш кифоя қиласиди. Қатор оралари ҳар сувдан кейин етилиши билан чопик қилинади.

Ўзитлаши. Маҳаллий ўғит ерни экишга тайёрлаш пайтида солинади. Гўнг қанча кўп солинса, шунча яхши бўлади. Зарур ҳолларда (гўнг етмагандан) 10 сотихга 6-8 кг фосфор, 2-3 кг азот сепилади.

Касаллик ва зааркундаларга қарши қурашиши. Кунжутда касалликлардан фузариоз ва вертициллиоз вилт, ун шудринг касалликлари, зааркундалардан эса ширалар, қандалалар, тунламлар, баргхўр қуртлар билан заарланиш кузатилади. Ун шудринг касаллигига қарши ўсимликнинг ўсуви даврида “Дуплет ТТ” 22,5% – 0,3-0,5 л/га сарф-меъёrlарда қўлланилади. Зааркундаларга қарши “Моерметрин” 25% – 0,3-0,4 л/га меъёра қўлланилади. Кунжутдаги касаллик ва зааркундаларга қарши ишчи суюқлик сарфи 10 сотихга 20 л ҳисобида олинади.

Хосилни ўигишишириши. Кунжут поясининг барглари саргайиб тўкила бошлаган ва пастки кўсакчалари етилган пайтида йиғиб олинади ҳамда қуритилади. Поя боғламларини пастга қаратган ҳолда осиб қуритиш мумкин эмас – кўсаклар ёрилиб, уруғлар тўкилиб кетади. Кўсаклардаги хосил янчиб олинади. Пояларини жодида яхшилаб майдалаб, дағал хашак ўрнида молларга берса бўлади.

**Лалми ерларда кунжут етиширишда қўлланиладиган
намунавий технологик харита**

Ер майдони – 1 сотих, ҳосилдорлик – 10 кг/сотих, ялпи ҳосил – 10 кг

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агротехник тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарф харжати, литр
1	Минерал ўғитларни сочиш, Аммофос – 0,87 кг/сотих (Фосфор – 0,40 кг/сотих соф) ва 0,68 кг/сотих Калий тузи (Калий – 0,40 кг/сотих соф)	Кўл кучи	10000	10.XI-25.XI	
2	Ерни ҳайдаш, 20-22 см чукурликда	Кўл кучи, мотокултиватор	10000	15.XI-30.XI	0,3
	Экишгача бўлган давр бўйича жами:	X	20000	X	0,3
3	Экиш, 6 кг/га (1,5-2 см чукурлиқда 30 см)	Кўл кучи	10000	25/IV-5/V	
	Экиш даври бўйича жами:	X	10000	X	0
4	Бегона ўтдан тозалаш ва қатор орасини юмшатиш (2 марта)	кўл кучи	10000	25/V-25/VI	
	Вегетация даври бўйича жами:	X	10000	X	0
5	Кунжут пояларини ўриш, пояларни боғлаш (2 жойидан), полизтилен ёки бризент устига боғланган пояларни кўйиб куритиш, курган поялардан ҳосилни силкитиб қоқиб олиш	кўл кучи	30000	5-10/IX	
	Йиғим-терим даври бўйича	X	20 000	X	0
	ЖАМИ	70000			0,3
	Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)	10500			0,045
	ХАММАСИ:	80500			0,345

Изоҳ: Технологик хариталарга қишилоқ хўжалиги маҳсулотлари етишиширувчи томорқа ер эгасининг табиий-иқлим шароити, географик жойлашуви (рельефи), агротехник тадбирларни бажарилиши жараёнлари ва технологиялари, уларнинг иш ҳажмлари келиб чиқсан ҳолда тегизили тартибда ўзгартиришлар киритилиши мумкин.

ТОМОРҚАДА МАХСАР ЭКИШ ВА ПАРВАРИШЛАШ

Экиши учун тавсия этилган навлар:
“Милютинский – 114”, “Фаллаорол”,
“Нодир” ва х.к.

Махсар – бир, икки ва қўп йиллик ўтсимон ўсимликлар туркумига кирувчи иссиқсевар, қурғоқчиликка жуда чидамли мойли экин. Бўйи 60-120 см, пояси силлиқ, барглари наштарсимон, тиканли ва тикансиз. Мева-си писта, уруги оқи, 1000 дона уруғининг вазни 25-50 гр. Асосан четдан чангланади. Ўсув даври 95-135 кун. Тупроқ танламайди. Уруги 1-2 °C да уна бошлайди, майсалари 6-7 °C совуққа бардош беради. Уруги таркибида 47-61 фоизгача озиқ-овқатга ишлатиладиган мой бор. Кунжараси чорва моллари учун яхши озуқа.

Махсар алмашлаб экишда қузги буғдой ва маккажўхоридан кейин экилади. Ҳосилдорлиги 8-14 ц/га ва ундан ортиқ. Зааркунандалари: махсар капалаги, махсар филчаси; касалликлари: фузариоз, занг касаллиги.

Ургулек танлаши ва экишига тайёрлаши. Бир хил ўлчамли, тўла этилган, шикастланмаган уруғлар танлаб олинади.

Ерни тайёрлаши. Махсар уруги дуккакли дон экинларидан бўшаган ерларга экилади. Ер ўтмишдош экинларнинг қолдиқлари ва бегона ўтлардан тозалангач, 25-27 см чукурлиқда юмшатилиб, текисланади.

Экиши муддати ва схемаси. Оралиқ экин сифатида октябрь ойидаги қатор ораси 60 см қилиб экилади, 10 сотихга 0,8-1 кг уруг фарзанади. Экиш чукурлиги 5-7 см. Кўкат олиш учун махсар 30-45 см кенглиқда экилади, 10 сотихга 1,2-1,5 кг уруг фарзанади. Махсар тоғли ва тог олди лалми ерларда ёппасига қаторлаб 10 сотих майдонга 2,5 кг ҳисобида экилади.

Парваришланиш. Ягана қилинмайди. Қузги амал даврида 1-2 марта сугорилади. Баҳорги амал даврида ҳам 1-2 марта сугорилади, ўтқоз қилинади.

Ҳосилни йигиштириши. Махсар этилганда тўқилмайди, уруги тўла этилганда йиғиб олинади, янчилиб, тозаланади. Кўк масса учун март ойларида ўрлади.

Лалми ерларда маҳсар етиштиришда қўлланиладиган
намунавий технологик харита

Ер майдони – 1 сотих, ҳосилдорлик – 10 кг/сотих, ялпи ҳосил – 10 кг

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агротадбирни бажариш муддати	Ёкилғи сарф харжати, литр
1	Томорқага гўнг сепиш	Кўл кучи	10000	10-20.11	
2	Минерал ўғитларни сочиш, Аммофос 0,87 кг/сотих (Фосфор – 0,40 кг/сотих соф) ва 1 кг/сотих Калий тузи (Калий – 0,40 кг/сотих соф)		10000	10-20.11	
3	Ерни ҳайдаш, эрта баҳорда 20-22 см чукурликда мола билан текислаш	Кўл кучи, мотокултиватор	10000	25.02-10.03	0,3
Экишгача бўлган давр бўйича		X	30000	X	0,3
4	Экишдан олдин тупрокни чизеллаш (чукурлиги 14-16 см) 2 марта ва экиш	Кўл кучи, мотокултиватор	30000	1-15.03	0,6
Экиш даври бўйича жами:		X	30000	X	0,6
5	Бегона ўтдан тозалаш	Кўл кучи	10000	10-20.04	
6	Культивация	Кўл кучи, мотокултиватор	10000	15-25.04	0,3
7	Касалликларга қарши кимёвий препаратлар пуркаш	Кўл кучи	15000	10-25.05	
Вегетация даври бўйича жами:		X	35000	X	0,3
8	Ҳосилни йиғиш	Кўл кучи	10000	25.06-5.07	
9	Донни қуритиш	Кўл кучи		25.06-5.07	
Йиғим-терим даври бўйича		X	10 000	X	0
ЖАМИ		70000			0,9
Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)		10500			0,135
ХАММАСИ:		80500			1,035

Изоҳ: Технологик хариталарга қишилоқ хўжалиги маҳсулотлари етишиштирувчи томорқа ер эгасининг табиий-иқлим шароити, географик жойлашуви (рельефи), агротехник тадбирларни бажарилиши жараёнлари ва технологиялари, уларнинг иш ҳажмлари келиб чиқсан ҳолда тегишили тартибда ўзгартиришилар киритилиши мумкин.

ПОЛИЗ ЭКИНЛАРИ ТОМОРҚАДА ТАРВУЗ ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНИКАСИ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар. Тарвузнинг эртапишар – “Ўринбой”, “Манзур”, “Чиллаки F1”, “Крисби F1”, “Кримстар F1” ва ўрта-эртапишар – “Сурхон тонги”, “Дилноз”, “Шарқ неъмати”, кечпишар – “Ҳайит қора”, “Кўзибой” каби навлари экилади.

Аҳамияти. Тарвузнинг ширин бўлишига сабаб таркибида фруктозанинг кўплигидир. Тарвуздан асал, мураббо, конфет ва ҳар хил ширинликлар тайёрланади. Тарвузнинг мағзи ва сувидан камқонликни даволаш, яллиганиш ва ўт суюқлигини ҳайдаш, жигар ва юрак томир тизими касалликларини даволашда фойдаланилади. Тарвуз ем-ҳашак сифатида, ширали озиқ сифатида чорва молларига берилади.

Ургуг танлаши. Экиладиган тарвуз уруги тоза, юқори унувчан, касалликлардан холи, ўртача катталикда, бутун ва тўла бўлиши зарур. Ургулар бошқа ўсимликлар уруглари ва аралашмаларидан тозаланади. Уругларни сув ёки ўстирувчи моддалардан бирида 10-12 соат давомида ивитиб экилса, унувчанлиги юқори бўлади.

Ерни тайёрлаши. Тарвуз экиладиган майдон кузда ўсимлик қолдиқларидан тозаланади ва минерал ҳамда маҳаллий ўғитлар солиниб, 35-40 см чукурликкача шудгор қилинади. Баҳорда тупроқда намни сақлаб қолиш учун ерга узун тишили хаскаш ёрдамида ишлов берилади. Тарвуз эрта муддатларда экилганда ерни баҳорда қайта шудгорлашнинг ҳожати йўқ. Экинни экиш учун эгатлар олинади.

Экиши муддати ва схемаси. Марказий минтақада жойлашган вилоятларда тарвузнинг эртаки навлари 15 апрелгача, ўртакиси 20 апрелдан 10 майгача, кечкиси 15 майдан 10 июнгача; жанубий вилоятларда эртаки навлар 10 апрелгача, ўртакиси 10–20 апрелда, кечкилари эса 10–20 июнда экилади. Шимолий худудларда эртаки тарвузни 20 апрелгача, ўртаки навларни 25 апрелдан 10 майгача, кечки навларни 20-30 майда экиш лозим.

Қатор оралари 70 ва 90 см, пушталар ораси 210–280 см бўлган кенг эгат олинади. Ургулар кўлда уя очиб экилади, уялар ораси 50-60 см бўлади. Ургулар 3–6 см чукурликка экилади. Майда ургули тарвузларни экиш учун 1 сотихга 45–50 грамм, йирик ургули тарвузларни экиш учун 55–60 грамм ургу сарфланади.

Парваришлари. Тарвуз ҳам ниҳоллари пайдо бўлгандан сўнг иккى марта ягана қилинади. Бунда, биринчи бор ниҳоллар пайдо бўлганда, иккинчиси эса

ўсимлик гуллаш олдидан ўтказилади. Тарвузни асосий парваришилаш ишлари тупроқни юмшатиш, озиқлантириш, чопик қилиш, сугориш, палакларни тўғрилаш, бегона ўтлар ва зааркунандаларга қарши курашишдан иборат. Ниҳоллар ёппасига униб чиққандан кейин 20–25 кун ўтгач ўсимлик озиқлантирилади ва сугорилади. Ўсув даври мобайнида қатор оралари 4–5 марта чопик қилинади, 2-3 марта палаклари пуштага тўғриланиб чиқилади ва 6-7 марта сугорилади.

Ўзимлари. Тарвузни етиштиришда 10 сотих майдонга 15 кг аммиакли селитра, 17 кг аммофос ва 7,5 кг калий хлор ўғити ҳамда 3–3,5 тонна органик ўғитлардан солинади. Бундан ташқари, баргидан ҳам гуммат принт ва Рослин препаратлари билан озиқлантириш мумкин.

Касаллик ва зааркунандаларга қарши курашиш. Уруғларни экишга тайёрлаш олдиdan ўстирувчи моддалар билна ивитиши айrim касалликларнинг олдини олади. Тарвузга касалликлардан илдиз чириши, фузариоз сўлиш, ун шудринг, зааркунандалардан полиз бити (шираси), ўргимчаккана, оқканот, қовун пашшаси катта зарар етказади. Зааркунандаларга қарши 10 сотих майдонга “Моспилан” 20% (25-30 г) ва касалликларга қарши “Фолиар БТ” 22,5% (150 мл), “Курзат Р” (200-250 гр) ёки 1 фоизли “Бордо” суюқлигини қўллаш мумкин, 60-70 литр сувга тайёрланиб аралашма пуркалади.

Ҳосилни йигиштириши. Тарвузнинг эртаки муддатда экилганлари 3-5 марта саралаб йигиб олинади. Кечки муддатда экилган навлар ҳосили эса бир марта йигиштириб олинади. Пишган тарвузларнинг ранги, шакли ва оғирлигига қараб ҳосил йигиб олинади.

Иқтисодий самараси. 10 сотих майдонга 450 г уруғ учун 120 минг сўм сарфланади. Умумий харажатлар 1 160 000 сўмни ташкил этади. Ҳосил нархи бир килограми энг паст нархда 2000 сўмдан сотилганда 6 млн сўм бўлади. Шунда 10 сотих майдондан 4 млн 840 минг сўм соғ фойда олиш мумкин.

**Полиз экинларини етиштиришда қўлланиладиган
намунавий технологик харита**

Ер майдони – 1 сотих, ҳосилдорлик – 220 кг/сотих, ялпи ҳосил – 220 кг

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротадбирни бажариш муддати	Ёқилги сарф харжати, литр
1	Замбильда маҳаллий, минерал ўғит ташиш ва кўчат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротадбирни бажариш муддати	Ёқилги сарф харжати, литр
2	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар қолдикларини тозалаш)	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
3	Ерни шудгорлаш (чуқурлиги 30-35 см)	кўлда, мотокультиватор	10000	20.10-20.11	0,4
4	Сугориш ариқларини тозалаш (2 марта)	кўл кучи	10000	20.10-20.12	
Экишгача бўлган давр бўйича			30000		0,4
5	Уялаб экиш ва сугориш ариқларини олиш (уруғ сарфи)	кўл кучи	10000	10.04-15.05	
6	Маҳаллий ўғит 300 кг.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
	Суперфосфат –2,2 кг.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
Экиш даври бўйича жами:			25000		
7	Сугориш (8-12 м ³ /сотих)	кўл кучи	20000	20.05-15.06	
8	Чопик қилиш (3 марта)	кўл кучи	15000	25.05-30.06	
9	Ниҳолларни яганалаш ва хато жойларига уруғ экиш	кўл кучи	5000	25.05-30.06	
10	Зааркунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усусларда химоя қилиш (2 марта)	кўлда, маҳсус воситаларда	10000	15.06-15.07	
11	Минерал ўғитларни ўсимликларни ёнига солиш ва суспензия сугориш ариқларини олиш (730 грамм/сотих)	кўл кучи	5000	30.04-05.06	
12	Ўсимликлар палакларини жойлаштириш (2 марта)	кўл кучи	10000	05.06-10.07	
Вегетация даври бўйича жами:			65000		
13	Ҳосилни танлаб териш, дала ташқарисига ташиш		5000		

**АХОЛИ ТОМОРҚАЛАРИ ВА ДЕҲҚОН
ХЎЖАЛИКЛАРИ УЧУН АМАЛИЙ УСЛУБИЙ ТАВСИЯЛАР**

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарф харжати, литр
14	Хосилни истеъмолчиларга ташиш	кўл кучи	5000	05.07-20.09	
15	Хар теримдан кейин суғориш (2-3 м3/сотих)	кўл кучи	10000	05.07-20.09	
16	Колган хосилни териш ва транспорт воситасига ортиш	кўл кучи	5000	05.07-20.09	
	Йиғим-терим даври бўйича		35000		
	ХАММАСИ:	155000			0,4
	Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)	23250			0,06
	ЖАМИ	178250			0,46

**Тарвуз етиштиришда қўлланиладиган намунавий технологик харита
Ер майдони – 1 сотих, хосилдорлик – 220 кг/сотих, ялпи ҳосил – 220 кг**

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарф харжати, литр
1	Замбильда маҳаллий, минерал ўғит ташиш ва кўчат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
2	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар қолдиқларини тозалаш)	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
3	Ерни шудгорлаш (чуқурлиги 30-35 см)	кўлда, мотокультиватор	10000	20.10-20.11	0,4
4	Суғориш ариқларини тозалаш (2 марта)	кўл кучи	10000	20.10-20.12	
	Экишгача бўлган давр бўйича		30000		0,4
5	Уялаб экиш ва суғориш ариқларини олиш (уруг сарфи)	кўл кучи	10000	10.04-15.05	

**АХОЛИ ТОМОРҚАЛАРИ ВА ДЕҲҚОН
ХЎЖАЛИКЛАРИ УЧУН АМАЛИЙ УСЛУБИЙ ТАВСИЯЛАР**

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарф харжати, литр
6	Маҳаллий ўғит 300 кг.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
	Суперфосфат –2,2 кг.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
	Экиш даври бўйича жами:		25000		
7	Суғориш (8-12 м3/сотих)	кўл кучи	20000	20.05-15.06	
8	Чопик қилиш (3 марта)	кўл кучи	15000	25.05-30.06	
9	Нихолларни яганалаш ва хато жойларига уруғ экиш	кўл кучи	5000	25.05-30.06	
10	Заараркунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усулларда химоя килиш (2 марта)	кўлда, махсус воситаларда	10000	15.06-15.07	
11	Минерал ўғитларни ўсимликлар ёнига солиш ва супензия суғориш ариқларини олиш (730 грамм/сотих)	кўл кучи	5000	30.04-05.06	
12	Ўсимликлар палакларини жойлаштириш (2 марта)	кўл кучи	10000	05.06-10.07	
	Вегетация даври бўйича жами:		65000		
13	Хосилни танлаб териш, дала ташкарисига ташиш		5000		
14	Хосилни истеъмолчиларга ташиш	кўл кучи	5000	05.07-20.09	
15	Хар теримдан кейин суғориш (2-3 м3/сотих)	кўл кучи	5000	05.07-20.09	
16	Колган хосилни териш ва транспорт воситасига ортиш	кўл кучи	5000	05.07-20.09	
	Йиғим-терим даври бўйича		30000		
	ХАММАСИ:	150000			0,4
	Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)	22500			0,06
	ЖАМИ	172500			0,46

ТОМОРҖАДА ҚОВУН ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНИКАСИ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар. Қовуннинг эртапишар – “Роҳат”, ўртапишар – “Суюнчи-2”, “Олтин водий”, “Лаззатли”, “Олтингепа”, “Оби новвот”, “Турвак”, “Бўрикалла”, кечпишар – “Тўёна”, “Гурлан”, “Амударё”, “Гулоби Хоразмий”, “Зар гулоби”, “Саховат”, “Умрбокий”, “Бешак” каби навлари экилади.

Аҳамияти. Қовун меваси, одатда, полиз экинлари ичидаги энг кўп миқдорда қанд моддасини сахароза ҳолида сақлайди. Қовун мевасидан асал (шинни), қовун қоқи тайёрланади. Қовун уругининг таркибида кўп миқдорда, яъни 25-30% гача мой сақланади. Қовун мевасидан сил, бронхит, камқонлик, бод, юрак, нерв, атеросклероз ва жигар касалликларини даволашда фойдаланилади.

Ургутнлари. Қовун уруғи навига хос рангли, юқори унувчан, касалликлардан холи, ўртacha катталиқда, бутун ва тўла бўлиши зарур. Уруғлар бошқа ўсимликлар уруғлари ва аралашмаларидан тозаланади. Уруғлар экиш учун 12-18 соат давомида оддий сув ёки ўстирувчи моддалар билан ивитиб қўйилса унувчанлиги юқори бўлади.

Ерни тайёрлаши. Ерни шудгорлашдан олдиндан минерал ва органик ўғитлар солинади. Ер кузда 35 см чукурликкача шудгор қилинади. Баҳорда тупроқда намни сақлаб қолиш учун ерга узун тишли хаскаш ёрдамида ишлов берилади. Қовун эрта муддатларда экилганда ерни баҳорда қайта шудгорлашнинг ҳожати йўқ. Экинлар кечки муддатларда экилганда ерни қайта шудгорлаш зарур. Бунда тупроқни ағдармасдан туриб, 22 см чукурликда юмшатиб чиқиши тавсия этилади.

Экиши муддати ва схемаси. Марказий минтақада жойлашган вилоятларда қовуннинг эртаки навлари 15 апрелгача, ўртакиси 20 апрелдан 10 майгача, кечкиси 15 майдан 10 июня; жанубий вилоятларда эртаки навлар 10 апрелгача, ўртакиси 10-20 апрелда, кечкиси эса 10-20 июня экилади. Шимолий минтақаларда эртаки қовунни 20 апрелгача, ўртакисини 25 апрелдан 10 майгача, кечкисини 20-30 майда, тупроқ ҳарорати 14-15 °C га етганда экиш тавсия этилади.

Қовун қўш қатор лентасимон экиш усулида экилади. Бунда қаторлар ораси 70 ёки 90 см ленталар, яъни пушталар ораси 210-280 см ҳамда ўсимликлар ораси 50-60 см қилиб экилади. Уруғлар кўлда 3-6 см чукурликка экилади. Майда уруғли қовун экиш учун 1 сотихга 40 грамм, йирик уруғларини экиш учун 50 грамм уруғ сарфланади.

Парваришилаи. Қовун уруғи сугорилган нам тупроқка экилса ниҳоллар униб чиқиши тезлашади ва сугориш талаб этилмайди. Қовуннинг асосий парваришилаш ишлари ўсимликни яганалаш, тупроқни юмшатиш, экинни озиқлантириш, чопик килиш, сугориш, палакларни тўғрилаш, бегона ўтлар ва зааркунандаларга қарши курашишни ўз ичига олади.

Яганалаш икки босқичда, яъни биринчиси ўсимлик чинбарг чиқарганда, иккинчиси гуллашдан олдин ўтказилади. Ниҳоллар ялпи униб чиқиши билан экин қатор оралари енгил чопик қилинади. Сўнг, орадан 20-25 кун ўтгач, иккита-учта чинбарг пайдо бўлганидан кейин чопик қилиниб, дастлабки озиқлантириш ва сув берилади. Ўсув даврида қатор оралари 3-4 марта чопик қилиниб, 1-2 марта палаклар тўғриланади ва 4-5 марта сугорилади.

Ўғитлари. Қовун учун 10 сотих майдонга 15 кг аммиакли селитра, 17 кг аммофос ва 7,5 кг калий хлор ўғити ҳамда 3-3,5 тонна органик ўғитлардан солинади.

Касаллик ва зааркунандаларга қарши курашии. Уруғларни экишдан олдин “Фундазол” препарати (1 кг уруққа 4-8 грамм) билан ёки “Понактин” (1 кг уруққа 4 грамм) билан намлаб экиш тавсия этилади. Касалликлардан заарсизлантириш мақсадида уруғлар экишдан олдин биронта микроэлементларга солиб, бўктириб қўйилади. Зааркунандалардан полиз бити (шираси), ўргимчаккана, оққанот, кузги тунлам, полиз қўнғизи, қовун пашибаси заарлайди. Уларга қарши курашишда алмашлаб экишга риоя қилиш, биологик усулда полиз битига ва ўргимчакканага қарши олтинкўз кушандасини, оққанотга қарши энкарзия паразитини қўллаш тавсия этилади.

Кимёвий усулда 10 сотихга оққанот, шираларга қарши “Моспилан” 20% (25-30 мл), “Циперметрин” 25% (30 мл) ва бошқа препаратлар қўлланилади. Қовун майса пашибаси ва қовун пашибасига қарши “Атилла” 5% (200 мл), “Суми-Алфа” 5% (300 г) препаратлари қўлланилади. Илдиз чириши, фузариоз сўлиш, ун шудриннга қарши ўсимлик қолдиқларини йўқотиш, фунгицидлардан “Топаз” 10% (200-250 мл), “Курзат Р” (200-250 г), “Фолиар БГ” 22,5% (50 мл) препаратларини 60-70 литр сувга аралаштириб пуркаш тавсия этилади.

Ҳосилни йигиштириши. Қовун ҳосили пишиб этилганларини танлаб-танлаб олиш йўли билан уч-беш марта йигиб олинади. Кечки муддатда экилган навлар ҳосили эса бир марта йигишириб олинади. Пишган қовунлар полизда узок муддат қолиб кетса нобуд бўлади.

Иқтисодий самараси. 10 сотих майдонга 400 гр уруғ учун 100 минг сўм сарфланади. Умумий харажатлар 1 145 000 сўмни ташкил этади. Ҳосил нархи бир килограмми энг паст нархда 2000 сўмдан сотилганда, 6 млн 350 минг сўм бўлади. Шунда, 10 сотих майдондан 5 млн 205 минг сўм соғ фойда олиш мумкин

Қовун етиштиришда қўлланиладиган намунавий технологик харита
Ер майдони – 1 сотих, ҳосилдорлик – 220 кг/сотих, ялпи ҳосил – 220

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агротехник тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарф харжати, литр
1	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташиш ва кўчат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
2	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар колдиқларини тозалаш)	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
3	Ерни шудгорлаш (чукурлиги 30-35 см)	кўлда, мотокультиватор	10000	20.10-20.11	0,4
4	Суғориш ариқларини тозалаш (2 марта)	кўл кучи	10000	20.10-20.12	
Экишгача бўлган даври бўйича			30000		0,4
5	Уялаб экиш ва суғориш ариқларини олиш (урӯғ сарфи)	кўл кучи	10000	10.04-15.05	
6	Маҳаллий ўғит 300 кг.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
	Суперфосфат –2,2 кг.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
Экиш даври бўйича жами:			25000		
7	Суғориш (8-12 м3/сотих)	кўл кучи	20000	20.05-15.06	
8	Чопик қилиш (3 марта)	кўл кучи	15000	25.05-30.06	
9	Нихолларни яганалаш ва хато жойларига урӯғ экиш	кўл кучи	5000	25.05-30.06	
10	Заараркунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усулларда ҳимоя қилиш (2 марта)	кўлда, махсус воситаларда	10000	15.06-15.07	
11	Минерал ўғитларни ўсимликлар ёнига солиш ва суспензия суғориш ариқларини олиш (730 грамм/сотих)	кўл кучи	10000	30.04-05.06	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агротехник тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарф харжати, литр
12	Ўсимликлар палакларини жойлаштириш (2марта)	кўл кучи	10000	05.06-10.07	
Вегетация даври бўйича жами:			70000		
13	Ҳосилни танлаб териш, дала ташқарисига ташиш		5000	25.08-20.09	
14	Ҳосилни истеъмолчиларга ташиш	кўл кучи	5000	25.09-20.10	
15	Ҳар теримдан кейин суғориш (2-3 м3/сотих)	кўл кучи	15000	25.09-20.10	
16	Колган ҳосилни териш ва транспорт воситасига ортиш	кўл кучи	5000	25.09-20.10	
Йиғим-терим даври бўйича			40000		
Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)			24750		0,06
ЖАМИ			189750		0,46

Изоҳ: Технологик хариталарга қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етишиштирувчи корхоналарнинг табиий-иқлим шароити, географик жойлашуви (рельефи), агротехник тадбирларнинг бажарилши жараёнлари ва технологиялари, иш ҳажмлари, замонавий техникалардан фойдаланиши имкониятлари ва қишлоқ хўжалик техникалари ҳамда машинналарининг русумлари ўзгаришидан келиб чиққан ҳолда тегишили тартибда ўзгартиришилар киритилади.

ТОМОРҚАДА ҚОВОҚ ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНИКАСИ

Экиши учун тавсия этиладиган навлар. Коовокнинг “Испания-73”, “Қошғар-1644”, “Палов кади-268”, “Кичкинтой” навлари экилади

Аҳамияти. Қовоқ таркибида осон ҳазм бўладиган қанд мавжуд бўлиб, у буйрак, жигар ва юрак-томир касалликларини даволашда, яллигланишга қарши, урӯғ қайнатмаси гижжани ҳайдаб чиқарувчи восита сифатида ишлатилади. Қовоқ уруғининг таркибида кўп микдорда яъни 50% гача мой сақланади, поя ва ҳосили ём-хашак сифатида чорва молларига берилади.

Үрг танлаи. Қовоқ уругларидан экиш учун сараланган, юқори унувчан, касаллик юқмаган, бутун ва тўла бўлғанлари ажратиб олинади. Уруглар бошқа ўсимликлар уруғлари ва аралашмаларидан тозаланади.

Ерни тайёрлаи. Қоовоқ экиладиган майдон кузда ўсимлик қолдиқларидан тозаланади ва минерал ҳамда маҳаллий ўғитлар ерга солиниб, ер 35–40 см чуқурликкача шудгор килинади. Баҳорда тупроқда намни сақлаб қолиш учун ерга узун тишли хаскаш ёрдамида ишлов берилади. Экинни экиш учун эгатлар олинади.

Экиши муддати ва схемаси. Қвоқ уруғининг униб чиқиши экиш муддатини тўғри белгилашга боғлиқдир. Жанубий вилоятларда 15 апрелгача, марказий минтақада жойлашган вилоятларда 20 апрелгача, шимолий минтақаларда 30 апрелгача экилади. Уруғни экиш учун тупроқнинг ҳарорати 14-15 °C бўлиши керак.

Қовоқ кўш қатор лентасимон экиши усулида, яъни қаторлар ораси 70-90 см, пушталар ораси 360 см ва ўсимликлар ораси 60-70 см, 3-6 см чуқурликка экилади ва ҳар бир сотих ерга 60-70 грамм уруғ сарфланади.

Парваришлаи. Қоовоқни парваришлаш яганалаш, тупроқни юмшатиш, экинни озиқлантириш, чопиқ қилиш, сугориш, палакларни тўғрилаш, бегона ўтлар ва зааркундаларга қарши курашишини ўз ичига олади. Яганалаш икки босқичда – биринчиси ўсимлик чинбарг чиқарганда, иккинчиси гуллашдан аввал ўтказилади. Ниҳоллар тўлиқ униб чиққач 20-25 кун ўтгач, 2-3 чинбарг пайдо бўлганидан кейин экинга дастлабки сув берилиб, озиқлантирилади. Иккинчи чопиқ биринчисидан 25-30 кундан кейин ўтказилади. Ўсув даврида қатор оралари 4-5 марта чопиқ қилинади. Қовоқ ўсув даври мобайнода 5-6 марта сугорилади, 1 сотих майдонга 4-5 м³ меъёрда сув сарфланади.

Ўғимлаи. Қоовоқни етиштирища 10 сотих майдонга 11 кг аммиакли селитра, 13 кг аммофос ва 5,5 кг калий хлор ўғити ҳамда 2,5-3 тонна органик ўғитлардан солинади.

Касаллик ва зааркундаларга қарши кураши. Қоовоқнинг касалликлари илдиз чириш, фузариоз сўлиш, ун шудринг кабилардир. Зааркундаларни полиз бити (шираси), ўргимчаккана, оққанот. Зааркундаларга 10 сотих майдонга – “Моспилан” 20% (25-30 г) сепишиш, касалликларга эса – “Проксанил” 45% (150 мл), “Курзат Р” (200-250 гр) ёки 1 фоизли “Бордо” суюқлигини қўллаш мумкин. Кимёвий препаратлар 60-70 литр сувга кўшиб тайёрланиб, аралашма пуркалади.

Ҳосилни йигиштириши. Қовоқ ҳосили кеч кузда бир марта йигиштириб олинади. Навларга хос рангга кириши ва шаклидан ажратиб олинади.

Иқтисодий самараси. 10 сотих майдонга 600 грамм уруғ учун 80 минг сўм сарфланади. Умумий харажатлар 985 000 сўмни ташкил этади. Ҳосил нархи бир

килограмми энг паст нархда 1000 сўмдан сотилганда 3 млн сўм бўлади. Шунда 10 сотих майдондан 2 млн 15 минг сўм соғ фойда олиш мумкин.

Қовоқ етиштириша қўлланиладиган намунавий технологик харита
(Ер майдони – 1 сотих, ҳосилдорлик – 250 кг/сотих, ялпи ҳосил – 250 кг)

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харожатлар сўм	Агротадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарф харажати, литр
1	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташиш ва қўчат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
2	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп ийллик ўсимликлар қолдиқларини тозалаш)	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
	Ерни шудгорлаш (чуқурлиги 30-35 см)	кўлда, мотокультиваторда	10000	20.10-20.11	0,4
4	Сугориш ариқларини тозалаш (2 марта)	кўл кучи	10000	20.10-20.12	
	Экишгача бўлган давр бўйича		30000		0,4
5	Уялаб экиш ва сугориш ариқларини олиш (уруғ сарфи)	кўл кучи	10000	10.04-15.05	
6	Маҳаллий ўғит 300 кг:	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
	Суперфосфат –2,2 кг.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5000	20.10-20.11	
	Экиш даври бўйича жами:		25000		
7	Сугориш (8-12 м ³ /сотих)	кўл кучи	20000	20.05-15.06	
8	Чопиқ қилиш (3 марта)	кўл кучи	15000	25.05-30.06	
9	Ниҳолларни яганалаш ва хато жойларига уруғ экиш	кўл кучи	5000	25.05-30.06	
10	Зааркунданда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усувларда химоя қилиш (2 марта)	кўлда, махсус воситаларда	10000	15.06-15.07	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёкилғи сарф харажати, литр
11	Минерал ўғитларни ўсимликлар ёнига солиш ва суспензия суғориши ариқларини олиш (730 грамм/сотих)	кўл кучи	10000	30.04-05.06	
12	Ўсимликлар палакларини жойлаштириш (2 марта)	кўл кучи	10000	05.06-10.07	
Вегетация даври бўйича жами:		70 000			
13	Ҳосилни танлаб териш, дала ташқарисига ташиш		5000		
14	Ҳосилни истеъмолчиларга ташиш	кўл кучи	5000	05.07-20.09	
16	Қолган ҳосилни териш ва транспорт воситасига ортиш	кўл кучи	5000		
17	Ҳосилни истеъмолчиларга ташиш	кўл кучи	10000	05.07-20.09	
Йиғим-терим даври бўйича		40 000			
ХАММАСИ:		1650 00	0,4		
Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)		24 750		0,06	
ЖАМИ		189 750		0,46	

Изоҳ: Технологик хариталарга қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етишити-рувчи корхоналарнинг табиий-иқлим шароити, географик жойлашуви (рельефи), агротехник тадбирларнинг бажарилиши жараёнлари ва технологиялари, иши ҳажслари, замонавий техникалардан фойдаланиши имкониятлари ва қишлоқ хўжалик техникалари ҳамда машиналарининг русумлари ўзгаришидан келиб чиқсан ҳолда тегишили тартибда ўзгартиришлар киритилади..

ТОМОРҚАДА ИНТЕНСИВ БОФ ТАШКИЛ ЭТИШ БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ХАРИТАЛАР

Суғориладиган ерларда янги пакана бўйли интенсив симбағазли боғлар барпо қилиш ва уларни биринчи йилда парваришлашда қўлланиладиган
Намунавий технологик харита
Ер майдони – 1 сотих, экиш схемаси - 3,5 x 2,5 м (10 дарахт)

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёкилғи сарфи, литр
1	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташиш ва кўчат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	10 000	XI-II	
2	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар қолдиқларини тозалаш)	кўл кучи	10 000	XI-XII	
3	Суғориш ариқларини тозалаш	кўл кучи	10 000	XI-III	
4	Маҳаллий ўғит 100-120 кг.	кўл кучи	10 000	XI-III	
5	Суперфосфат – 2,2 кг.	кўл кучи	10 000	XI-III	
6	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5 000	XI-III	
7	Ерни шудгорлаш (чуқурлиги 30-35 см)	кўлда, мотокультиваторда	20 000	II-III	0,4
8	Экишдан олдин ерга ишлов бериш	кўл кучи	5 000	II-IV	
9	Кўчагларни экиш (10 та кўчат ўртача 15-20 минг сўмдан)	кўл кучи	200 000	II-IV	
10	Суғориш эгатларини олиш	кўл кучи	10 000	II-IV	
11	Гўнг шарбатини тайёрлаш (3 марта)	кўл кучи	15 000	II-IV	
12	Экишдан кейинги суғориш	кўл кучи	5 000	II-IV	
13	Сувдан кейин тупроқни юмшатиш (2 марта)	кўл кучи	10 000	II-IV	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарфи, литр
14	Минерал ўғитларни кўчатлар ёнига солиш ва суспензия сугориш арикларини олиш (730грамм/сотих)	кўл кучи	10 000	II-IV	
15	Заарарқунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усулларда ҳимоя қилиш (2 марта)	кўлда, махсус воситаларда	20 000	III-VII	
16	Вегетатив сугориш (8-10 марта), 25 м3	кўл кучи	40 000	II-VIII	
17	Кўчатларнинг шох-шаббаларини буташ ва шакл бериш	кўл кучи	10 000	X-XI	
18	Кесилган шох-шаббаларни тўплаш ва қатор ораларидан ташиб чиқиш	кўл кучи	10 000	X-XI	
19	Кўчат атрофларини юмшатиш (2 марта)	кўл кучи	15 000	IV-VIII	
20	Қатор ораларига ишлов бериш	кўл кучи	5 000	III-VIII	
21	Новдаларни эгиб боғлаш	кўл кучи	5 000	VII	
22	Новдаларнинг сийраклаштириш	кўл кучи	10 000	VII	
23	Новдаларнинг ўсиш нуқтасини чилпиш (2 марта)	кўл кучи	20 000	V-VII	
24	Дараҳтларга ёзги шакл бериш (обрезка)	кўл кучи	10 000	XII	
25	Дараҳтлар орасини гербицид билан ишлаш	кўлда, махсус воситаларда	10 000	V-VIII	
ҲАММАСИ:		485 000		0,4	
	Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)		72750		0,06
	ЖАМИ		557750		0,46

Изоҳ: Технологик хариталарга қишилоқ хўжалиги маҳсулотлари етишиширучи корхоналарнинг табиий-иқлим шароити, географик жойлашуви (рельефи),

агротехник тадбирларнинг бажарилиши жараёнлари ва технологиялари, иши ҳажслари, замонавий техникалардан фойдаланиши имкониятлари ва қишилоқ хўжалик техникалари ҳамда машиналарининг русумлари ўзгаршишидан келиб чиқкан ҳолда тегишили тартибда ўзгартиришлар киритилади

Сугориладиган ерларда ҳосилга кирмаган боғларни парваришлашда қўлланиладиган намунавий технологик харита
(Ер майдони – 1 сотих, экиш схемаси - 3 x 3 м.)

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарфи, литр
1	Замбильда маҳаллий, минерал ўғит ташиш ва кўчат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	10 000	XII-III	
2	Томорка ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар қолдиқларини тозалаш)	кўл кучи	5 000	XI-III	
3	Суғориш арикларини тозалаш	кўл кучи	5 000	XI-XII	
4	Маҳаллий ўғит 100-120 кг.	кўл кучи	10 000	XI-XII	
5	Суперфосфат – 2,2 кг.	кўл кучи	10 000	XI-XII	
6	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5 000	XI-XII	
7	Ерни шудгорлаш (чукурлиги 30-35 см)	кўлда, мотокультиваторда	20 000	XI-XII	0,5
8	Кўчат ораларини юмшатиш (10-12 см чукурликда)	кўл кучи	10 000	XI-XII	
9	Суғориш эгатларини олиш	кўл кучи	10 000	XI-III	
10	Гўнг шарбатини тайёрлаш (3 марта)	кўл кучи	15 000	XI-III	
11	Қишки суғориш (2 марта, 1500-2000 м³/га)	кўл кучи	10 000	XI-III	
12	Сувдан кейин тупрокни юмшатиш	кўл кучи	5 000	XI-III	
13	Боғни қишки дорилаш	кўлда, махсус воситаларда	10 000	XI-III	

**АХОЛИ ТОМОРҚАЛАРИ ВА ДЕҲҚОН
ХЎЖАЛИКЛАРИ УЧУН АМАЛИЙ УСЛУБИЙ ТАВСИЯЛАР**

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарфи, литр
14	Дараҳтларни танасини оқлаш (2 марта, 10 л сувга 0,5-1 кг оҳак кукуни)	кўл кучи	10 000	II-IV	
15	Кўчатларнинг хатосини тўлдириш	кўл кучи	25 000	II-IV	
16	Кўчатлар шохларини буташ ва шакл бериш	кўл кучи	10 000	II-IV	
17	Кесилган шохларни тўплаш ва қатор ораларидан ташиб чиқиш	кўл кучи	10 000	II-IV	
18	Чукур ҳайдаш	кўлда, мотокультиваторда	10 000	II-IV	0,4
19	Суғориш эгатларини олиш	кўл кучи	5 000	II-IV	
20	Минерал ўғитларни кўчатлар ёнига солиши ва суспензия суғориш ариқларини олиш (730 грамм/сотих)	кўлда, махсус воситаларда	10 000	II-IV	
21	Боғларни дорилаш (2 марта, 1200-2000 л/га)	кўлда, махсус воситаларда	20 000	III-VII	
22	Минерал ўғитлар солиши билан бирга суғориш эгатларини олиш	кўлда, махсус воситаларда	10 000	II-V	
23	Заараркунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усуулларда химоя қилиш (2 марта)	кўлда, махсус воситаларда	20 000	III-VII	
24	Новдаларни сийраклаштириш	кўл кучи	10 000	IV-VII	
25	Новдаларни ўсиш нуқтасини чилпиши (2 марта)	кўл кучи	20 000	IV-VII	
26	Дараҳтларга ёзги шакл бериш (обрезка)	кўл кучи	10 000	IV-VII	
27	Вегетатив суғориш (8-10 марта), 25 м ³	кўл кучи	40 000	II-VIII	

**АХОЛИ ТОМОРҚАЛАРИ ВА ДЕҲҚОН
ХЎЖАЛИКЛАРИ УЧУН АМАЛИЙ УСЛУБИЙ ТАВСИЯЛАР**

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарфи, литр
28	Кўчат атрофларини юмшатиш (2 марта)	кўл кучи	10 000	IV-VII	
29	Қатор ораларига ишлов бериш	кўл кучи	10 000	IV-IX	
30	Кўчатларни шох-шаббаларини буташ ва шакл бериш	кўл кучи	10 000	XI-XII	
31	Кесилган шох-шаббаларни тўплаш ва қатор ораларидан ташиб чиқиш	кўл кучи	10 000	XI-XII	
32	Дараҳтлар орасини гербицид билан ишлаш	кўлда, махсус воситаларда	15 000	XI-XII	
33	Илдиз бачкиларини олиб ташлаш	кўл кучи	10 000	XI-XII	
ҲАММАСИ:			400 000		0,90
Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)			60 000		0,14
ЖАМИ			460 000		1,04

Сугориладиган ерларда ўрта бўйли уруғ мевали ҳосилли боғларни парваришилашда қўлланиладиган намунавий технологик харита

(Ер майдони – 10 сотих, ҳосилдорлик – 110 кг/сотих, ялпи ҳосил – 110 кг, экиш схемаси – 3x2,5 м.)

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротехник тадбирни бажариш муддати	Ёқилги сарфи, литр
1	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташиш ва қўчат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	10 000	XII-III	
2	Томорка ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар колдиқларини тозалаш)	кўл кучи	5 000	XI-III	
3	Суғориш ариқларини тозалаш	кўл кучи	5 000	XI-XII	
4	Маҳаллий ўғит 100-120 кг.	кўл кучи	10 000	XI-XII	
5	Суперфосфат – 2,2 кг.	кўл кучи	10 000	XI-XII	
6	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5 000	XI-XII	
7	Ерни шудгорлаш (чукурлиги 30-35 см)	кўлда, мото-культиваторда	20 000	XI-XII	0,5
8	Қўчат ораларини юмшатиш (10-12 см чукурликда)	кўл кучи	10 000	XI-XII	
9	Суғориш эгатларини олиш	кўл кучи	10 000	XI-III	
10	Гўнг шарбатини тайёрлаш (3 марта)	кўл кучи	15 000	XI-III	
11	Қишки суғориш (2 марта, 1500-2000 м3/га)	кўл кучи	10 000	XI-III	
12	Сувдан кейин тупроқни юмшатиш	кўл кучи	5 000	XI-III	
13	Боғни қишки дорилаш	кўлда, махсус воситаларда	10 000	XI-III	
14	Дараҳтларни танасини оқлаш (2 марта, 10 л сувга 0,5-1 кг оҳак кукуни)	кўл кучи	10 000	II-IV	
15	Кўчатларнинг хатосини тўлдириш	кўл кучи	25 000	II-IV	
16	Кўчатлар шоҳларини буташ ва шакл бериш	кўл кучи	10 000	II-IV	
17	Кесилган шоҳларни тўплаш ва қатор ораларидан ташиб чиқиш	кўл кучи	10 000	II-IV	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротехник тадбирни бажариш муддати	Ёқилги сарфи, литр
18	Чукур хайдаш	кўлда, мото-культиваторда	10 000	II-IV	0,4
19	Суғориш эгатларини олиш	кўл кучи	5 000	II-IV	
20	Минерал ўғитларни қўчатлар ёнига солиш ва суспензия суғориш ариқларини олиш (730грамм/сотих)	кўлда, махсус воситаларда	10 000	II-IV	
21	Боғларни дорилаш (2 марта, 1200-2000 л/га)	кўлда, махсус воситаларда	20 000	III-VII	
22	Минерал ўғитлар солиш билан бирга суғориш эгатларини олиш	кўлда, махсус воситаларда	10 000	II-V	
23	Зааркунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усуllibарда химоя килиш (2 марта)	кўлда, махсус воситаларда	20 000	III-VII	
24	Новдаларни сийраклаштириш	кўл кучи	10 000	IV-VII	
25	Новдаларни ўсиш нуктасини чилпиш (2 марта)	кўл кучи	20 000	IV-VII	
26	Дараҳтларга ёзги шакл бериш (обрезка)	кўл кучи	10 000	IV-VII	
27	Вегетатив суғориш (8-10 марта), 25м3	кўл кучи	40 000	II-VIII	
28	Кўчат атрофларини юмшатиш (2 марта)	кўл кучи	10 000	IV-VII	
29	Қатор ораларига ишлов бериш	кўл кучи	10 000	IV-IX	
30	Кўчатларни шоҳ-шаббаларини буташ ва шакл бериш	кўл кучи	10 000	XI-XII	
31	Кесилган шоҳ-шаббаларни тўплаш ва қатор ораларидан ташиб чиқиш	кўл кучи	10 000	XI-XII	
32	Дараҳтлар орасини гербицид билан ишлаш	кўлда, махсус воситаларда	15 000	XI-XII	
33	Илдиз бачкиларини олиб ташлаш	кўл кучи	10 000	XI-XII	
	ҲАММАСИ:		400 000		0,90
	Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)		60 000		0,14
	ЖАМИ		460 000		1,04

Суғориладиган ерларда ҳосилга кирган данакли мева (ўрик) боғларини парваришилашда қўлланиладиган намунавий технологик харита

(Ер майдони - 1 сотих, ҳосилдорлиги - 85 кг/сотих, ялпи ҳосил - 85 кг, экиш схемаси - 3,5 x 3 м)

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротехник тадбирлар номи	Ёқилги сарфи, литр
1	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташиб ва кўчат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	10 000	XII-III	
2	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар қолдикларини тозалаш)	кўл кучи	5 000	XI-III	
3	Суғориш арикларини тозалаш	кўл кучи	5 000	XI-XII	
4	Маҳаллий ўғит 100-120 кг.	кўл кучи	10 000	XI-XII	
5	Суперфосфат – 2,2 кг.	кўл кучи	10 000	XI-XII	
6	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5 000	XI-XII	
7	Ерни шудгорлаш (чукурлиги 30-35 см)	кўлда, мотокультиваторда	20 000	XI-XII	0,5
8	Кўчат ораларини юмшатиш (10-12 см чукурликда)	кўл кучи	10 000	XI-XII	
9	Суғориш эгатларини олиш	кўл кучи	10 000	XI-III	
10	Гўнг шарбатини тайёрлаш (3 марта)	кўл кучи	15 000	XI-III	
11	Қишки суғориш (2 марта, 1500-2000 м ³ /га)	кўл кучи	10 000	XI-III	
12	Сувдан кейин тупроқни юмшатиш	кўл кучи	5 000	XI-III	
13	Боғни қишки дорилаш	кўлда, махсус воситаларда	10 000	XI-III	
14	Дараҳтларнинг танасини оқлаш (2 марта, 10 л сувга 0,5-1 кг оҳак кукуни)	кўл кучи	10 000	II-IV	
15	Кўчатларнинг хатосини тўлдириш	кўл кучи	25 000	II-IV	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротехник тадбирлар номи	Ёқилги сарфи, литр
16	Кўчатлар шохларини буташ ва шакл бериш	кўл кучи	10 000	II-IV	
17	Кесилган шохларни тўплаш ва қатор ораларидан ташиб чиқиши	кўл кучи	10 000	II-IV	
18	Чукур ҳайдаш	кўлда, мотокультиваторда	10 000	II-IV	0,4
19	Суғориш эгатларини олиш	кўл кучи	5 000	II-IV	
20	Минерал ўғитларни кўчатлар ёнига солиш ва суспензия суғориш арикларини олиш (730 грамм/сотих)	кўлда, махсус воситаларда	10 000	II-IV	
21	Боғларни дорилаш (2 марта, 1200-2000 л/га)	кўлда, махсус воситаларда	20 000	III-VII	
22	Минерал ўғитлар солиш билан бирга суғориш эгатларини олиш	кўлда, махсус воситаларда	10 000	II-V	
23	Заарқунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усуllibarda химоя қилиш (2 марта)	кўлда, махсус воситаларда	20 000	III-VII	
24	Новдаларни сийраклаштириш	кўл кучи	10 000	IV-VII	
25	Новдаларни ўсиш нуктасини чилпиши (2 марта)	кўл кучи	20 000	IV-VII	
26	Дараҳтларга ёзги шакл бериш (обрезка)	кўл кучи	10 000	IV-VII	
27	Вегетатив суғориш (8-10 марта), 25 м ³	кўл кучи	40 000	II-VIII	
28	Кўчат атрофларини юмшатиш (2 марта)	кўл кучи	10 000	IV-VII	
29	Қатор ораларига ишлов бериш	кўл кучи	10 000	IV-IX	
30	Ҳосилни териш	кўл кучи	10 000	VI-X	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агротехник тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарфи, литр
31	Тараларни, нарвон ва бошқа инвентарларни келтириш ва олиб кетиш	кўл кучи	30 000	VI-X	
32	Меваларни ташиш	кўл кучи	10 000	VI-X	
33	Кўчатларни шох-шаббаларни буташ ва шакл бериш	кўл кучи	10 000	XI-XII	
34	Кесилган шох-шаббаларни тўплаш ва қатор ораларидан ташиб чиқиш	кўл кучи	10 000	XI-XII	
35	Дараҳтлар орасини гербицид билан ишлаш	кўлда, маҳсус восита-ларда	15 000	XI-XII	
36	Илдиз бачкиларини олиб ташлаш	кўл кучи	10 000	XI-XII	
ҲАММАСИ:		450 000		0,90	
	Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)		67 500		0,14
ЖАМИ		517 500		1,04	

Изоҳ: Технологик хариталарга қишилоқ хўжалиги маҳсулотлари етишиштрувчи корхоналарнинг табиий-иқлим шароити, географик жойлашуви (рельефи), агротехник тадбирларни бажариши жараёнлари ва технологиялари, уларнинг иш ҳажслари, замонавий техникалардан фойдаланиши имкониятлари ва қишилоқ хўжалик техникалари ҳамда машиналарининг русумларини ўзгаришидан келиб чиқсан ҳолда тегишили тартибда ўзгартиришлар киритилади.

ТОМОРҚАДА ТОК ПАРВАРИШЛАШ АГРОТЕХНИКАСИ

Экиши учун тавсия этиладиган узум навлари. “Андижон кора узуми”, “Қора кишиши”, “Оқ кишиши”, “Оқ хусайн”, “Хусайн мускатный”, “Ризамат”, “Қизил Ҳурмони”, “Паркент”, “Нимранг”, “Пушти Тоифи” ва х.к.

Токнинг аҳамияти. Узум ўзининг парҳезбоп ва озуқалилиги жиҳатидан инсон организмни учун энг зарур маҳсулот ҳисобланади. Пишиб етилган узум таркибида, айниқса, кишиши навларида 28-30 фоизгача организм томонидан тез ўзлаштириладиган қандлар – глюкоза, фруктоза ва сахароза бор. Фруктоза ошқозон ости безининг иштирокисиз тез сингади. Шу туфайли узум қанд касаллиги (қандли диабет)нинг олдини олишда муҳим аҳамиятга эга.

Шунингдек, янги узилган узум таркибида инсон саломатлиги учун зарур бўлган олма, вино, лимон, қаҳрабо, шавел, чумоли ва бошқа бир қанча органик кислоталар, калий, кальций, фосфор, натрий каби минерал тузлар, мева пўстини таркибида ранг берувчи пигментлар ҳамда бошқа фойдалар бор.

Узумдан турли мақсадлар (истеъмол қилиш, қайта ишлаш ва х.к)да фойдаланилади. Асосан, июль ойидан ноябрь ойигача янгилигича истеъмол қилинади. Маҳсус совиткичларда сақланганларини март-апрель ойларида ҳам тансик ва шифобахш мева сифатида истеъмол қилиш мумкин.

Токни экиши схемаси ва муддати. 3×3, 3x2 м (тик сўри) ва 3×2,5 м (қайирма сўри).

Ток кўчатларини ўтқазишдан олдин тенг нисбатда чириган гўнг ва тупроқ аралашмасидан таёrlанган «атала»га ботириб олинади. Бу уларнинг яхши тутиб кетишини таъминлайди. Кўчатларни экиш март ойи давомида амалга оширилади. Жанубий районларда қунлар илик бўлиб, ер музламагандан кузда (ноябрь), ҳатто қишида ҳам ток кўчатларини экиш мумкин.

Ерни тайёрлаши. Ерни экишга тайёрлашда бир қатор ташкилий ва агротехника ишлари (ерни бегона ўтлар ва бошқа ўсимлик қолдиқларидан тозалаш, ерни текислаш, органик ва минерал ўғитлар солиш, сугориш шахобчаларини белгилаш кабилар) амалга оширилади. Бегона ўтлардан тозалаш учун ер 20-25 см чуқурликда ҳайдалиб, илдиз қолдиқларидан тозаланади. Ер ости сувлари

яқин (1-1,5 м) бўлган ҳамда шўрланган ерларнинг мелиоратив ҳолати яхшилангач ток экиш мумкин.

Кўчатларни экишга тайёрлаш ва экши. Кўчатларни экишга тайёрлашда аввало, томорқа майдонида сувнинг юриши ҳисобга олиниб, ер яхши текисланади. Токзор барпо қилишда илдиз тизими яхши ривожланган, бир ёки икки йиллик кўчатлар ўтказилади. Улар экишдан олдин бир неча соат, намлиги камроқ бўлса 2-3 кун сувга солиб қўйилади. Ўтказиш учун ер устки қисми 20 см дан кам бўлмаган, камида 2-3 та панжа илдизига эга бўлган кўчатлардан фойдаланилади. Ер ости танадаги шудринг шимувчи илдизчалар олиб ташланади. Ривожланган новдаларидан 2-3 таси қолдирилиб, ҳар бири 2-3 куртакка кесилади.

Токларни парваришилаш. Ўстириш тизимига кўра узум тупларини шакллантириш учун кўчат ўтказилгандан сўнг иккинчи юли устун ўрнатилиши зарур. Темир-бетон устунлар узоқ вақт хизмат қиласи ва иқтисодий жиҳатдан самарали. Ўсиш кучи турлича бўлган техник навлар, ўртacha ўсадиган кишишиш ва хўраки навлар, шунингдек, лалмикор ерларда ўстириладиган узумларни тик симбағазда, кучли ўсуви, хўраки ва кишишиш навларни қайирма симбағазда ўстириш керак.

Ток ўстиришнинг ҳар қандай усули токзорда олиб бориладиган парваришишларини, тупроқка ишлов бериш, касаллик ва заараркунандаларга қарши қурашиш, ҳосил териш, уни ташиш каби ишларда унумли фойдаланиш имконини таъминлаши зарур.

Токни кўмишиш ишлари ноябрь ойида ўтказилади. Баҳорда яъни, март ойининг биринчи ярмида кўмилган узум туплари очилади.

Томорқадаги узум тупларига ҳар юли баҳорда туплар очилгандан кейин ҳар бир туп ҳисобига 120–160 гр аммофос, 120–150 гр аммиакли селитра ва 150–200 г калий тузлари ҳисобидан минерал ўғитлар солинади. Гуллашдан икки ҳафта олдин қўл пуркагичлари ёрдамида “Тур” воситаси сепилади, бу восита таъсирида ҳосилдорлик 20 фоизга ошади.

Ўсиш давомида ҳосилдор узумзорларни оғир тупроқларда 2-4 маротаба, сувни тутиб қолиши қобилияти паст тупроқларда 7-9 маротаба сугориш керак. Биринчи ўсиш даврида сугориш муддати тупроқ, об-ҳаво, шунингдек, қишиши сув беришга боғлиқ бўлиб, май-июнь ойида ўтказилиши мумкин.

Касаллик ва заараркунандаларга қарши курашиш. Юртимиз шароитида ток ўсимлигига заараркунандалардан узумхўр қурт, ун губорли ток қурти, тоғолди мінтақаларда кравчик қўнғизи; касалликлардан оидиум, антракноз, бактериал рак ва қисман хлороз касаллиги жиддий зарар келтиради.

Узумхўр қурти (узум куяси, шингил қурти)га қарши курашиш чоралари. Узумхўр қуртининг зарарини камайтириш учун шўра хомток, ғўра хомтоклар

ўз вақтида ва сифатли ўтказилиши, новдалар чеканка қилиниб, барглар сийра-клаштирилиши керак. Бунга қўшимча 2-3 маротаба пуркаш ўтказилиши, биринчи пуркаш “Қора кишиши”, “Пушти Тоифи” навлари 4-5 та чинбарг чиқарганда, иккинчиси ток гуллагандан 17-20 кун кейин, зарурат бўлса учинчиси иккинчи сидан 7-10 кун ўтгач бажарилиши лозим. Токларни заараркунандаларига қарши “Суми-Алфа” 5% (10 сотих майдонга 50 мл) ва “Тайшен” 30–80 мл меъерда ишлатилади. Бирданига кул касаллигини даволаш мақсадида ишқор суюқлиги га коллоидли ёки ҳўлланувчи олтингугурт қўшиб пуркалади (10 л сувга 80–100 г). “Вектра”, “Топаз” препаратларини қўшса ҳам бўлади. Томорқа шароитида тамаки қайнатмасидан фойдаланиш ҳам мумкин.

Агротехник тадбирлар ўтказиш билан бир қаторда, токларга туюлган олтингугурт билан ишлов бериш яхши самара беради. Токларда биринчи маротаба эрта баҳорда новдалар боғланиб, 3-4 тадан чинбарг ҳосил бўлганда, 8-10 кундан кейин – иккинчи маротаба, ток гуллаб бўлгандан кейин 2 ҳафта ўтгач учинчи маротаба олтингугурт чанглатиб сепилади. Узумзорларнинг ёши ва қалинлигига қараб 10 сотихга 2 килограммдан 3,5-4 килограммгача олтингугурт сарфланади. Олтингугурт кукуни бўлмаса 1 фоизли ҳўлланувчи олтингугурт пуркалади (10 л сувга 100 грамм). “Топаз” (10 л сувга 5 грамм) ёки “Вектра” (10 л сувга 3 грамм) препаратларини қўлласа ҳам бўлади.

Доғли антракноз (қорасон, чечак) касаллигига қарши курашишда агротехник чоралар профилактик характерга эга. Калий ўғитини кўпроқ бериш керак, шунда ўсимликтининг касалликка чидамлилиги ошади. Кузда ток кесишда заарарланган новдалар ёқиб юборилади. Қатор оралари тупроқ қатламини ағдариб чуқур юмшатиш, бегона ўтлар босишига мутлақо йўл қўймаслик керак.

Антракноз билан заарарланган токзорлар, кузда кўмишдан олдин 3 фоизли “Бордо” суюқлиги (10 л сувга 300 грамм мис купороси ва 300 грамм оҳак) билан барча занг ва новдалари ювиш даражасида пуркалади. Баҳорда, ўтган мавсумда заарарланган токзорлар куртак чиқариши биланоқ 1 фоизли “Бордо” суюқлиги (10 л сувга 100 грамм мис купороси ва 100 грамм оҳак) пуркалади. Бу даврда оҳак-олтингугурт қайнатмасини (ИСО) қўлласа ҳам бўлади. “Топаз” 10% (10 сотих майдонга 20 мл) ёки “Вектра” (10 л сувга 3 г) препаратлари ҳам самаралидир.

Токнинг мильдю (сохта ун шудринг) касаллигига қарши курашишда профилактик ва агротехник тадбирларда барча тўкилган барглар тупроқни ағдариб чопиш йўли билан йўқотилади, “ертоқ” усулидаги токзорларни тик симбағазга кўтариш, шўра ва ғўра ҳомтокларни ўз вақтида сифатли ўтказиш, новдаларни ёйиб тараш, боғлаш, касаллик ва совуқларга чидамлигини ошириш мақсадида калийли ҳамда фосфорли минерал, ўғитлар билан муңтазам равишда озиқлантириш зарур.

Кимёвий воситалар ёрдамида кузда ёки баҳорда куртаклар ёзилишдан олдин 3 фоизли “Бордо” суюқлиги (10 л сувда 300 грамм мис купороси + 300 грамм оҳак) билан барча занг ва новдаларни ювиш даражасида пуркалади, шунингдек, 2–3 фоизли темир купоросини ёки 1 фоизли мис купоросини кўлласа ҳам бўлади.

Хосилни йигиштириши. Узум меваларининг ранги ва тусидан пишиш муддати аниқлаб олинади. Пишган мевалар ялтироқ бўлади. Хўраки навларнинг факат пишиб етилган бошлари узиб олинади. Узум бошларининг банди боғ қайчи билан кесилиб, яшик ёки саватларга жойланади. Кишмиш ва майизбоп навлар мевалари қуруқ моддани етарли даражада тўплагандан кейингина йигиштириб олинади.

Иқтисодий самарадорлиги. Ток ўсимлиги 10 сотих томорқага $3 \times 2,5$ м схемада экиладиган бўлса 133 туп кўчат кетади. 133 туп кўчат 3-4 йилдан сўнг хосилга кириб, 1 туп ток ўсимлигидан навига қараб ўртacha 15 кг хосил олинадиган бўлса, жами 1 995 кг хосил олиш мумкин, 1 995 кг узум ўртacha 6 000 сўмдан сотилса, 11 970 000 сўм даромад келтиради

Суғориладиган ерларга ток ўтқазиш ва хосилга киргунча бўлган даврда парваришлашда қўлланиладиган намунавий технологик харита

Ер майдони – 1 сотих, экиш схемаси $3 \times 2,5$ м

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротехник тадбирни бажариш муддати	Ёқилги сарфи, литр
1	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташиш ва кўчкат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	10 000	XI-II	
2	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар колдиқларини тозалаш)	кўл кучи	5 000	XI-XII	
3	Ерни шудгорлаш (чукурлиги 30-35 см)	кўлда, мотокуль	15 000	II-III	0,4
4	Суғориш арикларини тозалаш	тиваторда	10 000	XI-III	
5	Маҳаллий ўғит 100-120 кг.	кўл кучи	10 000	XI-III	
6	Суперфосфат – 2,2 кг.	кўл кучи	10 000	XI-III	
7	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5 000	XI-III	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харажатлар сўм	Агротехник тадбирни бажариш муддати	Ёқилги сарфи, литр
8	Кўччатларни экиш (10 та кўччат ўртacha 5-6 минг сўмдан)	кўл кучи	60 000	II-IV	
9	Гўнг шарбатини тайёрлап (3 марта)	кўл кучи	30 000	III-IV	
10	Вегетатив суғориш (4-6 марта), 15m^3	кўл кучи	25 000	XI-XII	
11	Сувдан кейин тупроқни юмшатиш (3 марта)	кўл кучи	25 000	III-IV	
12	Қатор ораларини культивация қилиш, 10-12 см	кўл кучи	20 000	III-IV	0,3
13	Зааркунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усулларда химоя қилиш (2 марта)	кўлда, мотокуль	20 000	III-IV	
14	Суғориш (6 марта) 18m^3	тиваторда	30 000	IV-V	
15	Минерал ўғитларни кўччатлар ёнига солиш ва суспензия суғориш арикларини олиш (730 грамм/сотих)	кўлда, махсус воситалар	15 000	III-IV	
16	Хомток қилиш	кўл кучи	10 000	III-IV	
17	Янги чиққан новдаларни боғлаш	кўлда, махсус воситалар	5 000	III-IV	
18	Кўччатларни апробациялаш	кўл кучи	10 000	III-IV	
19	Тупларини буташ ва шакл бериш	кўл кучи	5 000	III-IV	
20	Кўччатларнинг хатосини тўлдириш, 10%	кўл кучи	15 000	III-IV	
21	Тупларни кўмиш	кўл кучи	15 000	XI-XII	
22	Қатор ораларини юмшатиш,	кўл кучи	1 000	XI-XII	
	ҲАММАСИ:	кўл кучи	351 000		0,7
	Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)	кўлда, мотокуль	52650		0,105
	ЖАМИ	тиваторда	403650		0,805

*Сугориладиган ерларда ҳосилга кирган ва қўмиладиган токзорларда бажас-
риладиган ишилар бўйича намунавий технологик харита*

*Ер майдони – 1 сотих, ҳосилдорлик – 120 кг/сотих, ялни ҳосил – 120 кг,
экиши схемаси 3 x 2,5 м*

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами хара-жатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилги сарфи, литр
1	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташиш ва кўчат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	10 000	XI-II	
2	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар қолдиқларини тозалаш)	кўл кучи	5 000	XI-XII	
3	Ерни шудгорлаш (чукурлиги 30-35 см)	кўлда, мото-культиваторда	10 000	II-III	0,4
4	Суғориш ариқларини тозалаш	кўл кучи	10 000	XI-III	
5	Маҳаллий ўғит 100-120 кг.	кўл кучи	10 000	XI-III	
6	Суперфосфат – 2,2 кг.	кўл кучи	10 000	XI-III	
7	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	5 000	XI-III	
8	Ўқ ариқларини олиш	кўл кучи	10 000	XI-XII	
9	Қишки суғориш (2 марта), 6м ³	кўл кучи	10 000	XI-XII	
10	Тупларни ярим очиш (2 марта)	кўл кучи	10 000	III-IV	
11	Тупларни тўлиқ очиш	кўл кучи	10 000	III-IV	
12	Тупларнинг илдиз бўғзини очиш, 10 %	кўл кучи	10 000	III-IV	
13	Токларни кўтариб, симларга боғлаш	кўл кучи	10 000	IV-V	
14	Кўчатларнинг хатосини тўлдириш, 10%	кўл кучи	10 000	III-IV	
15	Қаторларни юмшатиш (2 марта), 8-10 см	кўлда, мото-культиваторда	10 000	III-IV	0,3
16	Суғориш эгатларини олиш	кўл кучи		III-IV	
17	Гўнг шарбатини тайёрлаш (3 марта)	кўл кучи	30 000	III-IV	
18	Вегетатив суғориш (4-6 марта), 15м ³	кўл кучи	25 000	IV-V	
19	Сувдан кейин тупрокни юмшатиш (3 марта)	кўл кучи	25 000	IV-V	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами хара-жатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилги сарфи, литр
20	Зааркунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усусларда химоя қилиш (2 марта)	кўлда, махсус воситаларда	20 000	IV-V	
21	Суғориш (6 марта) 18м ³	кўл кучи	30 000	IV-X	
22	Агротехник тадбирларнинг номи	кўлда, махсус воситаларда	15 000	IV-V	
23	Минерал ўғитларни кўчатлар ёнига солиши ва суспензия суғориш ариқларини олиш (730грамм/сотих)	кўл кучи	10 000	IV-VI	
24	Хомток қилиш	кўл кучи	5 000	IV-VI	
25	Янги чиққан новдаларни боғлаш	кўл кучи	10 000	IV-V	
26	Минерал ўғитларни чукур солиши билан бирга суғориш жўякларини олиш	кўл кучи	10 000	IV-V	
27	Касаллик ва зааркунандаларга қарши чанглатиш	кўл кучи	5 000	XI-X	
28	Тупларни кузги кесиш	кўл кучи	5 000	XI-X	
29	Тупларни кўмиши олдидан суғориш	кўл кучи	10 000	XI-X	
30	Кўчатларни апробациялаш	кўл кучи	5 000	XI-X	
31	Тупларни буташ ва шакл бериш		5 000	XI-X	
32	Тупларни кўмиши олдидан ётқизиш	кўл кучи	15 000	XI-XII	
33	Тупларни кўмиши	кўлда, мото-культиваторда	1 000	XI-XII	
	Қатор ораларини юмшатиш,		366 000		0,7
	ҲАММАСИ:		366 000		0,7
	Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)		54900		0,105
	ЖАМИ		420900		0,805

Изоҳ: Тезоҳ: Технологик хариталарга қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етишиштируви чорхоналарнинг табиий-иҷтимум шароити, географик жойлашуви (рельефи), агротехник тадбирларнинг бажарилши жараёнлари ва технологиялари, иши ҳажмлари, замонавий техникалардан фойдаланиши имкониятлари ва қишлоқ хўжалик техникалари ҳамда машиналарининг русумлари ўзгаришиидан келиб чиққан ҳолда тегишили тартибда ўзгартиришилар киритилади.

ТОМОРҖАДА ЛИМОН ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНИКАСИ

Тавсия этиладиган навлари. “Мейер”, “Тоукенент”, “Юбилейний”, “Вилли Франк” навлари ва бошқалар.

Лимоннинг аҳамияти. Лимон – энг қимматли шифобаҳаш ва тетиклантирувчи цитрус мева ҳисобланади. Унинг таркибида 2 фоизга яқин шакар, 6-8 фоиз турли кислоталар (асосан лимон кислотаси), 1 фоиздан кўпроқ пектин моддалар, 0,5 фоизга яқин ҳар хил минерал тузлар, 60-90 мг С, маълум миқдорда А, В1, В2, РР витаминалари мавжуд. Лимон узок сақланганда ва қайта ишланганда ҳам таркибидаги витаминалар яхши сақланади, бу унинг қимматли хусусиятларидан биридир.

Лимон юрак томир системаси касалликларида, цинга, сил, ангинани даволашда, организмда моддалар алмашинуви бузилганда, бод касаллигига истеъмол қилиш тавсия этилади. Лимондаги РР гурӯҳ витаминалари қон босими пасайишига ёрдам беради ва мияга қон қуишлишининг олдини олади. Бизнинг иқлим шароитида кўп йиллик доимий яшил ўсимлик бўлган лимон фақат иссиқхоналарда, сунъий муҳит яратилиб ўстирилиши мумкин.

Ерга ишлов бериш. Лимон кўчатларини ўтқазиш учун иссиқхона тупроғи 50-60 см чуқурлиқда ишланиши ҳамда яхшилаб текисланиши керак.

Экии схемаси ва муддати. Иссиқхонада лимон кўчатлари тўғри бурчакли схемада экилганда 3x1,5-2 метр, шахмат тартибида экилганда 2x1,5-2 метр схемада экилгани маъқул. Лимон кўчатларини эрта баҳор ва кеч кузда иссиқхонага экиш тавсия этилади.

Ери лимон ўтқазишига тайёрлаш ва ўтқазии. Кўчат ўтқазиш жойлари режалангандан кейин 60 см чуқурлиқда ўралар ковланади. Кўчат ўтқазиш пайтида ҳар қайси чуқурга яна 10-15 кг чириган гўнг, 100-150 грамм суперфосфат ва 50 грамм калий ўғитлари солинади. Илдизлари яхши ривожланган бир ва икки йиллик лимон кўчатларида 3-4 тагача биринчи тартиб новдалар бўлиши, танасининг йўғонлиги 0,7-0,8 см, икки йилликларида эса иккинчи тартиб новдалари ва танасининг йўғонлиги камида 1 см бўлиши шарт. Кузда лимон кўчати, албагта илдизга илашган тупроғи билан бирга ўтқазилади, акс ҳолда кўчатларнинг бир қисми қуриб қолиши мумкин. Лимон кўчатини ўтқазиш жараёнида шох-шаббани қалинлаштирадиган ортиқча новдалар, шунингдек шикастланган илдизлари кесиб ташланади.

Парваришилаши. Суғориш 15-20 см чуқурлиқда олинган эгатлар орқали амалга оширилади. Бунда сув тупроқ 40-50 см чуқурлиқда намиққунча жилдиратиб оқизилади. Дастреб кўчатлар бир-икки кун оралатиб суғорилади, ўсимликлар

яхши тутиб кетгандан кейин эса, сув вақти-вақти билан берилади, аммо тупроқ бутун ўсув даври давомида нам ҳолатда бўлиши керак. Учинчи йили эса суғориш эгатлари, ўсимликдан 50 см узоқлиқда 30-40 см чуқурлиқда олинади. Лимоннинг яхши ўсиши ва ҳосил бериши учун тупроқнинг оптималь намлиги ДНС га нисбатан 70-85 % бўлиши керак. Лимон кўчатлари тез-тез (мавсум мобайнида 25 мартағача) суғориб турилиши лозим.

Суғориш сони об-ҳаво шароити ва ўсимликларнинг ҳолатига боғлиқ бўлади. Кўмоқ тупроқларда лимон ўрта ҳисобда февраль ойида 1, март ойида 2, апрель ва май ойида 3, июнь ойида 4, июль ва август ойида 4-5, сентябрь ойида 3, октябрь ойида 2, ноябрь ойида 1-2 маротаба суғорилиши лозим. Шунда, 5-6 маротаба гўнг шарбати оқизилади. Ёзниг жазира маҳалларидан иссиқ кунларида лимон кечкурун ва эрталаб суғорилади.

Ҳар бир суғоришидан сўнг тупроқ 10-15 см чуқурлиқда юмшатилади. Ўсимликлар ҳосилга киргандан кейин тупроқни юмшатиш, суғориш оралатиб ўтказилади.

Қиши даврида катор оралари чукур (25-30 см) ишланиб, чириган гўнг ва суперфосфат солинади. Ундан кейинги ишловлар, суғориш ёки гўнг шарбати бериш ҳамда минерал ўғитлар билан озиқлантиришга боғлаб олиб борилади. Ери ишлашда эҳтиёт бўлиш керак, чунки лимоннинг асосий илдизи 15-25 см чуқурлиқда жойлашган бўлади. Бегона ўтлар мунтазам равишда юлиб олинниши ва иссиқхонадан чиқариб ташланиши лозим, чунки бу билан шира ва бошқа зараркунандалар тарқалишининг олди олинади. Лимон кўчати ўтқазилгандан кейин иккинчи йилдан бошлаб (тупроққа кузда ишлов беришда) гўнг ва суперфосфат солинади. Бир, икки ва уч йиллик кўчатларнинг ҳар қайсининг остига 10 кг дан гўнг, 20 грамм фосфор ва азот, 10 грамм калий (соғ модда ҳисобида) солинади, ҳосилга кирган дараҳтларга эса 20-25 кг дан гўнг, 80-120 грамм фосфор ва азот ҳамда 40-60 грамм калий берилади (ўсимликларнинг ёшига қараб солинадиган ўғитлар миқдори ошириб борилади). Минерал ўғитлар икки муддатда – биринчи ярми февралда ва қолгани май ойининг охири – июнь ойининг бошларида (туғунчалар пайдо бўлганда) берилади. Шунингдек, лимон гўнг шарбати билан ҳам суғориб турилади. Бунда, биринчиси лимон ўса бошлаши олдидан, иккинчиси гуллаш олдидан ва 3-4 марта тугунчалари пайдо бўлганидан кейин ҳамда меваларининг ўсиши даврида 20-25 кун оралатиб берилади. Гўнг шарбати сигир, қўй ва парранда гўнгидан (2:1:1 нисбатларда) иборат бўлиб, улар ариқ суви билан бирга суғориш эгатларига оқизилади.

Иссиқхонадаги лимон новдалари февраль ойининг охири ёки март ойи бошларида ўса бошлайди. Бу об-ҳаво шароитига, ўсимликнинг ёши, мева қилиш даражаси ва бошқа омилларга боғлиқ. Лекин, айни шу даврда ҳавонинг ўртача кунлик ҳарорати 12оС, тупроқ ҳарорати эса 9оС бўлиши керак.

Шакл бериш. Лимон дарахтига кенг овал шаклни бериш учун, шу йилги ёш новдалар ва анча эски шохлар кесиб ташланади. Ўсувчи новдаларни чилпиш ва уларни қисқартириш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Бундан ташқари, шох-шаббанинг ичидаги бўладиган кўк бачки новдалар кесиб ташланади. Шох-шаббанинг қалинлашиб кетмаслиги учун ҳар қайси олдинги шоҳда кўпини билан иккита, энг кучли шохларда эса утагача новда қолдиришга аҳамият бериш керак.

Касаллик ва заракунандаларга қарши кураши. Иссиқхонадаги лимон дарахтлари кўпинча юмшоқ курт, қалқондор, гиёҳ бити (шира) ва каналардан зарарланаиди. Қалқондорни йўқотиш учун ўсимликлар “Золон”нинг 0,3 % ли эритмаси (5-6 кун оралатиб 2 марта) яхшилаб пуркалади.

Қалқондорнинг ахлати (экскременти) га замбуруғ тушади. Бу куя барглардан ювилмайди. Уни йўқотиш учун баргларга қўшимча равишда 1 % ли “Бордос” ёки 0,2% ли “Кельтан” эритмаси сепилади. Ўсимликлар гоммоз (танадан елим оқиши) билан касалланганда у бошланган пайтидаёк ва ёғочликнинг зарарланган қисми то соглом қаватигача кесиб олинади. Шундан кейин, тозаланган жой 3% ли мис қупороси (тўтиё эритмаси) билан дезинфекция қилинади ва боф кайнатмаси (боғ муми) суртиб қўйилади. Бундай қайнатма тайёрлаш учун конифоль ва асалари мумини (2:1) оз миқдорда мол ёғи қўшиб қиздирлади.

Дарахт танасининг ҳамма айланаси гоммоз билан зарарланганда, уни илдизи билан ковлаб олиб қуидириб ташланади, тупроқ эса формалиннинг 1 % ли эритмаси билан дезинфекцияланади.

ХОНАКИ ЛИМОН ПАРВАРИШЛАШ

Хонаки лимонларнинг бўйи унчалик баланд бўлмайди. Уй шароитида нафакат гуллай олади, балки тузуккина ҳосил ҳам беради. Уни уй ичидаги, дераза олдидаги парваришлаш мумкин.

Хона ичидаги ўстириладиган лимон дарахти навини тўғри танлай билиш керак. Масалан, Хитойда ўстириладиган “Мейера-карлик” нави бизнинг шароитга мос келади. Баландлиги 1–1,5 метргача этади, думалоқсимон ва кичик бўлиб ўсади, тиканлари кам, совукка чидамли, серҳосил. Дарахт 3–4 ёшга кирганда илк ҳосил беради бошлайди.

Лимон дарахти гуллаганда хонада намлиқ 60 фоиз бўлиши, ўсимлик 12 соатгача ёруғлик олиши ва меъёрида озиқлантирилиши лозим. Бундан ташқари, лимонни энг ёруғ жойда ўстириш талаб этилади. Қиши ойларида кўпгина лимон меваси нобуд бўлади. Бунинг сабаби бор, албатта. Қишида лимон дарахтига бирмунча салқинроқ, яъни ўртacha 3–5 даража ҳарорат керак бўлади. Аёзли кунларда уй ичидаги бундай ҳароратни ҳосил қилишнинг иложи йўқ, албатта. Шу боис

уни яхши ёритилган ва намлиқ юқори бўлган ерга жойлаштириш лозим. Одатда энг юқори япроғидан 10 сантиметр масофада чироқ ўрнатилади.

Қишида кўп суғориш ҳам зарарли. Ҳатто, вакти-вакти билан лимон дарахти ўстирилаётган тувакда сув тўпланиб қолган-қолмаганини текшириб туриш талаб этилади. Ҳаво эса қўлбола сувпуркагич билан тез-тез намлантирилиб турилиши керак. Шунингдек, кунига икки марта лимон дарахтининг ўзига илиқ сув пуркаб турилади. Уй ичидаги бу дарахт нотўғри парваришланса, турли касалликларга чалиниши мумкин.

Лимон ривожланаётган даврда уни икки ҳафтада бир марта озиқлантириб туриш талаб этилади. Гуллаб, ҳосил беради бошлагандаги эса ҳар 10 кунда “Сударушка” ва “Камирон-люкс” каби маҳсус макро ва микроунсурлар билан озиқлантирилади. Бу ўғитларни “Буцефал”, “Каурий”, “Фелумб” ва “Цветочная радуга” каби органик тиндирилалар билан алмаштириб ҳам ишлатиш мумкин.

Лимонда пайдо бўлган ортиқча новдалар чилпиш турлини. Баъзан икки-учта япроғи бўлган пакана лимон дарахти гулга киради. Табиийки, бунда ҳосил олишнинг иложи йўқ. Бунда ҳосиллига куч етказиб беради олмаслиги сабабли ёш дарахтнинг гулларини юлиб ташлаш мақсадга мувофиқ. Дарахт етарлича япроғу шохларга эга бўлганда гуллашига йўл қўйиш мумкин.

Ҳосилни ўзигиб олиши. Лимоннинг теримбоп пишганлик даражаси бирмунча бошқачароқ аниқланади. Лимон мевалари ҳам яхши ривожланган бўлса, яшиллигида дарахтдан узилади. Пўстининг ранги эса омборларда ўзгаради.

Иктиносий самарадорлиги. Лимон 10 сотих иссиқхонага 3x2 м схемада экладиган бўлса 166 туп кўчат кетади. 166 туп кўчат 2-3 йилдан сўнг ҳосилга кириб, 1 туп лимон дарахтидан навига қараб ўртacha 40 кг ҳосил олинидиган бўлса, жами 6 640 кг ҳосил олиш мумкин, 6 640 кг лимонни ўртacha 8 000 сўмдан сотилса 53 120 000 сўм даромад келтиради. Иссиқхона қуриш ва иссиқхонадаги ҳароратни бир меъёрда ушлаб туриш катта харажат талаб этади

**Иссиқхонада лимон кўчатларини экши ва ҳосилга кирмаган дарахтларни парваришлаш бўйича намунавий технологик харита
Ер майдони – 1 сотих, экши схемаси 3x2,5 м., (сотихига 8-9 туп)**

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами ҳароратлар сўм	Агро тадбирини бажариш муддати
1	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташиш ва кўчат тагига сочиш (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	2 000	XI-II

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати
2	Ерни шудгорлаш, 27-30 см	кўлда, мотокультиватор ёрдамида	10 000	XI-XII
3	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар қолдиқларини тозалаш)	кўлда	10 000	II-III
4	Суғориш ариқларини тозалаш (2 марта)	кўлда	10 000	XI-III
5	Томчилатиб суғориш ускуналарини ўрнатиш мумкин		400 000 - 600 000	VIII-X
6	Кўчат экиш учун чукур қазиш 60x60 см, (9 та кўчат учун)	кўлда	45 000	III-IV
7	Маҳаллий ўғит 100-120 кг.	кўлда	0	
	Суперфосфат – 10-15 кг.		40 000	XI-XII
	Калий – 0,4-0,5 кг.		2 000	XI-XII
8	Кўчатларни экиш (9 та кўчат ўртacha 25-30 минг сўмдан)	кўлда	250 000	III-IV
9	Экилгандан кейин суғориш	кўлда	15 000	III-IV
10	Қатор орасига экин экиш	кўлда, махсус воситаларда	50 000	III-IV - XI-X
11	Чопик қилиш	кўлда	20 000	IV-V
12	Иссиқхоналарни шамоллатиш	кўлда	10 000	IV-V
13	Чилпиш билан бирга буташ ва ғовлаган новдаларни кирқиб ташлаш (2 марта)	кўлда	40 000	VI-XI
14	Зараркунанда ва касалликларга қарши кураш (камидা 2 марта)	кўлда, махсус воситалар ёрдамида	60 000	V-XII
	ҲАММАСИ:		564 000	томчилатиб суғориш билан 964 000 - 1 164 000
15	Кўзда тутилмаган харажатлар		36 000	
	ЖАМИ		600 000	томчилатиб суғориш билан 1 000 000 - 1 200 000

Иссиқхоналарда ҳосилга кирган лимонни парвариш қилиш бўйича намунавий технологик харита

**Ер майдони – 1 сотих, ҳосилдорлик – 220 кг/сотих,
ялпи ҳосил – 220 кг, экиш схемаси 3x2,5 м.**

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарфи, литр
1	Ерни шудгорлаш 27-30 см	кўлда, мотокультиватор ваторда	10 000	XI-XII	0,4
2	Томорқа ер майдонини санитар тозалаш (юза чопик, кўп йиллик ўсимликлар қолдиқларини тозалаш)	кўл кучи	5 000	XI-III	
3	Суғориш ариқларини тозалаш (2 марта)	кўл кучи	10 000	XI-III	
4	Замбилда маҳаллий, минерал ўғит ташибиши ва кўчат тагига сочиши (икки киши), 20-30 м.	кўл кучи	5 000	XI-II	
5	Маҳаллий ўғит 100-120 кг.	кўл кучи	10 000		
6	Суперфосфат – 10-15 кг.	кўл кучи	40 000	XI-XII	
7	Калий – 0,4-0,5 кг.	кўл кучи	20 000	XI-XII	
8	Гўнг шарбатини тайёрлаш (4 марта)	кўл кучи	10 000	IV-VIII	
9	Вегетатив суғориш (20-25 марта), 12500 м ³	кўл кучи	100 000	III-IV-V-IX-X	
10	Сувдан кейин тупрокни юмшатиш (3 марта)	кўл кучи	15 000	III-IV-V-IX-X	
11	Лимон тупларини буташ ва қиши фаслида иссиқхонани шамоллатиш (10-15 марта)	кўл кучи	75 000	XII-II	
12	Чилпиш, буташ ва новдаларни кесиб чикиш (4 марта)	кўл кучи	20 000	V-VIII	
13	Зараркунанда ва касалликлардан ўсимликларни биологик ва кимёвий усулларда химоя қилиш (2 марта)	кўлда, махсус воситаларда	20 000	III-IV-V-IX-X	

№	Агротехник тадбирлар номи	Иш воситаси	Жами харжатлар сўм	Агро тадбирни бажариш муддати	Ёқилғи сарфи, литр
14	Минерал ўғитларни кўчатлар ёнига солиш ва суспензия сугориш ариқларини олиш (730 грамм/сотих)	кўлда, махсус восита-ларда	30 000	IV-VIII	
15	Иссикхонани тўкилган барглардан ва буталган шоҳлардан тозалаш	кўл кучи	10 000	XI-XII	
16	Дараҳтларга ёзги шакл бериш (обрезка)	кўл кучи	10 000	V-VIII	
17	Дараҳтлар орасини гербицид билан ишлаш	кўлда, махсус восита-ларда	20 000	V-VIII	
	Вегетация даври бўйича жами:		410 000		
18	Хосилни танлаб териш, дала ташқарисига ташиш (2 марта)	кўл кучи	30 000	XI-XII	
19	Хосилни истеъмолчиларга етказиш	кўл кучи	20 000	XII-II	
20	Ҳар теримдан кейин сугориш (2-3 м ³ /сотих)	кўл кучи	5 000	XI-XII	
	Йигим-терим даври бўйича жами:		60 000		
	ҲАММАСИ:		470 000		0,4
	Кўзда тутилмаган харажатлар (15%)		70 500		0,06
	ЖАМИ		540 500		0,46

II-БОБ

АХОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА АСАЛАРИ УЯЛАРИ, ҚҮЁН, ИНТЕНСИВ УСУЛДА БАЛИҚ, ПАРРАНДА, ҚЎЙ ВА ЭЧКИ БОҚИШ, ИХЧАМ ИССИҚХОНАЛАР ТАШКИЛ ЭТИШ БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯЛАР

АСАЛАРИЛАР ҲАҚИДА ТУШУНЧА

Асалариларнинг нормал оиласи битта она асалари, оиласининг катта-кичиликлигига кўра 10-50 минг ишчи асалари, юзлаб эркак асаларилардан ташкил топади. Шу билан бир вактда, оиласда тухум, асалари личинкалари ва ғумбаклари ҳам бўлади.

Она асалари

Ишчи асалари

Эркак асалари

Она асалари - қорин қисми узунчоқ, тўла гавдали, қанотлари қорин қисмини тўлиқ ёпмаган бўлади. Унинг асосий вазифаси асалари наслини келажакда давом эттиришдан иборат. Она асалари уядаги ягона ургочи асалари бўлиб, барча асалариларнинг онасидир.

Ишчи асалари - уяга асал, гулчангни ва сув олиб келади, шунингдек, улар кўплаб бошқа зарур вазифаларни ҳам бажаради. Қорин қисмидан жойлашган мум безларидан мум ишлаб чиқарди ва янги мумкатақлар қуради.

Эркак асалари - оиласда зот соғлигини таъминловчи ҳисобланади. Ташқи кўринишига кўра, улар ишчи асалариларга нисбатан анча узунроқ ва семизроқ бўлиб, унда ниш аъзолари ва мум ажратувчи безлар бўлмайди. Уларнинг бирдан-бир вазифаси она асаларини кўпроқ уруглантиришdir.

“КАРПАТ” ЗОТЛИ АСАЛАРИЛАР ТЎҒРИСИДА МАЪЛУМОТ

“*Karpat*” зоти - кулранг, хартумчаси ўртacha узунликда 6,3-7 мм, етилган она асаларининг ўртacha оғирлиги 205 мг атрофига бўлиб, бир кунда 1800 тагача тухум қўйиши мумкин. Асалариларнинг “Карпат” зоти бир қанча ижобий сифатлари билан фарқланади: тинчликсевар, самарадор, қишлиши яхши, кам кўч ажратади, асални рамкаларга жойлаши “куруқ”» бўлади.

“Карпат” асалари зоти бошқа зотлар билан солиштирганда энг асосий жиҳати бу эрта ёшдан бошлаб гулишира ва гулчанг йиғишига киришиб кетишидир. Таркибида шакар миқдори кам бўлган гулшираларни ҳам яхши ўзлаштиради.

“Карпат” зотининг бизда “Вучков” типи пахтазорларда яхши асал тўплайди. “Рахов” типи чўл шароитига яхши мослашган. “Гаверло” типи тез кўпайиши, “Синевир” типи тогларда кўп асал йиғиши билан ажратиб туради.

Ишчи асалари хартумчасининг узунлиги 6,4-6,8 мм, она асалари 205 мг оғирлика бўлиб, бир кунда 1400-2000 донагача тухум қўяди. Мутахассислар бу зот асаларилари ўзида “Карпат” ва “Кавказ” зотларининг ижобий хусусиятларини мужассам этган, деб хисоблашади. Қишига чидамли бўлиб, тинчликсевар, эрта баҳордан бошлаб яхши ривожланади, кам кўч ажратади (ўртacha 30%), кўч ажратиш холатидан тез чиқади ва гулиширага бой ўсимликларни тез топади. Асални аввал уруғли ромларга ва кейин қўшимча бўлмадаги ромли уяларга жойлади.

“Карника” асаларилари захирадаги озуқани кам истемол қиласди, унча катта бўлмаган оиласларда ҳам яхши қишлияди.

Бу зот асаларилари асал йиғиши манбаларини топишда анча уддабуронлик кўрсатади, бир хил асал берадиган ўсимликлардан бошқасига тез ўтадилар.

Асал тўплаш нисбатан кучсиз ва ўзгарувчан бўлган жойларда бу зот бошқа ҳамма зотлардан, ўзининг маҳсулдорлиги билан ажратиб туради. Йиғилган асални яхши ишлатади ва ҳар хил полифлор ўсимликлардаги асални ҳам тезда йиғиб олади.

АСАЛАРИ ОИЛАЛАРИНИ БОҚИШ ВА ПАРВАРИШЛАШ

Асаларилар олами инсониятни бир неча минг йиллардан бўён ўзига жалб этиб келмоқда. Асаларилар оила бўлиб яшайдиган энг фойдали ҳашарот бўлиб, улар ўсимликларни чанглатишда асосий роль ўйнайди.

Асаларичилик соҳасида инновацион технологияларни қўллаш, соҳада наслчилик ишларини такомиллаштириш, сермаҳсул асалари зотларини кўпайтириш, меҳнати ва изланувчанлиги билан инсон асалари парваришидан кўп миқдорда асал ва асалари маҳсулотлари етиштириб, яхши даромад қилиш имконини беради.

Соҳани янада ривожлантириш мақсадида 2017 йил 16 октябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «**Республикамизда асаларичилик тармоғини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида**»ги қарори қабул қилинди.

Мазкур қарор билан асаларичилик тармоғини бошқариш тизимини тубдан такомиллаштириш, тармоқда наслчилик ишларини илмий асосда ташкил этиш, асаларичилик хўжаликлари фаолияти самарадорлигини ошириш, асал маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми ва турларини янада кўпайтириш, асални қайта ишлаш бўйича замонавий технологияларни жорий этиш, соҳанинг экспорт салоҳиятини ошириш ҳамда асаларичилик соҳасидаги илгор тажрибаларни республикамизнинг барча худудларида тадбиқ этишга тизимли равиша киришилди.

АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИГА ЕТКАЗИБ БЕРИЛАДИГАН АСАЛАРИ УЯСИ ВА ОИЛАСИНИНГ ТАВСИЯВИЙ НАРХЛАРИ

Т/Р	Кўрсатгичлар	Баҳоси (минг сўм)	Қўшимча бериладиган жиҳозлар ва хизмат
1	1 (бир) дона асалари уяси ва 1 (бир) дона асалари оиласи (комплект)	1 200	1 дона кўрпача, 1 дона охурча, 1 дона тутатқич, 6 дона ром, 6 дона мумпарда, 1 дона куракча, 1 дона шётка, 2 ойлик озукаси (3 кг канди) ва асаларини парвариш қилиш бўйича маслаҳат бериб борилади.
2	1 (бир) дона асалари уяси ва 2 (икки) дона асалари оиласи (комплект)	1 700	2 дона кўрпача, 2 дона охурча, 1 дона тутатқич, 12 дона ром, 12 дона мумпарда, 1 дона куракча, 1 дона шётка, 2 ойлик озукаси (3 кг канди) ва асаларини парвариш қилиш бўйича маслаҳат бериб борилади.

АСАЛАРИ ОИЛАСИ БОҚИШ УЧУН КЕРАК БЎЛАДИГАН ЖИҲОЗЛАРНИНГ УМУМИЙ КЎРИНИШИ

АСАЛАРИ ОИЛАСИНИ БОҚИШ БЎЙИЧА АМАЛГА ОШИРИЛАДИГАН ИШЛАР ЖАДВАЛИ

1	Январь	<i>Кишики тадбирлар ўтказилади. Уя томларини қордан тозалаб туриши. Уядаги ёстиқ ва холстларнинг уядан чиқиб қолмаслигини назоратга олиш, заруратга кўра ҳар бир асалари оиласига 750-900 грамдан кўшимча озуқа бериш керак (кўшимча озуқа бу - асалли хамир бўлиб, уни тайёрлаши учун суюқ асал ва шакар кукунни олинган ҳолда асал 40 дараҷасагача иситилиб, кукун билан аралашибтирилади. Ҳосил бўлган хамирдан кулча ясалиб, уядаги рамкалар устистига қўйилади).</i>
2	Февраль	<i>Баҳорги кўрик ўтказилади. Дастрраб асаларилар қишидан қандай чиққанлиги, оиласалар кучи ва оиласалада она асалари борлиги текширилади. Бунда 5 ва ундан кўп рамкалар тўлиқ арилар билан қопланган бўлса, оила кучли, 4 рамка бўлса ўртacha, 4 тадан кам бўлса оила кучсиз ҳисобланади. Кўрикда она асалари бўлмаса, унга бошқа оиласаладан етилган она асалари уясини қўйини керак.</i>
3	Март	<i>Баҳорги кўрик ўтказилади. Дастрраб асаларилар қишидан қандай чиққанлиги, оиласалар кучи ва оиласалада она асалари борлиги текширилади. Бунда 5 ва ундан кўп рамкалар тўлиқ арилар билан қопланган бўлса, оила кучли, 4 рамка бўлса ўртacha, 4 тадан кам бўлса оила кучсиз ҳисобланади. Кўрикда она асалари бўлмаса, унга бошқа оиласаладан етилган она асалари уясини қўйини керак.</i>

4	Апрель	<i>Асаларилар оиласини сотиб олиш учун энг қулай вақт. Чунки бу пайтда асаларилар қишики уйқудан чиқкан, биринчи парвозини бажарадиган бўлади ва сиз уларнинг сифатларини тўлақонли баҳолай оласиз.</i>
5	Май	<i>Асаларининг қўпайиши ва асал йигиши учун қулай шарт-шароитлар яратиш. Бунда гулшира ва ғул чангни етарли бўлган пайтда асаларилар оиласи тез суръатда қўпайиб боришни инобатга олиб, ўз вақтида уяларни кенгайтиши зарур,</i>
6	Июнь	<i>Дастлабки асал маҳсулоти олинади. Бу даврда асалари уяларини мунтазам қўрикдан ўтказиш (ҳафтасига бир марта, ундан кўп эмас) ва заруратга кўра уяларни кенгайтиши керак бўлади. Шу нарса ёдингизда бўлсин, уяларни ўз вақтида кенгайтиши асаларилар иши самарадорлигини оширади.</i>
7	Июль	<i>Ёзги тадбирлар ўтказилади. Жазирاما кунларда қуёши нурлари остида турган уяларнинг устини майдада пичан гарамлари билан ёниб қўйини керак. Асалари юқори дараҷасада самараали меҳнат қилишини учун уялардан асални ўз вақтида олиш лозим. Агарда у катаклар тўлиқ ёпилгунча уядга қолдирсангиз, асалариларнинг иши сустлашаади.</i>
8	Август	<i>Мавсумдаги сўнгги асал маҳсулоти олинади. Бунда асални тўлиқ, қолдиқсиз йигиб олиш керак. Эски сушили рамкаларни ажратиб олиб, сушини сунъий мумкматакли рамка билан алмаштириши зарур, чунки ячейкалар кичрайиб қолганда улардан майдада ва тўла қонли бўлмаган асаларилар етишиб чиқади. Шунингдек, эски сушили рамка тухумларнинг касалланиши ва мум куяси ривожланишига сабаб бўлиши мумкин. Эски сушили рамка мум эриткичда эритилади.</i>
9	Сентябрь	<i>Касалликларга қарши ишлов берилади. Кузги ёмғирлар бошлиланмасдан, уяга кана кўзгатувчи насл ва катта асаларилар касаллиги (варроатоз)га қарши ишлов берилади. Бунинг учун маҳсус воситалар сотиб олиш ва уларни йўриқномага мувофиқ қўллаши керак. Агар асаларилар бошқа бирон касалликдан азият чекса, буни албатта ҳисобга олиш ва уяга ишлов берииш учун воситалар танлаши зарур.</i>
10	Октябрь	<i>Кузги кўрик ўтказилади. Бунда оиласанинг кучи баҳоланади ва уялар қишига тайёрланади. Оиласадаги асал ва гулчанг захираси текширилади. Белгиланган миқдордан оз бўлса, гулчангли ромлардан оиласаларга берилади (Бунда гулчангли ромларнинг оғирлиги 3-4 кг, асал миқдори 11 кг дан кам бўлмаслигини этиборга олиш керак).</i>

11	Ноябрь	Қишига таёrlаниш босқичи ўтказилади. Аста--секин асалариларнинг ҳаётий фаоллиги сусайди. Насл миқдори аста--секин камайиб боради, она асалари тухум кўйишдан тўхтайди. Улардаги модда алмашинуви секинлашади, улар совук об-ҳавога тайёрлана бошлайди. Совук об-ҳавони кутар экан, улар бутун уя тешикларини прополис билан тўлдира бошлайди
12	Декабрь	Қишиги тадбирлар ўтказилади. Асалари уясидан чиқсан эски сушни эритиш ва келгуси баҳорга эҳтиёт уяларни ҳозирлаб кўйиш лозим. Тез-тез кўрик ўтказиш орқали асалариларни ташвишлантирмаслик керак, бунинг ўрнига уянинг кўзига шланг тиқиш орқали уларни тинглаб кўриш мумкин. Баланд ғовур-ғувур эшитилиб, дарҳол тинса, демак ҳаммаси жойида. Агарда қуруқ, чирсилладиган овоз эшитилса, демак уядан озука етишмайди. Озука етишмаганда асалариларга илик асал ёки қиём бериш керак.

АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА АСАЛАРИ БОҚИШДАН ОЛИНАДИГАН ДАРОМАД БЎЙИЧА ТАҲМИНИЙ ҲИСОБ-КИТОБЛАР

№	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	5 та уя ва 5 та асалари оиласи	5 та уя ва 10 та асалари оиласи
1	Сотиб олинадиган асалари уялари ва оиласининг баҳоси	минг сўм	6 000	8 500
2	Асалари бокишдан ўртача олинадиган маҳсулот миқдори	асал, кг	75	150
		пакет, дона	5	10
3	Асалари бокишдан бир йилда олинадиган ўртача даромад миқдори	асал,минг сўм	3 750	7 500
		пакет,минг сўм	1 250	2 500
4	Асалай бокишдан бир йилда олинадиган ўртача жами даромад	минг сўм	5 000	10 000

Аҳоли хонадонларида асалари бокиши натижасида:

- асалари парвариши билан шуғулланаётган инсоннинг соғлигиги мустаҳкамланади;
- асалариларнинг чанглатиши ҳисобига мавжуд мевали дарахтлар ва экинларнинг ҳосилдорлиги ошади;
- қўшимча равиша прополис, она ари сути, гулчанг, перга каби асалари маҳсулотлари етиширилади.

АСАЛАРИ ОИЛАЛАРИНИ БОҚИШДА БАЖАРИЛАДИГАН МАВСУМИЙ ИШЛАР БЎЙИЧА АМАЛИЙ ТАВСИЯЛАР

мумкин. Намдан асаларилар ўлади.

Қорни тозалашда уяни қимирлатмасликка ҳаракат қилинади, токи асаларилар пастга тушиб қолмасин. Уянинг кўзи олдида ўлик асалариларни кўрсангиз, уларни йиғиб олинг ва албатта ёқиб юборинг, чунки улар инфекциядан ўлган бўлиши мумкин ва уя олдида қолдирилса, инфекция тарқалишига сабаб бўлади.

Билиши керак бўлган жиҳзатлар: Асалариларнинг душмани ва текинхўрлари кўп бўлади, шу сабабли уяга кириш жойи соқчилар томонидан ишончли кўриқланади.

Ўзга уяга бирорта бегона ари кира олмайди. Ҳар бир уянинг ўз ҳиди бўлади ва у одамга билинмайди. Уяга яқин учиб келар экан, асалари “сири”ни очади ва соқчиларга уни руҳсатнома сифатида кўрсатади.

Февраль ойи. Февраль ойи об-ҳаво ўзгарувчан бўлади. Агарда об-ҳаво илик бўлса, бу пайтда биринчи баҳор экинлари гуллай бошлайди ва асаларилар гул шираси ва чангни йиғишига киришади. Илиқ ҳавода асалариларни кўриқдан ўтказишни бошлаш мумкин, аммо ҳаво совук бўлса, факат эшитиш билан чегараланинг. Заруратга кўра, асаларилар озукаси камайса ёки асал котиб қолса, уларга қўшимча озуқа беринг.

Қўшимча озуқанинг яна бир тури - асалли шакарли хамир. Уни тайёрлаш учун бир кисм суюқ асал ва тўрт кисм шакар кукунини олинг. Асални 40 даражагача иситинг ва кукун билан аралаштиринг. Ҳосил бўлган хамирдан кулча ясанг ва уяларга рамкаларнинг устига кўйинг.

Билиши керак бўлган жиҳзатлар: ТТўрбош (маска) асаларичи юзини ари чақишидан ҳимояловчи восита. Унинг юзга тутиладиган томони қора тўрдан, бошқа томонлари

чит ёки сатиндан қилинади. Икки томонига 1,3-2,5 мм.ли металл ҳалқа кийгизилиб, уст томони бошга кийиладиган қалпоқ гардишига тиқилади. Түрнинг симдан қилинган хиллари ҳам бўлади.

Асалари хўжалик яқинида узоқ бўлмаган масофада озуқа манбасини топса, у доира рақсини ижро этади. Ликилловчи рақс билан асалари узокроқ масофадаги асал ёки гул чанг манбасидан хабар беради.

Март ойи - худудга боғлиқ равища 『март ойида асаларилар киш уйкусидан уйфона бошлайды. Яхши об-ҳавода улар уядан учиб чиқиб, гул шираси ва чангини йиғишга киришади. Аммо, ҳали об-ҳаво барқарор эмас, табиатдан олинган озуқа асалариларга етишмаслиги мумкин. Шу сабабли уларга қўшимча озуқа бериш керак. Ҳаво илий бошласа ва ҳаво 15°C дан пасаймаса, асосий баҳорги тафтишни ўтказинг.

Дастлаб, асаларилар кишдан қандай чикқанлиги, оиласарнинг кучи ва она асалари борлигини текширинг. Уяда 5 та ва ундан кўп рамкалар тўлиқ арилар билан қопланган бўлса, оила – кучли, 4 рамка бўлса – ўртacha хисобланади. Агарда, бундай рамкалар 4 тадан кам бўлса, оила – кучсиз. Ячейкаларни кўздан ке-чиринг, личинкалари борми? Бор бўлса, ҳаммаси жойида ва она асалари ҳам бор. Агар она асалари бўлмаса, унга бошқа оиласдан етилган она асалари уясини
Кўйиш керак

.Билиш керак бўлган жиҳатлар: Тутатқич (дымар) – асал олишда, асалари оиласини текширишда асалариларини хайдаш учун кўлланилади. Тутатқич корпус ва босқондан иборат, бир-бири билан металл пластинка ёрдамида бириткирилган бўлади. Корпус қопқоғи тутунни тегишли томонга йўналтирадиган килиб ясалади.

Асалари юксиз ҳолатда соатига 65 км тезлик билан учади, гул ширасини йигиб олган бўлса, учиш тезлиги соатига 18–30 км гача пасаяди (шамолнинг кучи ва йўналишига боғлиқ ҳолда). Парвоз пайтида асалари бир сонияда 440 марта канот кокади

Арель ойи - биринчи асаларилар оиласини сотиб олиш учун энг қулай вақт, чунки бу пайтда асаларилар қишки уйқудан чиққан, биринчи парвозини бажарған. Уларнинг сифатини тўлақонли баҳоласа бўлади. Аммо асалариларни сотиб олишдан аввал уларни қаерга жойлаштириш ҳақида ўйлаб кўриш керак. Баҳорги мавсумга тайёргарлик қўриц ишлари анча олдин бажарилади.

Билиш керак бўлган жиҳатлар: Искана - асалари оиласини текширишда ишлатилади. Унинг ёрдамида асалари кутиси ва рамкалар кириб тозаланади.

Мум катакли рамкалар олинади ёки жойидан құзғатилади. Шунингдек, исканадан асалари күти корпуслари ва магазинларини бир-бираидан ажратыпда фойдаланилади. Ўзи пұлатдан ясалади, узунлиги 18-20 см, эни 3-3,5 см ва қалинлиги 0,3 см бўлади.

нинг унумдорлиги нуқтаи назаридан кам самарали. Асалариларнинг фойдали парвози радиуси 2 км ни ташкил этади. Бундай парвоз давомида у 1200 гектар-лик майдонни айланиб чиқишига қодир

Май ойи - илиқ баҳор – ғәз мавсумида гулшира ва гул чанги етарли бўлган пайтда асаларилар оиласи тез суръатда кўпайиб боради. Уларнинг кўпайиши ва асал йигиши учун қуляй шарт-шароитлар яратиш, шунингдек, асалариларнинг кўч чиқишининг олдини олиш мақсадида ўз вақтида уяларни кенгайтириш зарур.

Июнь ойи - асаларичилик билан эндигина шугуллана бошлаган инсоннинг барча харакатлари уяларни мунтазам кўриқдан ўтказиш (хафтасига бир марта, ундан кўп эмас) ва заруратга кўра уяларни сунъий мумкнатак ҳисобидан кенгайтиришдан иборат бўлиши керак. Шу нарса ёдда бўлсин, уяларни ўз вақтида кенгайтириш асаларилар унумдорлигини оширади. Асалари хўжалиги катта-лашганда уни гул шираси кўп жойларга кўчириш ҳақида бош қотиришга тўғри келади. Бу асал олишни ва даромадни кўпайтиради.

Жазира маңында у қаталарға түлкі, синий жаңа ўда қолдирилса, асалариларнинг иши суистлашади. Жазира маңында күйиш нурлары остида турган уяларнинг устини майда пичан ғарамлари билан ёпиб күйиш керак. Бу уяларни кизиб кетишдан сақлады

Билиши керак бўлган жиҳатлар: Кўчма павильондаги ишчи асаларилар бир уядан иккинчи уяга адашиб кирмасликлари учун, асалари кутилари ҳар хил рангларга бўялади ва уларга маҳсус рақамлар қўйилади. Павильон ички қисмига (об-ҳаво инжиклиги, қўёш жазирамаси) ташқи таъсирлар сезилмайди, унинг кенглиги – биринчи қатордан иккинчи қаторгача бўлган масофа 1,5 метрни ташкил этади. Унинг устки қисми маҳсус юпқа баннер материали билан ётилади. Баннер остидан иссиқ ва совуқ ҳавони ўтказмайдиган синтелефон материали қўйилади.

Августъ ойи - аста-секин асал йиғиш якунланади ва якуний асал тортиб олиш амалга оширилади. Турли ўсимликлардан йиғиб олинган асални тўлиқ, қолдиқсиз йиғиб олиш керак. Айни пайтда, эски сушли рамкаларни ажратиб олишни бошлаш керак. Асалариларнинг бир неча авлоди вояга етгач, сушли рамкалар эскиради ва қораяди. Бундай сушни ўз вақтида сұйний мумкатакли рамка билан алмаштириш зарур, чунки ҳар бир авлод чиқарилиши баробарида ячейкалар кичрайиб боради ва улардан майда ва тўла қонли бўлмаган асаларилар етишиб чиқади. Умуман, йилига хўжаликдаги сушли рамкаларнинг учдан бир қисми сунъий мумкатакли рамкаларга алмаштирилиши керак.

Эски сушли рамка мум эриткичда эритилади. Бунинг учун кути ясалади, унинг битта ён томони иккинчисидан анча паст бўлади. Унинг усти шиша билан ёпилади, ичига эса чети йўқ идиш қўйилади. Идишни оғдирилган ҳолатда қўйинг, олдига эгилган ҳолда катта идиш ёки тогора қўйилади, унга эриган мум оқиб тушади. Олинган мумни асаларичилар жамиятига олиб борилади, у ерда мумни сунъий мумкатакли тўпламларга алмаштириб олиш мумкин

Билиши керак бўлган жиҳатлар: Асал тортиши асбоби ичидаги кассеталарга вазни бир хил бўлган асалли рамкаларни бир-бирининг қарама-қаршиисига жойлаштиринг. Асал тортиши ускунасини секин айлантиринг, бунда биринчи томонидаги асал тортиб олингач, асалтортгич асбоби ичидаги кассеталарнинг иккинчи томонини ўғириб қўйинг. Сўнгра уни оҳисталик билан айлантира бошланг, аста-секин тезликни ошириб боринг. Рамкаларнинг иккинчи томонидан асал бутунлай олингандан сўнг, уларни асбоб ичидан олиб, бошқа асалли рамкаларни қўйиб, ишини яна давом эттиришингиз мумкин.

Сентябрь ойида - асалариларни кузги озиқлантириш ишлари бошланади. Кузги озиқлантириш асалариларни рағбатлантириш, қиши давомида ёш асалариларнинг ўсиши учун зарур. Кўшимча озиқлантирилганда ва уяда янги ғумбаклар пайдо бўлганда асаларилар қунт билан гул чангни излаб учуб кетади.

Бир килограмм асал олиш учун асаларилар 4500 марта парвоз қилиши ва 6–10 млн гулдан гулшира олиши керак

Октябрь ойида - аста-секин асалариларнинг ҳаётий фаоллиги сусайди. Насл миқдори камайиб боради, она асалари тухум қўйишдан тўхтайди. Улардаги модда алмашинуви секинлашади, асалари совуқ об-ҳавога тайёрлана бошлади. Совуқ об-ҳавони кутар экан, улар бутун уя тешикларини прополис билан тўлдира бошлади. Бу пайтда давомли кузги ёмғир бошланмасдан, уяга кана кўзғатувчи насл ва катта асаларилар касаллиги – варроатозга қарши ишлов бериш керак. Бунинг учун асаларичилар уюшмасидан маҳсус воситалар сотиб олиш ва уларни йўриқномага мувофиқ қўллаш керак. Агар асаларилар бошқа бирон касалликдан азият чекса, буни албатта ҳисобга олиш ва уяга ишлов бериш учун воситалар танлаш керак. Умуман, кузда уч марта, заруратга кўра ишлов берилади. Шунингдек, асалариларни сентябрь ойида бўлгани каби, шифоли қиём билан боқиши керак.

Асалари уялари қўйиладиган майдончалар яхши жойдан танланиши лозим. Майдонча тоза ва қуруқ бўлиши, катта сув ҳавзаларидан ҳамда чорва моллари сақланадиган молхоналардан узоқроқ бўлиши керак

Билиши керак бўлган жиҳатлар: Асаларининг касалликлари ҳар хил бўлади. Уларни икки гуруҳга-юқумли ва юқумсиз касалликларга ажратиш мумкин.

Асалари касалликларининг олдини олишинг энг асосий усулларидан бири бақувват оиласаларни зооветеринария қоидаларига таянган ҳолда парварии қилиши, ҳар йили барча асалари оиласаларини ветеринар врачи кўригидан ўтказиши ва асалариларга баҳорда антибиотик дорилар қўшилган қўшишмча озуқалар беришидир

Ноябрь ойида - оиласаларни кучи баҳоланади ва уялар қишига тайёрланади. Шунингдек, ҳар бир уяда асалли рамкаларнинг ташқи четидан камида иккита гул чангли рамка қолиши керак. Оила қишини яхши ўтказиши учун унда камида тўртта асаларили рамка бўлиши керак. Асаларилар сони камроқ бўлса, оила қучсиз

хисобланади. Бундай оиласа ёрдам бериш учун, кучсиз оиланинг она ариси ўлдирилади. Энди, она арисиз қолган оиладан барча ортиқча бўш рамкалар олиб қўйилади ва битта асалли рамка қўшилади.

10–20 см масофада олдиндан иккита тўсиқ қўйилган ҳолда иккинчи уядан олинган рамкалар қўйилади.

Декабрь ойида – совуқ тушиши билан асаларилар ўзларига мақбул хароратни сақлаш бўйича қишки клубни ташкил этади. Бу пайтда асбоб-ускуналарни тартибга солиш, эски сушни эритиш, келгуси баҳорга эҳтиёт уяларни хозирлаб қўйиш мумкин. Тез-тез кўрик ўтказиш орқали асалариларни безовта қилмаслик керак, бунинг ўрнига уянинг кўзига шланг тиқиши орқали уларни тинглаб кўриш мумкин. Уянинг деворига чертиб, тинглаб кўринг. Баланд ғовур-ғувур эшитилиб, дарҳол тинса, демак ҳаммаси жойида. Агарда куруқ, чирсиллайдиган овоз эшитилса, демак уяда озуқа етишмайди. Озуқа етишмаганда асалариларга илиқ асал ёки қиём бериш керак, шуни ёдда тутингки, буни заруратсиз ва жуда совуқ ҳавода қилиш керак эмас.

Агарда декабрь ойининг ўрталарида хаво харорати 15°C дан ошса, кўрик ўтказиш мумкин. Шу билан бирга оиласа варроатозга қарши дорилар, масалан, “Бипин” билан ишлов бериш мумкин. Кўрик пайтида мумкатақдаги асалга алоҳида эътибор қаратиш, унинг кристалланишига йўл қўймаслик керак, чунки бунда асаларилар овқатланишига қийналади. Агарда асал кристалланган бўлса, асалариларга қўшимча озуқа бериш шарт.

**ХУДУДИЙ АСАЛАРИЧИЛИК УЮШМА РАҲБАРЛАРИНИНГ
ТЕЛЕФОН РАҶАМИ ВА МАНЗИЛИ**

№	Ф.И.Ш.	Худуд номи	Уюшма манзили	Телефон раҷами
1	Расулов Эркин Абдурахманович	Қорақалпоғистон Республикаси	Қорақалпоғистон Республикаси Нукус шаҳри Т.Қаипбергенов кўчаси, 25-үй	(99) 457-59-10
2	Юсупов Фарходжон Каримович	Андижон	Андижон шаҳри,	(90)726-77-70
3	Кенжасев Бафо Ибрагимович	Бухоро	Бухоро шаҳри, Ибн Сино	(91)407-46-66
4	Назаров Эркин Аманжонович	Жиззах	Жиззах шаҳри, Кўқработ кўчаси 6-үй	(91)596-0016
5	Бойматов Равшан Қаҳрамонович	Қашқадарё	Қарши шаҳри,	(91)597-36-23
6	Муродов Улуғбек Темурович	Навоий	Навоий шаҳри,	(90)500-60-60
7	Тошибаев Аюбхон Жамолиддинович	Наманган	Наманган шаҳри,	(94)507-00-85
8	Рашидов Ҳайдар Абубакирович	Самарқанд	Самарқанд шаҳар,	(91)559-40-56
9	Олимов Бегзод Олимович	Сирдарё	Гулистон тумани	(99)472-24-55
10	Менглиев Анвар Ташбоевич	Сурхондарё	Термиз шаҳри, Малик Қаҳхор кўчаси 19-үй	(91)235-70-00
11	Ҳакимов Бахтиёр Абдухалилович	Тошкент	Тошкент шаҳар, Миробод тумани, Кичик бешёғоч кўчаси 313-үй	(90)358-00-91
12	Мусаев Фарруҳ Файзуллаевич	Тошкент шаҳри	Тошкент шаҳри, Шайхонтохур тумани,	(90)136-46-66
13	Суярқулов Шерзод Шералиевич	Фарғона	Фарғона шаҳри, Соҳибқирон Амир Темур кўчаси 58-үй	(90)630-53-37
14	Юнусоф Арифжон Атабасевич	Хоразм	Урганч шаҳри, Ал-Хоразмий кўчаси 108-үй 20-хонадон	(93)745-07-07

ҚУЁН БОҚИШ ВА ПАРВАРИШЛАШ

Республикамизда чорвачилик қишлоқ хўжалигининг етакчи соҳаларидан бири бўлиб, аҳолини асосий озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашда алоҳида ўринга эга. Ушбу тармоқнинг қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулот ишлаб чиқаришдаги улуши 46,3 фоизни ташкил қиласди.

Қуёнчилик чорвачиликнинг бир тармоғи сифатида асосан аҳоли хонадонларида кўпайтирилиб, бу соҳа билан шуғулланувчи фермер хўжаликлари сони қундан кунга ошиб бормоқда.

Қуёнчилик қишлоқ аҳолиси учун озиқ-овқат ва даромад олишнинг муҳим маңбаларидан бири бўлиб, қуён кўп бола бериши ва тез етилувчанлиги билан бошқа қишлоқ хўжалик ҳайвонларидан ажralиб туради.

Озиқ-овқатга талаб ортиб бораётган бир вақтда мазкур соҳа самарадорлиги ва рақобатдошлигини янада ошириш муҳим аҳамият касб этади.

Чорвачиликнинг муҳим тармоқларидан бири бўлган қуёнчиликни аҳоли хонадонларида кўпайтириш орқали аҳолимиз бандлигини таъминлаш ва даромадини ошириш мақсадида мамлакатимизда қуёнчиликни ривожлантиришга алоҳида эътибор берилмоқда

Билиш керак бўлган жиҳатлар: Күёnlар 70 кунликда гўшт учун сўйилиб, гўшигининг таркибида 22% гача оқсил, 5% гача ёз, тирик вазни эса 2 кг атрофига бўлади. Вояга етган қуёнлар гўшидан 19-21% оқсиллар, ёз эса семизлигига кўра 2-18% гача бўлиши мумкин. Күёnlарнинг тирик вазнига нисбатан 70% ни, қорамолларда эса 42-50% ни гўшт ташкил этади..

АҲОЛИ ХОНДОНЛАРИДА ГЎШТ ЙЎНАЛИШИДА 10 БОШ ҚУЁН БОҚИШ БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯ

№	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Сони	Нархи (сўм)	Суммаси (сўм)
Кредит маблағлари хисобига					
1	Куён сотиб олиш	бош	10	300 000	3 000 000
2	Куён қафаси	дона	1	4 500 000	4 500 000

№	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Сони	Нархи (сўм)	Суммаси (сўм)
3	Озука	кг	720	3 500	2 500 000
	Жами				10 000 000
Қуён бокиши ҳаражатлари					
1	Бир бош она қуёндан бола олиш	бош	6		
2	9 бош она қуёндан бола олиш	бош	54		
3	3 ойда 1 бош она қуён болалари билан бирга озука сарфи	кг	27	3500	94 500
4	Жами 3 ойда озука сарфи	кг	270	3500	945 000
5	3 ойда кредит (14 %)	сўм			1 042 000
	Жами				1 987 000
З ойда олинадиган фойда					
1	З ойда куён болаларининг тирик вазни, жами	Кг (2.2)	(34 бош) 74.8 кг	45 000	3 336 000
2	Насл учун сотиш	бош	20	150 000	3 000 000
3	З ойда олинадиган фойда	сўм			6 366 000
Йил давомида олинадиган фойда					
1	Йиллик 9 бош она қуёндан бола олиш	бош	216		
2	Йиллик куён болаларининг тирик вазни, жами (гўштта)	Кг (2.2)	(136 бош) 299.2 кг	45 000	13 464 000
3	Насл учун сотиш	бош	80	150 000	12 000 000
4	Ялпи йиллик даромад	сўм			25 464 000
5	Йиллик ҳаражат	сўм			7 948 000
6	Соф фойда	сўм			17 516 000
7	Ўртacha бир ойлик даромад	сўм			1 459 666

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ТЕРИ ЙЎНАЛИШИДА 10 БОШ ҚҮЁН
БОҚИШ БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯ**

№	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Сони	Нархи (сўм)	Суммаси (сўм)
Кредит маблағлари хисобига					
1	Куён сотиб олиш	бош	10	1 000 000	10 000 000
2	Куён қафаси	дона	1	4 500 000	4 500 000
3	Озуқа	кг	720	3 500	2 500 000
	Жами				17 000 000
Қуён боқиши ҳаражатлари					
1	Бир бош она қуёндан бола олиш	бош	6		
2	5 бош она қуёндан бола олиш	бош	108		
3	3 ойда 1 бош она қуён болалари билан бирга озуқа сарфи	кг	45	3 500	157 500
4	Жами 3 ойда озуқа сарфи	кг	450	3 500	1 575 000
5	3 ойда кредит (14 %)	сўм			2 952 000
	Жами				4 527 000
3 ойда олинадиган фойда					
1	3 ойда олинадиган момик маҳсулоти, жами	Кг (3)	(68 бош)	250 000	2 125 000
	45 000		9 90 000	8.5	100 000
3	Насл учун сотиши	бош	14	200 000	4 000 000
4	5 ойда олинадиган фойда	сўм			11 990 000
Йил давомида олинадиган фойда					
1	Йиллик 9 бош она қуёндан бола олиш	бош	216		
2	Йиллик қуён болаларининг тирик вазни, жами(гўштга)	Кг (3)	(68 бош) 204 кг	45000	9 180 000
3	Тери	дона	78	100 000	7 800 000
4	Насл учун сотиши	бош	80	200 000	16 000 000
5	Ялпи йиллик даромад	сўм			32 980 000
6	Йиллик ҳаражат	сўм			10 864 000
7	Ҳаражатлардан ташқари йиллик соф фойда	сўм			22 116 000
8	Ўртача бир ойлик даромад	сўм			1 843 000

Билиш керак бўлган жиҳатлар: Қуёнлардан сифатли тери олиш учун уларни ўз вактида сўйиш ва терисининг сифатига эътибор бериш муҳим аҳамиятга эга. Қуёнларни 3-4 ойлик бўлганда танлаб сўйиш мумкин. Тери саноатида ишлатиб бўлмайдиган мўйналардан аёлларнинг енгил оёқ кийимлари, сумкачалар, кўлқопчалар ва картмончалар ишлаб чиқарилади.

Билиш керак бўлган жиҳатлар: Ҳар бир қуёндан бир марта таралганда 150-170 гр дан, бир йил давомида 5-6 марта тивит олиш мумкин, йил давомида ҳар бир вояга етган қуёндан 450 гр дан 1020 гр гача тивит олинади. Қуён момигининг ингичкалиги, пишиқлиги, иссиқликни ўтказиши яхши, 1 кг қуён момигидан аёлларнинг 25 та бош кийимини тайёрлаш мумкин.

Қуёнлар тез етилиши, кўп бола бериши билан бошқа чорва ҳайвонларидан фарқ қиласди. Масалан, қуёнлар 4-4,5 ойлигига сўйишга тайёр бўлади. Тўғри рацион асосида боқилса, бу муддатда уларнинг тирик вазни ўртacha 4-5 кг, эркаги 8 килограммгача тош босади.

Янги туқсан қуёнларни бир кечакундузда 4-5 марта озиқлантириш зарур. Улар асосан кўк озуқалар: кўк беда, маккажўхори, қоки ўт, қўйпечак, полиз экинларининг барги, дараҳт шоҳлари, олма, тол ва ток новдаларини хўш кўриб ейди.

Қуёнлар озуқасига қўшимча тарзда суюк уни, картошка, сабзи, лавлаги, нўхат ҳамда макро элементларни қўшиб бериш мақсадга мувофиқ. Концентрат озуқалар куён озуқасининг асосий қисмини (70 %) ташкил қиласди. Шунингдек, улар сули ва арпани хуш кўради. Қуёнларга арпа намланган ёки ширали озуқаларга аралаштирилган холда берилади,

**АХОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА НАСЛ ОЛИШ ЙЎНАЛИШИДА 10 БОШ
ҚУЁН БОҚИШ БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯ**

№	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Сони	Нархи (сўм)	Суммаси (сўм)
Кредит маблағлари хисобига					
1	Қуён сотиб олиш	бош	10	1300000	13 000 000
2	Қуён қафаси	дона	1	4500000	4 500 000
3	Озуқа	кг	720	3500	2 500 000
	Жами				20 000 000
Қуён боқиши ҳаражатлари					
1	Бир бош она қуёндан бола олиш	бош	5		
2	5 бош она қуёндан бола олиш	бош	20		
3	3 ойда 1 бош она қуён болалари билан бирга озуқа сарфи	кг	27	3 500	94 500
4	Жами 3 ойда озуқа сарфи	кг	270	3 500	945 000
5	3 ойда кредит (14 %)	сўм			2 084 000
	Жами				3 029 000
3 ойда олинадиган фойда					
1	3 ойда олинадиган момиқ маҳсулоти, жами	кг	8.5	250 000	2 125 000
2	Насл учун сотиш	бош	14	600 000	8 400 000
3	3 ойда олинадиган фойда	сўм			10 525 000
Йил давомида олинадиган фойда					
1	Йиллик 9 бош она қуёндан бола олиш	бош	216		
2	Йиллик қуён олинадиган момиқ маҳсулоти, жами (3 маротаба)	кг	25.5	250 000	6 375 000
3	Насл учун сотиш	бош	56	600 000	33 600 000
	Ялплий йиллик даромад	сўм			39 975 000
	Йиллик ҳаражат	сўм			12 116 000
4	Ҳаражатлардан ташқари йиллик соф фойда	сўм			27 859 000
5	Ўртача бир ойлик даромад	сўм			2 321 333

**БИР БОШ ҚҮЁНГА КУНЛИК ЁЗГИ ТАХМИНИЙ
РАЦИОН (ГРАММ)**

Гурӯхлар	Озуқа бирлиги	Ҳазмланувчи протеин	Концентратлар			Кўк озуқа	Дагал озуқа	Минераллар
			сули	дон майдаси	кунжара			
Эркак ва урғочиси, тинч даврида	130	13,25	50	—	—	озуқа	200	1,5
Эркак ва урғочиси, қочириш даврида	175	16,30	50	—	—	350	300	1,5
Бўғозлик даврида	181	20,65	60	10	10	400	150	2,0
Эмизиши даврида	326	41,10	100	20	20	800	300	2,0
Қуёнчалар:								
1 ойликдан 2 ойликкача	90,5	10,26	25	5	5	200	100	0,3
2 ойликдан 3 ойликкача	143,5	17,95	35	10	15	250	200	0,5
3 ойликдан 4 ойликкача	167,5	20,55	40	10	15	350	200	1,0
4 ойликдан 6 ойликкача	176,5	21,65	40	10	15	400	250	1,5

Билиши керак бўлган жиҳатлар: Қуёnlарни боқишида қуийидаги профилактик ишларга албатта эътибор берилиши зарур:

- қуёnlарга фақат сифатли, тоза озуқа ва сув бериш;
- озуқа ва сувни маҳсус тоза идишиларда бериш, уларни ахлат тегишидан эҳтиёт қилиши;
- ҳар доим озуқа ва сув беришдан олдин идишиларни яхшилаб ювии (тозалаши);
- бир турдаги озукадан иккинчи турдаги озукага ўтказишни беш олти кун давомида аста-секин амалга ошириш, бунда янги бериладиган озуқа миқдорини кўпайтириб, тўхтатиладиган озуқа миқдорини камайтириб бориш;
- 2,5-3 ойлик қуёnlчаларга силос ва кепак бермаслик, силос қуёnlчанинг қорнини шиширади, кепак эса кокцидиоз билан касалланишига мойилликни кучайтиради, қуёnlчалар икки ойлик бўлганида уларга дон ёрмасини бериш мумкин;
- қуёnlчалар онасидан ажратилганидан кейин ҳам, уларга онаси билан бирга турган давридаги озуқаларни 2-3 ҳафтагача бериб туриши керак,

**БИР БОШ ҚУЁНГА КУНЛИК ҚИШКИ ТАХМИНИЙ
РАЦИОН (ГРАММ)**

Гурӯҳлар	Озука бирлиги	Ҳазмланувчи протеин	Концентратлар			Кўк озука	Дагал озука	Мине- раллар	Шириали озука			
			сули	дон майдаси	кунжара				озука	Дагал	туз	бўр
Эркак ва урғочиси, тинч даврида	130	13,25	50	—	—	озука	200	1,5	1,5	100	—	50
Эркак ва урғочиси, қочириш даврида	175	16,30	50	—	—	350	300	1,5	1,5	100	50	50
Бўғозлик даврида	199,8	23,1	60	10	10	140	80	1,5	1,5	150	50	—
Эркак ва урғочиси, қочириш даврида	182,8	19,15										
Эмизиш даврида	367,0	41,1	100	20	20	250	120	2,0	3,0	350	50	100
Қуёнчалар:												
Бир ойликдан икки ойлик-кача	101,9	11,44	25	5		80	70	0,3	1,0	80	20	—
Икки ойликдан уч ойликкacha	147,2	17,6	40	10	10	80	80	0,5	1,5	100	25	0
Уч ойликдан тўрт ойликкacha	186,0	22,02	50	15	10	100	100	1,0	12,0	120	30	0
Тўрт ойликдан олти ойликкacha	197,2	22,30	50	15	10	120	100	1,5	1,5	150	—	0

Билиш керак бўлган жиҳатлар: Қуёнларнинг бўғозлик даври 28-32 кунни ташкил қилиб, 6-8 тадан бола беради. Янги туғилган қуён боласи 16 та суттиши билан туғилади, 5-7 кундан сўнг усти момик (жун) билан қопланади, 10-14 кунда эса кўзи очилади, 17-21 кундан сўнг инидан ташқарига чиқиб, турли озуқаларни ея бошлайди. Унгача қуёнчалар факат она сути билан озиқланади. Қуён боласининг 1 гр семириши учун 2 гр она сути сарфланади. Хонаки қуён жинсий жиҳатдан тез етилади. Шунинг учун 2-2,5 ойлигига эркак ва урғочиси-

ни алоҳида-алоҳида гурӯхга ажратилади. Қуёnlар 5-7 йил, айrim ҳолларда 12 йилгача яшайди.

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ҚУЁН БОҚИШНИНГ
КАЛЕНДАР РЕЖАСИ**

T/P	Календарь кун	Амалга ошириладиган тадбир
1	15 декабрь–1 январь	Урчитиш учун танланган она қуёnlар қочирилади.
2	15 январь–1 февраль	Она қуёnlардан биринчи марта бола олинади.
3	15 февраль–1 март	Биринчи марта туғилган қуёнчалар онасида ажратилади.
4	15 февраль – 1 март	Она қуёnlар иккинчи марта қочирилади.
5	15 март – 1 апрель	Она қуёnlардан иккинчи марта бола олинади.
6	15 апрель – 1 май	Иккинчи марта туғилган қуёнчалар 28 кунлигига онасидан ажратилади.
7	15 апрель – 1 май	Қуёnlардан учинчи марта бола олинади.
8	15 апрель – 1 май	Она қуёnlар учинчи марта болалагандан 2 кун кейин қочирилади.
9	15 май – 1 июнь	Она қуёnlардан тўртинчи марта бола олинади.
10	15 июнь – 1 юль	Январда туғилган биринчи авлоддан биринчи марта бола олинади.
11	1 июль – 15 июль	Она қуёnlар бешинчи марта қочирилади.
12	15 июль – 1 август	Январда туккан она қуёnlарнинг боласи сутдан ажратилади.
13	15 июль – 1 август	Январда туккан она қуёнчалар иккинчи марта қочирилади.
14	15 июль – 1 август	Март-апрель ойида туғилган эркак қуёnlар танлаб сўйилади, урғочилари эса қочирилади.
15	15 август – 1 сентябрь	Апрель-май ойида туғилган учинчи авлод танлаб сўйилади.
16	1 август – 15 август	Она қуёnlардан олтинчи марта бола олинади.
17	15 август – 1 сентябрь	Биринчи ва иккинчи авлодда туғилган она қуёnlар болалайди.
18	15 сентябрь – 1 октябрь	Бешинчи марта туғилган қуёнчалар онасидан ажратилади.
19	15 сентябрь – 1 октябрь	Июль-август ойида туғилган она қуёнчаларнинг болалари танлаб сўйилади.
20	1 октябрь – 15 октября	Иккинчи авлод она қуёнчаларнинг боласи ажратилади.
21	1 ноябрь – 1 декабрь	Асосий наслчилликка танлаб олинган қуёnlардан бошқалари сўйилади.

Билиш керак бўлган жиҳатлар: Қуёnlарни озиқлантириши нормалари тирик оғирлиги, ёши ва физиологик ҳолатига қараб, озуқа бирлиги граммда, алмашинувчи энергия МЖда белгиланади. Ҳазмланинг оқсил 100 гр озуқа бирлигига, ўстиришидан қолдирилган 4 ойликдан котта қуёnlар учун 12-16 гр, бўгоз ва эмизикли қуёnlар 15-18 гр, ўсувчи ёш қуёnlар 4 ойлик ёшига қадар 16-17 гр бўлиши талаб қилинади. Қуёnlарнинг минерал моддаларга бўлган талаби анча юқори, айниқса эмизикли она қуёnlар ва ёш ўсувчи қуёnlарда 1 % кальций ва 0,6-0,7 % фосфор қуруқ моддага нисбатан талаб этилади

АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ҚУЁН БОҚИШДА ЭЪТИБОР ҚИЛИНАДИГАН ЖИҲАТЛАР

Ўзбекистонда кўпроқ “Оқ великан”, “Кулранг великан”, “Оқ момиқ” ва “Ангор” зотли қуёnlар кўпайтирилмоқда. Қуён жуда тез кўпаяди, иилига 4-6 марта болалайди. Бўгозлик даври 28-30 кун, 8-12 тагача туғади. Мутахассисларнинг фикрича урғочи қуёnnинг бачадони иккита бўлиб, биринчиси уруғлангач, 5 кун ичida иккинchi бачадон ҳам уруғланиши мумкин. Шунда урғочи қуён 16 тагача бола туғиши мумкин. Урғочи қуён 28-31 кун ичida туғади.

Шунингдек, боласига қарамай қўйган она қуёnnи яна эркагининг олдига қўйиб қочириш лозим бўлади. Бўгоз бўлгач, оналик меҳри қайта уйғониб, яна боласига қарай бошлайди. Тўғри парваришилаш – маҳсулдорлик гарови. Қуёnlар тез етилувчанлиги, серпуштлиги, жадал ўсиши билан ажralиб туради. Урғочи қуёnlар 4-6 ойлигига қочирилиши мумкин. Эркак қуёnlар 3,5-4 ойлигига жинсий вояга етади. Наслчилик ишларида 8 ойлик қуёnlардан фойдаланиш мақсадга мувофик.

Билиш керак бўлган жиҳатлар: Гўшт йўналишида қуён болалари 60-70 кунликда, гўшт - мўйна йўналишида эса 3-5 ойлигига сўйилади. Ҳар бир она қуёndан йил давомида 70-80 кг гўшт ва 25-30 дона сифатли мўйна олинади. Қуёnlарни боқишида санитария-гигиена қоидаларига риоя этилиши, ветеринария талабларига биноан парваришиланишига эътибор қаратиш лозим.

РЕСПУБЛИКА ҲУДУДЛАРИДА 2022 ЙИЛДА ХОНАДОНЛАРГА ҚУЁН ЕТКАЗИБ БЕРИШ ПРОГНОЗ КЎРСАТКИЧЛАРИ

Т/Р	Ҳудуд номи	Қуён бош сони
ЖАМИ:		408 700
1	Қорақалпоғистон Республикаси	23 000
2	Андижон вилояти	49 000
3	Бухоро вилояти	29 000
4	Жиззах вилояти	38 300
5	Қашқадарё вилояти	42 300
6	Навоий вилояти	14 300
7	Наманган вилояти	40 700
8	Самарқанд вилояти	36 700
9	Сурхондарё вилояти	30 700
10	Сирдарё вилояти	14 700
11	Тошкент вилояти	33 300
12	Фарғона вилояти	38 700
13	Хоразм вилояти	18 000

Бўгоз қуёnlарга алоҳида эътибор бериш зарур. Уларнинг рациони тинчлик давридагига нисбатан бўғозлигининг бошида 30, охирида эса 70 % кўпайтириш керак. Она қуёnlарга бир кечакундузда 30–50 гр ёғи олинган ёки олинмаган сигир сути берилади. Баъзан она қуён туққанидан кейин безовталаниб тепсинади, овқат емайди. Бундай ҳолат кузатилганда она қуён тезда қочирилиши керак. Чунки қуёnlар туққанидан кейин тезда куюкиши мумкин. Айрим ҳолларда эса она қуён сути бўлмаганлиги ёки сут безлари касалланганлиги туфайли болаларини эмизмай, уларни у ёққа, бу ёққа иргитади. Шунда қуёнбоқар она қуёnnи синчиклаб текшириб, безовталик сабаби аниқланади.

**РЕСПУБЛИКА ҲУДУДЛАРИДА 2022 ЙИЛДА ХОНАДОНЛАРГА ҚУЁН
ЕТКАЗИБ БЕРИШ ПРОГНОЗ КЎРСАТКИЧЛАРИ**

T/P	Худудга биринчирилган банк номи	Қуён бош сони
	ЖАМИ:	408 700
1	Миллий банк	36 483
2	Халқ банки	38 640
3	Агро банк	42 165
4	Микрокредитбанк	43 137
5	Асака банк	45 703
6	Ўзсаноатқурилишбанк	68 603
7	Ипотекабанк	34 899
8	Қишлоқ қурилиш банк	28 938
9	Алоқабанк	30 321
10	Туронбанк	39 811

Қуёнларнинг маҳсулдорлиги кўп жиҳатдан уларни сақлаш шароитига боғлиқ. Уларни қафасларда сақлаш бошқа усуслардан кўра афзалроқдир. Чунки қафасларда сақланган қуёнлар касалликка кам учрайди ва микроқлим шароити таъминланган бўлади. Ҳозирги шароитда икки уяли, иккитадан қуёнга мўлжалланган қуёнхоналар қуриш самаралидир. Битта катақнинг майдони

0,5-0,7 м² дан кам бўлмаслиги керак. Икки уяли катақнинг узунлиги 2 м, полдан томигача баландлиги 50 см, эни 55 см бўлиб, ҳар иккала қуён учун озуқа солинадиган охур катақнинг ўртасида жойлашган , сув идишлар эса ҳар бир қуёнга алоҳида бўлиши керак.

Маҳсулдорликни ошириш учун қуёнларни гурухларга ажратиш ва уларни катакларга 4 тадан жойлаштириш мақсадга мувофиқ. Айrim ҳолларда қуёнлар сим тўрлар билан ўралган ерда боқилади. Таъкидлаш жоизки, қуёнлар ўта иссиқлик, намлик ва кучли шамолни ёқтиромайди. Фермер хўжаликлари шароитида қуёнларни атрофи дараҳтлар билан ўралган жойларда сақлаш яхши самара беради. Хонаки қуёнлар 5–12 йилгача яшайди. Уларни юкумли ва юкумсиз касалликлар, яъни совук ва қуёш уриши, юкумли стоматит, сил, лишай, пастерел-

лёз, кокцидиоз, фасциолёз ва бошқа касалликлардан химоя қилишга жиддий эътибор бериш зарур

Билиш керак бўлган жиҳатлар: акселерацион янги технология қуёнчиликда жадал озиқлантириш ва сақлаш ҳамда бош сонини кўпайтириш технологиясига асосланган. Бу технологияни кўллаш орқали йил давомида доимо бир

хил парҳез ва экологик тоза маҳсулот етиштириш мумкин. “Юрта” мини фермаси 2 та она қуёнга мўлжалланган бўлиб, қуён болалари 50 кун онаси билан, сўнгра 3 ойлик ёшигача интенсив боқилади. “Квартал” мини фермаси 4 та бўлумга ажратилган бўлиб, 4 ойлик ёшида тирик вазни 4-5 кг гача парвариш килинади ва реализация қилинади.

Қуён касалликлари - қуёнларда учрайдиган касалликлар икки гурӯх - юкумли ва юкумсиз касалликларга бўлинади.

Қуёнларни совук уриши - уларнинг қулоқлари ва оёқларининг учи заараланади, совук урган жой қизаради, пуфак ҳосил бўлади ёки ўша ердаги тўқима ўлиб тушиб кетади.

Қуёши уруши - қуёнлар кам ҳаракат бўлиб, озуқага қарамайди, нафас олиши тезлашади, кўз атрофи, оғзи ва бурни, орқа чиқарув тешиги қизариб, айrim жойлари кўкариб кетади.

Метиоризм (ичак шишиши)- касаллиги кўпинча қуёнларга янги ўрилган ва хўл ҳашакларни кўп бериш оқибатида келиб чиқади. Булар қаторига етилмаган беда, себарга, хўл ўтлар, моғорлаган ҳашак, қизиб қолган кўк ва ачиган озуқалар сабаб бўлади.

Юкумли стоматит (сўлак оқиши ва хўл тумшук касали) - касаллиги юкумли касалликлар қаторига кириб, ёш қуёнчалар орасида, яъни 25 кунликдан 2-3 ойликкача бўлган қуёнчалар орасида кўп учрайди.

Лишай - юкумли замбуруғ касаллигидир, Касаллик ҳайвонлар ва одамларда ҳам учрайди. Касалликнинг тарқалишида касал (лишай билан оғриган) ҳайвон, зарарланган озуқа, асбоб-ускуналар ва жой кабилар манба бўлиши мумкин.

Фасциолёз - касаллиги юққан қуёнларнинг асосан жигари заараланади. Касалликнинг сабабчиси яssi чувалчанглар гурухига мансуб бўлган жигар куртириди. Жигар қуртининг узунлиги 2-3 см, эни 1-1,5 см бўлиб, барг шаклига ўхшаб кетади.

Қўтмир - бу юкумли тери касаллиги бўлиб, баъзан ёппасига тарқалиб кетиши мумкин. Агар касаллик ўз вақтида аникланиб даволанмаса, қуёнчиликка катта зарар келтиради. Бунда қуён терисининг сифати бузилади, қуёнчаларнииг ўсиши ва ривожланиши секинлашади, турли касалликларга берилувчан бўлиб қолади

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ҚУЁН БОҚИШНИНГ
ФОЙДАЛИ ЖИҲАТЛАРИ**

Қуён гўшти – фойдали ва парҳезбоп. Қуён гўшти таркибида ёғ ва холестерин моддаси камлиги боис аллергия, гипертония, ошқозон-ичак, мөъда, ўт-пуфак, жигар хасталикларида даво бўлади. Гўшти инсон организмида тез ҳазм бўлади ва тўлақонли оқсил моддасига эҳтиёжи юкори бўлган мактабгача ёшдаги болалар, ўсмирлар, эмизикли аёллар, кекса ёшдагилар учун жуда фойдалидир.

Истеъмол қилинган 100 грамм қорамол гўштининг 62 фоизигина организмда ҳазм бўлса, бу кўрсаткич қуён гўштида 90 фоизни ташкил этади.

Олимларнинг маълумотига кўра, ҳайвонларнинг 100 гр ёғи ва гўшти таркибидаги холестерин миқдори қўйидагича: мол ёғида 1,25, қўй ёғида 1,40 гр, чўчқаникода 0,33, бузоқ гўштида 0,11, қуён гўштида эса атига 0,4 гр ни ташкил этади.

Сигир ва қуён сутининг кимёвий таркиби (% хисобида)		
Қуруқ қисмининг таркиби	Сут	
	Сигирда	Қуёнда
Оқсили	3,3	14,5
Ёғ	3,5	11,0
Лактоза	4,5	2,0
Кул	0,7	2,5

Хозир мамлакатимизда қуёнбоқарлар уй шароитида қўпроқ “Оқ великан”, “Кулранг великан”, “Оқмомик” ва “Ангор” зотли қуёнларни қўпайтиришмоқда. Уларнинг момигидан тайёрланган ашёлар даволовчи хусусиятга эга бўлиб, неврология, радикулит билан касалланган bemorларга тавсия этилади. Қуён момифи иссиқни қўй жунидан 10 баробар қўпроқ сақлаши аниқланган.

Мухтасар айтганда, фермер хўжаликлари, шаҳар ва қишлоқлар аҳолиси хонадонларида қуёнчиликни ривожлантириш, республикамиз аҳолисини чорвачилик маҳсулотлари, жумладан, қуён гўшти, мўйнаси, тивити билан таъминлаш имконини беради

ҚУЁНДАН ОЛИНАДИГАН МАҲСУЛОТЛАР ЭКСПОРТИ

Хитой, Италия каби давлатларда қуёнчилик соҳаси анча тараққий этган ва улар бу борада катта тажрибага эга. Италияда ресурслар чекланганига қарамасдан бир йилда 300 минг тонна қуён гўшти етиштирildi ва бу маҳсулотларнинг асосий қисми экспортга йўналтирилadi.

Умуман олганда, ҳозирги кунда қуёнчиликка дунё мамлакатларида катта эътибор қаратилмоқда. Бу бежиз эмас, чунки қуён гўштига талаб йилига камида 25 фоиз ўсиб бормоқда. Бунинг асо-

сий сабаби эса қуён гўштининг экологик жиҳатдан тозалиги ва парҳезбоплигидир

Энди қуёнларни янгича, илфор технологияга асосланган шароитда бокишни йўлга қўйиш лозим бўлиб, бу борада қуён боқиладиган жой Европа стандартлariга мос бўлган ҳолда Мўғалистон, Қозогистон, Хитой ва бошқа хориж мамлакатларига экспорт қилиш имкониятлари яратилади.

АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ИНТЕНСИВ БАЛИҚ ЕТИШТИРИШ

Республикамиз аҳолисининг оқсили моддаларга бўлган талабининг қондирилишида балиқ ва балиқ маҳсулотлари муҳим аҳамиятга эга. Ҳозирги кунда балиқчилик соҳасини ривожлантиришнинг муҳим ижтимоий, иқтисодий ва экологик мақсадлари мавжуд бўлиб, бу мақсадларга қўйидагилар киради:

-озиқ-овқат ҳавфсизлигини таъминлаш ҳамда Ўзбекистон аҳолиси учун энг фойдали ва зарур бўлган балиқ маҳсулотларининг истеъмол даражасини тиббий меъёrlарига етказиш;

-ахолининг турмуш даражаси, қишлоқ ҳудудларда иқтисодий имкониятларни ошириш, янги ишчи ўринларини ташкил этиш ҳамда аҳолининг даромадларини қўпайтириш;

-она табиатни асраш, ер ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш ҳамда илфор технологиялардан фойдаланиш;

-озиқ-овқатга талаб ортиб бораётган бир вактда мазкур соҳа самарадорлигини ва рақобатдошлигини янада ошириш.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, юртимизда балиқчилик тармоғини янада такомиллаштириш, соҳани жадал ривожлантириш, илмий ёндашувни кучайтириш, ишлаб чиқарувчиларга кенг имкониятлар яратиш ва хар томонлама қўллаб-қувватлашга алоҳида эътибор берилмоқда.

АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ИНТЕНСИВ УСУЛДА БАЛИҚ ЕТИШТИРИШ ХАРАЖАТЛАРИ

Республикамиз аҳолисининг оқсил моддаларга бўлган талабининг кондирлишида балиқ ва балиқ маҳсулотлари муҳим аҳамиятга эга. Ҳозирги кунда балиқчилик соҳасини ривожлантиришнинг муҳим ижтимоий, иқтисодий ва экологик мақсадлари мавжуд бўлиб, бу мақсадларга қўйидагилар киради:

-озик-овқат ҳавфсизлигини таъминлаш ҳамда Ўзбекистон аҳолиси учун энг фойдали ва зарур бўлган балиқ маҳсулотларининг истеъмол даражасини тиббий меъёrlарига етказиш;

-аҳолининг турмуш даражаси, қишлоқ худудларда иқтисодий имкониятларни ошириш, янги ишчи ўринларини ташкил этиш ҳамда аҳолининг даромадларини кўпайтириш;

-она табиатни асраш, ер ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш ҳамда илғор технологиялардан фойдаланиш;

-озик-овқатга талаб ортиб бораётган бир вактда мазкур соҳа самарадорлигини ва рақобатдошлигини янада ошириш.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, юртимизда балиқчилик тармоғини янада такомиллаштириш, соҳани жадал ривожлантириш, илмий ёндашувни кучайтириш, ишлаб чиқарувчиларга кенг имкониятлар яратиш ва ҳар томонлама қўллаб-куvvatлашга алоҳида эътибор берилмоқда.

АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ИНТЕНСИВ УСУЛДА БАЛИҚ ЕТИШТИРИШ ХАРАЖАТЛАРИ

ЛОЙИХА ҚИЙМАТИ	ЖАМИ ХАРАЖАТЛАР
КИЧИК УЗВ КОМПЛЕКСИ	КРЕДИТ ТҮЛЛОВИ Асосий қарз 13,4 млн. ва фоиз 5,6 млн.
БАЛИҚ ЧАВОФИ 2000 дона	АЙЛАНМА МА- БЛАГЛAR
ОМУХТА ЕМ 3000 кг	ЖАМИ ХАРАЖАТ
БОШҚА ХАРАЖАТЛАР Электроэнергия	ДАРОМАД
ЖАМИ ХАРАЖАТ	ЖАМИ ДАРОМАД 2400 кг товар балиқ (1 кг – 25 000 сўм)
МОЛИЯЛАШТИРИШ	
БАНК КРЕДИТИ 3 йиллик	СОФ ФОЙДА
КЛАСТЕР ҲИСОБИДАН	ЙИЛЛИК ФОЙДА

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ИНТЕНСИВ БАЛИҚ
ЕТИШТИРИШ УСУЛИ**

Балиқ етиштириш ишлари кичик ҳажмли, ихчам бассейнлар, тўрли қафаслар ва сув таъминоти тез алмашинадиган кичик оқар сув ҳамда тупроқли ҳовузларида амалга оширилади.

Балиқларнинг юқори тифизликда ўтказилиши, бассейнлардаги оқар сувларнинг исрофсиз қайта ирригация тизимиға қайтарилиши ёки бассейндаги сувдан такрор фойдаланиш ҳамда сув ҳароратини ва сувдаги эриган кислород миқдорининг мўътадил бўлиши орқали қисқа муддатларда сотиш учун балиқ етиштиришга эришилади.

Балиқларни озиқлантиришда гранулаланган, тўлиқ баланслашган, юқори оқсилли ва турли ўлчамдаги емлардан фойдаланиш орқали омухта емнинг ортиқча сарф харажатларининг камайтирилиши ушбу технологияда асосий ўрин эгаллайди.

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Натурал қиймат
Бассейн ҳажми	м ³	4-8
Бассейнларнинг чуқурлиги	м	1-1.5
Сувнинг ҳарорати	°C	25-27
Личинкалар (1гр) ни бассейнга ўтқазиши зичлиги	дона/м ³	3000
Бир ёзлик балиқларнинг чиқиши	фоиз	80
300-500 граммгача етиштириш муддати	ой	4-5
Тўлиқ компонентли омухта емдаги оқсил миқдори (кам бўлмаган)	фоиз	47
Бир кг балиқ етиштириш учун ем сарфи	кг	2,5
Бир ёзлик балиқларнинг ўртача оғирлиги	грамм	300-500
Бассейнда сув сарфи	л/сек	1-2

**БИР ЁЗЛИК (30 ГРАММГАЧА) КАРП БАЛИҚЛАРНИ ЕТИШТИРИШ
БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯ**

Балиқчиликда қўлланиладиган озуқалар табиий ва сунъий бўлади. Табиий озуқаларни сув организмлари ташкил қиласди ва ҳовузларда уларни ривожлантириш учун минерал ва органик ўғитлардан фойдаланилади. Сунъий озука бу турли хил ингредиентлардан фойдаланган ҳолда, балиқ турига қараб, унинг протеинга бўлган талабини инобатга олган ҳолда баланслаштириб омухта ем тайёрлаш ҳисобланади. Умуман олганда, балиқларга бошқа жонзотларга

керак бўладиган протеинлар, ёғлар, углеводлар, витаминалар, минерал моддалар керак. Лекин аквакультуранинг озуқага бўлган талаби бошқа етиштириладиган жонзотларга қараганда анча фарқ қиласди, шунинг учун ҳам турли хил балиқларнинг озуқасига бўлган талаб турличадир.

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Натурал қиймат
Бассейн ҳажми	м ³	4-8
Бассейнларнинг чуқурлиги	м	1,2
Сувнинг ҳарорати	0С	24-25
Личинкалар(1-3 гр)ни бассейнга ўтқазиши зичлиги	дона/м ³	500-750
Бир ёзлик балиқларнинг чиқиши	фоиз	80
30 граммгача етиштириш муддати	ой	4-5
Тўлиқ компонентли омухта емдаги оқсил миқдори (кам бўлмаган)	фоиз	47
Бир кг балиқ етиштириш учун ем сарфи	кг	2,5
Бир ёзлик балиқларнинг ўртача оғирлиги	грамм	30
Бассейнда сув сарфи	л/сек	3,5-4

**БИР ЁЗЛИК (25-30 ГРАММГАЧА) ФОРЕЛЬ БАЛИҚЛАРНИ ЕТИШТИРИШ
БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯ
БАЛИҚЛАРНИ ТОВАР БАЛИҚ ҲОЛАТИГА ҚАДАР
ЕТИШТИРИШДА ОЗИҚЛАНТИРИШ**

Карп балиқларини озиқлантиришда чигит, жўхори, ерёнғоқ, хантал, зигир, соя ва бошқа ўсимлик уруғлари, кунжара, шротлардан кенг фойдаланилади. Улардаги протеинлар миқдори 30-40 фоизни, ёғлар 7-8 фоизни ва углеводлар 30-40 фоизни ташкил қиласди. Гуруч, буғдой ва бошқа бошоқли дон ўсимликлари унлари углеводларга жуда бой бўлиб, карп балиқларини озиқлантиришда кўпинча кунжаралар билан биргаликда қўлланилади. Шунингдек, озуқа сифатида углеводларга бой буғдой ва бошқа бошоқли донлар унидан фойдаланилади. Айниқса, соя уни жуда яхши озуқа ҳисобланади.

Гуруч, буғдой, жўхори оқшоги нисбатан қиммат бўлсада, жуда сифатли озуқа саналади. Озуқа таркиби, асосан чорва озуқаларидан иборат бўлади, бунда балиқ асосий рол ўйнайди.

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Натурал қиймат
Бассейн ҳажми	м ³	4-8
Бассейнларнинг чукурлиги	м	1-2
Сувнинг ҳарорати	0С	14-16
Личинкалар (1-3 гр)ни бассейнга ўтқазиш зичлиги	дона/м ³	1000
Бир ёзлик балиқларнинг чиқиши	фоиз	70-75
25-30 граммгача етиштириш муддати	ой	4-5
Тўлиқ компонентли омухта емдаги оқсил миқдори (кам бўлмаган)	фоиз	40-45
Бир кг балиқ етиштириш учун ем сарфи	кг	2,5
Бир ёзлик балиқларнинг ўртача оғирлиги	грамм	25-30
Бассейнда сув сарфи	л/сек	5-7

ИККИ ЙИЛЛИК (400-600 ГР) КАРП БАЛИҚЛАРНИ ЕТИШТИРИШ БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯ БАЛИҚЛАРНИНГ ОЗУҚАЛАРИ ҚАНДАЙ КАТТАЛИКДА БЎЛИШИ КЕРАК?

Озуқаларнинг катталиги балиқ оғзининг катталигига мос келиши керак, шунда озуқаларнинг камроқ исроф бўлишига ва озуқалардан максимал равишда фойдаланишга эришилади.

Бу турдаги балиқларнинг бир йиллиги 25-50 грамм оғирликда бўлган ҳолда, бассейнларга ўтказиб боқишини ташкил этиш лозим. Карп балиқларини озиқлантириш ишлари сувнинг ҳарорати 16 0С дан кўтарилиши даврида бошланади. Биринчи беш кунликда бир дона карп учун 1 граммдан ошмаган ҳолда, беш кундан сўнг ҳар бир карпга 2 грамм озуқа берилиши лозим. Қуйида балиқларнинг ўртача оғирлигига қараб озиқлантириш нормалари берилган.

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Натурал қиймат
Бассейн ҳажми	м ³	8 ва юкори
Бассейн чукурлиги	м	1,5-1,8
Сувнинг ҳарорати	0С	24-26
Бир йиллик балиқларни ўтказиш тифизлиги	дона/м ³	30-50
Ўтқазиладиган балиқларнинг ўртача оғрилиги	грамм	25-40

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Натурал қиймат
Товар балиқларнинг чиқиши	фоиз	80-85
Товар балиқларнинг ўртача оғирлиги	грамм	400-600
Тўлиқ компонентли омухта емдаги оқсил миқдори (кам бўлмаган)	фоиз	37
Бир кг балиқ етиштириш учун ем сарфи	кг	3,0
Бассейнда сув сарфи	л/сек	4-10

ИККИ ЙИЛЛИК (1-2 КГ) АФРИКА ЛАҚҖА БАЛИҚЛАРНИ ЕТИШТИРИШ БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯ БАССЕЙНДА ИНТЕНСИВ БАЛИҚ ЕТИШТИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТУВЧИ ХЎЖАЛИКЛАРИ УЧУН ЭСЛАТМА

Бассейнда интенсив балиқ етиштиришини ташкил этивчи хўжаликлар учун эслатма

- бассейнлар ҳажмидан келиб чиқсан ҳолда товар балиқ етиштириш учун 30-50 грамм карп (форель, африка лақҷа) балиқлари ва бир ёзлик балиқчалар етиштириш учун 1-2 грамм карп (форель, африка лақҷа) чавоқчалари етказиб берувчи хўжалик билан шартнома тузиш;

- балиқчилик хўжаликларида вегетация давомида керакли миқдордаги юқори оқсилли гранулаланган омухта емни сотиб олиш ва балиқларни рацион асосида боқишини ташкил этиш;

- балиқ етиштиришда ишлатиладиган сувнинг ҳарорати ва сифатини доимий назорат қилиб бориш учун керак бўлган термометр ва термооксиметрларни харид қилиш.

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Натурал қиймат
Бассейн ҳажми	м ³	8 ва юкори
Бассейн чукурлиги	м	1,2-1,8
Сувнинг ҳарорати	0С	25-28
Бир йиллик балиқларни ўтказиш тифизлиги	дона/м ³	300
Ўтқазиладиган балиқларнинг ўртача оғрилиги	грамм	300-500
Товар балиқларнинг чиқиши	фоиз	60-80
Товар балиқларнинг ўртача оғирлиги	кг	1-2

**АҲОЛИ ТОМОРҖАЛАРИ ВА ДЕҲҚОН
ХЎЖАЛИКЛАРИ УЧУН АМАЛИЙ УСЛУБИЙ ТАВСИЯЛАР**

**АҲОЛИ ТОМОРҖАЛАРИ ВА ДЕҲҚОН
ХЎЖАЛИКЛАРИ УЧУН АМАЛИЙ УСЛУБИЙ ТАВСИЯЛАР**

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Натурал қиймат
Тўлиқ компонентли омухта емдаги оқсил микдори (кам бўлмаган)	фоиз	37
Бир кг балиқ етиштириш учун ем сарфи	кг	3,0
Бассейнда сув сарфи	л/сек	1-2

БАССЕЙНДА ИНТЕНСИВ БАЛИҚ ЕТИШТИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТУВЧИ ХЎЖАЛИКЛАР УЧУН ЭСЛАТМА

- балиқ боқишида керакли тавсиянома ва методик кўлланмаларни ўрганиб чиқиб, масъул ишчини интенсив балиқ етиштириш технологияси билан таништириш;
- балиқ етиштириш жараёнида балиқ касалликлари ва профилактика ишлари бўйича мутахассиснинг маслаҳати олиниши;
- бассейнлардан балиқларнинг чиқиб кетмаслиги учун сувнинг чиқиш жойига алоҳида тўрсимон тўсиқ ўрнатилиши;
- балиқ бассейнларидаги шароит балиқ ўсиши учун қулай бўлиши лозим. Бассейнларнинг тўғри (кулай) конструкцияси, яъни ўлчами, чукурлиги ва ўзини тозалаш имконига эга эканлиги балиқ ўстириш самарадорлигига таъсир кўрсатади

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Натурал қиймат
Бассейн ҳажми	м ³	8 ва юқори
Бассейн чукурлиги	м	1.2-1.8
Сувнинг ҳарорати	0С	14-18
Бир йиллик балиқларни ўтказиш тифизлиги	дона/м ³	50-75
Ўтқазиладиган балиқларнинг ўртача оғрилиги	грамм	25-30
Товар балиқларнинг чиқиши	фоиз	80-85
Товар балиқларнинг ўртача оғирлиги	кг	200-250
Тўлиқ компонентли омухта емдаги оқсил микдори (кам бўлмаган)	фоиз	40-42
Бир кг балиқ етиштириш учун ем сарфи	кг	10-12
Бассейнда сув сарфи	л/сек	1-2

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ЎРНАТИЛАДИГАН
ҲОВУЗНИНГ УМУМИЙ КЎРИНИШИ**

БАССЕЙН 6x4 – 20 МЕТР КУБ			
1	Профил темир 5x5 см	метр	48
2	Профил темир 5x3 см	метр	35
3	Геомембрана қалинлиги 2 мм	м.кв	42

БИЛИШ КЕРАК БЎЛГАН ЖИҲАТЛАР:

Республикада оқар сув бассейнларида карп балиқларини етиштириш уч босқичда ташкил этиши тавсия этилади;

- майда балиқчаларни (1-3 грамм) куз-қиши мавсумигача бир ёзлик (25-50 грамм) ҳолатигача етиштириши;
- бир ёзлик балиқлардан икки йиллик балиқ (400-600 грамм) ҳолатигача етиштириши;
- икки йиллик балиқлардан товар балиқ (1,5-2,5 кг) ҳолатигача етиштириши ва ис-теъмолга чиқарини ташкил этиши;
- бассейнларда балиқ етиштириши ва унга тайёргарлик ишларида белгилаб берилган биологик нормаларга қатъий риоя қилиниши керак

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ҲОВУЗНИ БЕКИТИШ УЧУН ЕНГИЛ
ХИМОЯ МОСЛАМАСИ**

Билиш керак бўлган жиҳатлар: Тирик озуқалар билан балиқларни боқиши яхши натижা беради. Тирик табиий озуқаларни етиштиришда кичик ҳажмли ҳовузлардан фойдаланса бўлади. Майда табиий тирик озуқаларни етиштириш технологиялари оддий бўлиб, кўшимча сарф харажат талаб этмайди. Тирик озуқалардан бўлган дафния барча турдаги балиқлар учун қўлланиладиган, дунё балиқчилиги саноатида кенг фойдаланиладиган анъанавий озуқа маҳсулотлари орасида энг машҳур ва оммалашган озуқа тури ҳисобланади. Мазкур табиий озуқа барча зарурӣ озуқавий моддаларга жумладан, оқсил, аминокислоталар, ёғ кислоталар ҳамда минералларга бой бўлиб, барча турдаги чавоқлар ва йирик балиқларни озиқлантиришда қўлланилади.

Енгил химоя мосламаси 8x6			
1	Труба темир диаметр 50 мм	метр	20
2	Труба темир диаметр 20 мм	метр	80
3	Уголник 5см	метр	40
4	Целлофан	м.кв	100

АХОЛИ ХОНАДОНЛАРИДАГИ ҲОВУЗГА ЎРНАТИЛАДИГАН ФИЛЬТР
ҚУРИЛМАЛАРИ

БИО ФИЛЬТР			
1	Алюкабонд яшик 110x30x30	метр	20
2	3 дона	м.кв	6
3	Био ғишт	дона	90
ҚУМЛИ ФИЛЬТР			
1	қумли фильтр м-400	дона	1

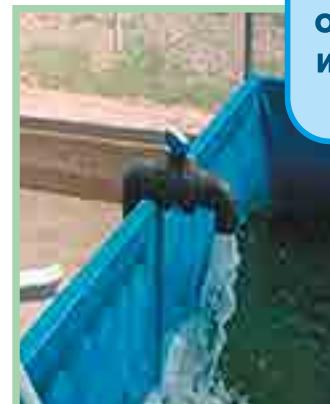

АХОЛИ ХОНАДОНЛАРИДАГИ ҲОВУЗГА ЎРНАТИЛАДИГАН БОШҚА
УСКУНА ВА ҚУРИЛМАЛАР

1	Кислород бериш учун компрессор ACO-006 (0,4кВ/соат)	дона	1
2	Hacoc SS033 (0,4 кВ/соат)	дона	1
3	Электрощит	дона	1
4	Трап 50 мм	дона	1
5	Труба пласт 50мм	метр	12
6	Отвод пласт 50мм	дона	11

БАЛИҚЧИЛИК КЛАСТЕРИ ВА АХОЛИ ХОНАДОНЛАРИНИНГ
БИРГАЛИКДА ИШЛАШИ БЎЙИЧА КООПЕРАЦИЯ СХЕМАСИ

КЛАСТЕР
УСКУНА, ЧАВОҚ, ЕМ,
ҚАЙТА ИШЛАШ ВА
МУЗЛАТКИЧ
ОМБОРИДА САҚЛАШ,
ИХТИОЛОГ ХИЗМАТИ

**АХОЛИ БАНДЛИГИНИ ЯНАДА ОШИРИШ БОРАСИДА
ТАШКИЛ ЭТИЛАДИГАН БАЛИҚЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИНИНГ
АХОЛИ ХОНАДОНЛАРИ БИЛАН КООПЕРАЦИЯ АСОСИДА
ИШЛАШ СХЕМАСИ**

2021 йил 1 сентябрдан 40.5 млн сўм миқдорида (150 баробар БХМ)

**БАЛИҚЧИЛИК КЛАСТЕРИ ВА АХОЛИ ХОНАДОНЛАРИНИНГ
БИРГАЛИКДА ИШЛАШИ БЎЙИЧА КООПЕРАЦИЯ СХЕМАСИ**

ЛОЙИХА ҚИЙМАТИ	МОЛИЯЛАШТИРИШ	
КОМПЛЕКС ҚИЙМАТИ	240,0	БАНК КРЕДИТИ (3 йиллик)
Ховузлар (5 дона - 20м3)	40,0	ЎЗ МАБЛАГИ
Иситиш тизими	5,0	ЖАМИ ХАРАЖАТ
Насос ускуналари (30 т м3/соат)	6,0	БАНК КРЕДИТИ ФОИЗИ (йиллик)
Электрошит ва қувурлар (50м)	5,0	КРЕДИТ ТЎЛОВИ
Иссиқхона (200 м2)	40,0	БАЛИҚ ЕТИШТИРИШ
Кислород агрегати	8,0	ЖАМИ ХАРАЖАТ
Движок генератор	6,0	ДАРОМАД
Анти-биобактерия стерилизатори	70,0	ЖАМИ ДАРОМАД
Роторный барабанный фильтр	60,0	ЙИЛЛИК СОФ ФОЙДА
БАЛИҚ ЕТИШТИРИШ (6 ОЙ)	80,0	
Балиқ чавоги (5000 дона)	15,0	
Омухта ем (10000 кг)	60,0	
Электр – энергияси ва бошқа ҳаражатлар	5,0	
БИР ЙИЛДА (2та цикл)	160,0	
ЖАМИ ЛОЙИХА ҚИЙМАТИ	400,0	

КИЧИК УЗВ КОМПЛЕКСИННИНГ ИҚТИСОДИЙ КЎРСАТКИЧЛАРИ

АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ПАРРАНДА БОҚИШ БҮЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯЛАР

Ўзбекистон Республикаси аҳолисининг озиқовқат хавфсизлигини барқарор таъминлашда паррандачиликни ривожлантириш алоҳида аҳамиятга эга. Паррандачилик чорвачиликнинг тез етилувчан соҳаларидан бири бўлиб, аҳолини парҳез гўшти ва тухум маҳсулотлари билан таъминлаш имконини беради.

Паррандачиликни “етти хазинанинг бири”, деб бежиз айтишмаган. Чунки бироз дикқат-эътибор, меҳр билан паррандани парваришига киришсангиз, кўп фурсат ўтмай тухум ва парранда гўштидек тансик таомлар хом ашёсига эга бўласиз. Бинобарин, маслаҳатимиз уй шароитида ёки кенг миқёсда қандай қилиб паррандаларни парваришлаш, кўпайтириш ва улардан самарали ҳамда фойдали озиқ-овқат маҳсулотлари олиш тўғрисидадир.

Хозирги вақтда паррандачилик тармоғини бошқариш тизимини тубдан тақомилаштириш, тармоқда наслчилик ишларини илмий асосда ташкил етиш, паррандачилик хўжаликлари фаолияти самарадорлигини ошириш, парранда гўшти ва тухум ишлаб чиқариш ҳажмини янада кўпайтириш, соҳада замонавий технологияларни жорий етиш, соҳанинг экспорт салоҳиятини ошириш ҳамда паррандачиликдаги илгор тажрибаларни республикамизнинг барча худудларида тадбиқ этишга тизимли равишда киришилди

ТОВУҚЛАРНИ ПАРВАРИШ ҚИЛИШДАГИ АСОСИЙ ОМИЛЛАР

Вояга етган ёш товуқларни товуқхоналарга эрта тонгда кўчирган маъқул, шунда улар кун бўйи янги яшаш жойига ўрганишга улгuriшиади. Ёш товуқни кўчиргандан кейин 3 кун давомида сувда дармондорилар (витаминлар) ва шакар эритиб берилади. Товуқхонага бир хил ёшдаги парранда жойлаштирилиши тавсия этилади.

Атроф худуд, барча асбоб – ускуна, шамоллатгич ва шамоллатиш йўллари тозаланиши, ювилиши ва заарсизлантирилиши керак.

Урчитилувчи товуқлар галаси учун ташки кўринишига қараб хўроздарнинг товуқларга бўлган миқдори 1:10 нисбатда бўлиши тавсия этилади

АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА 100 БОШ ПАРРАНДА БОҚИШ УЧУН САРФЛАНАДИГАН ХАРАЖАТ ВА ОЛИНАДИГАН ДАРОМАД

№	Амалга оширилиши лозим бўлган тадбирлар	1 дона учун харажат	Жами харажат
1	Жўжа сотиб олиш	3 300	330 000
2	Бир ойлик озуқа-ем (1 та жўжа 1 ой давомида 2.8 кг махсус ем сайди, нархи 3300 сўм)	9 240	924 000
4	Эмлаш (оида 5 марта)	120	12 000
5	Витамин ва гормонлар сотиб олиш	250	25 000
6	Бошқа харажатлар (ёруғлик, иситиш..) Кечаю кундуз ёруғлик керак, иситиш 1-10 кунликда +30°C, 2-10 кунликда +25°C, 3-10 кунликда +22°C		105 000
7	1 дона жўжани сўйиш	500	50 000
8	Ойлик кредит фоизи		11 466
ЖАМИ ХАРАЖАТЛАР			1 457 466
1	1 та жўжанинг вазни ўртacha 1.4 кг (1-1.7 кг)	1,4	140
2	1 кг гўштнинг нархи 13 000 сўм	13 000	1 820 000
ЖАМИ ДАРОМАДЛАР			1 820 000
Ойлик СОФ ФОЙДА			362 534

АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ПАРРАНДА БОҚИШ УЧУН КЕРАК БЎЛАДИГАН АСОСИЙ ОЗУҚАЛАР ТАРКИБИ

Озуқа таркиби	Товуқлар ёши			
	17 ҳафта (маҳсулдор- лик 5% гача)	18-45 ҳафта (5% дан юқори) (1 чи фаза)	46-65 ҳафта (2 чи фаза)	66 ҳафта ва ундан юқори (3 чи фаза)
Буғдой дони	38	40	40	38
Маккажўхори дони	20	20	20	15
Соя шроти	15	15	10	8
Кунгабоқар шроти	12	14	14	16
Ўсимлик ёғи	3	3	2,4	2,2
Лизин (монохлоридгидрат)	0,12	0,16	0,15	0,1

Озуқ таркиби	Товуқлар ёши			
	17 хафта (маҳсулдор- лик 5% гача)	18-45 хафта (5% дан юкори) (1 чи фаза)	46-65 хафта (2 чи фаза)	66 хафта ва ундан юкори (3 чи фаза)
Метионин	0,14	0,18	0,15	0,15
Озуқа оҳаги (известняк)	8	8,5	8,5	8,5
Трикальций фосфат	1,5	1,5	1,5	1
Ош тузи	0,3	0,3	0,3	0,3
Чой содаси	0,1	0,1	0,1	0,1
Бундан ташкари, витамин-минералли премикс	0,1	0,1	0,1	0,1

ТОВУҚЛАРНИ ОЗИҚЛАНТИРИШ

Товуқлар рационидаги энергиянинг асосий манбайи бўлиб донли озуқалар (маккажӯхори, буғдой, оқжӯхори, арпа, сули), ёғли озуқалар, ўсимлик ёғлари ва бошқалар хизмат қилади. Протеин манбайи сифатида мой ишлаб чиқаришнинг сифатли чиқиндиларидан (соя, кунгабоқар шроти ёки кунжараси), гўшт-суюк ва гўшт-пат унларидан фойдаланган маъкул. Кўпинча балиқ унининг “қўлбола”, сифатсиз бўлиш хавфи товуқларга ўсимлик оқсили хомашёсини (ёғли соя, нўхат, шолғом, картошкага оқсили ва шу кабилар) беришни тақозо қиласди.

Майдаланган ёғли кунгабоқар уруғлари энергия ва протеиннинг яхши манбайи ҳисобланади. Ишлаб чиқаришни арzonлаштириш, озуқаларни иқтисод қилиш учун парранданинг маҳсулдорлик даражасини инобатга олган холда, озиқлантиришнинг уч фазали дастурига ўтишни тавсия қиласмиш.

АХОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ПАРРАНДА БОҚИШ УЧУН МЕЪЁРЛАР

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Ерда боқиши	Катакларда боқиши
Вентиляция (шамоллатиши)	1 кг тирик вазнга	4 м3/соат	4 м3/соат
Жойлаштириш зичлиги	1 м2	6 – 8 бош	-
	1 м2 (иссиқ иқлимда)	5 – 6 бош	-
	1 бош	-	500 см2

Озуқ таркиби	Товуқлар ёши			
	17 хафта (маҳсулдор- лик 5% гача)	18-45 хафта (5% дан юкори) (1 чи фаза)	46-65 хафта (2 чи фаза)	66 хафта ва ундан юкори (3 чи фаза)
Сув ичириш фронти	1та сувдон	100 бош	-	
	1та сувдон (иссиқ иқлимда)	70 бош	-	
	1та сув ниппели	9 бош	5 бош	
Озиқлантириш фронти	1та емдон	20 бош	-	
Уя	уя (алоҳида)	4 – 5 бош	-	

БИЛИШ КЕРАК БЎЛГАН ЖИҲАТЛАР

- паррандаларни сутканинг салқин вақтида озиқлантириш;
- озуқа аралашмасига 2-5 фоиз ёғ қўшиш йўли билан озуқалар тўйимлилигини ошириш ва ортиқча иссиқлик ишлаб чиқаришнинг олдини олиш;
- тухум маҳсулдорлиги йўналишидаги товуқларни гранулаланган озуқалар билан боқишиш;
- жўжа очириш салмогини ошириш учун ҳар соатда тухум йигишни ва йигилган тухумларни дарҳол +21°C гача совутиши ташкиллаштириш;
- рациондаги тузнинг 50-80 фоизини овқатга қўшиладиган содага алмаштириш, оғир ҳолатлар юзага келганда 100 кг озуқага 200-400 гр гача сода қўшиш (7 кун давомида) тавсия этилади;
- енгил ҳазм бўлувчи фосфор миқдорини меъёрий чегаралардан оширмаслик; - рациондаги кальций миқдорини камайтириш, паррандаларга оҳактош ва чиганоқ аралашмасини алоҳида емдонларда бериш;
- калий хлор тузи ёки шу тузнинг 0,2-0,35 фоизлик эритмасини омухта емга қўшиш;
- ичирилаётган сувни 12-15°C гача совутиш (ёз мавсумида);
- товуқхона ичидағи нисбий намликтининг ошишига олиб келувчи омилларнинг олдини олиш;
- товуқхоналарда паррандалар зичлигини 15-20 фоизга сийра-клаштириш лозим бўлади.

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ПАРРАНДА БОҚИШ УЧУН КЕРАКЛИ
БЎЛАДИГАН ВИТАМИНЛАР ТАРКИБИ**

№	Витаминлар номи	Ёш товуқлар (22 – 47 хафталик)	Товуқлар (47 хафтадан юқори)
1	A	7,0	7,0
2	D3	1,5	1,5
3	E	5,0	5,0
4	K	1	1
5	B1	0	0
6	B2	3	3
7	B3	20	20
8	B4	250	250
9	B5	20	20
10	B6	4	4
11	Bc	0	0
12	B12	0,025	0,025
13	H	0,1	0,1
14	C	0	0

**КИШ МАВСУМИДА ТОВУҚЛАРНИ УЙ
ШАРОИТИДА ОЗИҚЛАНТИРИШ**

Оқсиллар – парранда танасининг асосий таркиби бўлиб, қурилишдаги асосий хом ашё маҳсулоти ҳисобланган фиштни эслатади. Товуқлар ушбу модда етишмовчилигининг ўрнини тўлдириш учун тухумни чўқиб бошлайди. Шунинг учун товуқ ва жўжалар рационини ўсимлик ва ҳайвонот дунёсига оид оқсиллар билан бойитиш керак бўлади. Масалан: кунгабоқар кунжараси, дуккакли ўсимликлар (ловия, нўхат, соя, мош ва шу кабилар), балиқ чиқиндилари, сүяк уни, моллюскалар, ёмғирчувалчангি ва бошқалар.

Углеводлар – мушак ва тана аъзолари тўғри ишилаши учун зарур. Билингки парранда учун крахмал, шакар, клетчатка (бириктирувчи тўқима)лар керак. Уй шароитида улар лавлаги, картошка, сабзи ва қовоқлар таркибида мавжуд.

Ёғлар – бу организм учун энергия манбаи. Тери остида ёғ қатламини хосил қиласди. Ёғ етишмаслиги товуқ, жўжа соғлиғига ва тухум сифатига салбий таъ-

сир этади. Табиатда маккажўхори ва сули донлари таркибида мураккаб бирикма кўринишида учрайди.

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ПАРРАНДА БОҚИШ УЧУН КЕРАКЛИ
БЎЛАДИГАН АСОСИЙ ОЗУҚАЛАР ТАРКИБИ ҚИШ
МАВСУМИДА ТОВУҚЛАРНИ УЙ ШАРОИТИДА
ОЗИҚЛАНТИРИШ**

Витаминлар – уларсиз парранда касалга чалинади. Маҳсулдорлик пасаяди. Фойдали моддаларнинг асосий манбаи қишига тайёрлаб кўйилган кўк ўтлар ҳисобланади. Сифати бузилмаслиги учун салқин ерда қуритилади. Яна рационга хамиртуруш (дрожжи), игна баргли дараҳт барги ва силос уни, балиқ ёғлари кўшилади. Буғдой ва сули донларини ўстириб товуқларга берилса мақсадга мувоғиқ бўлади. Улар бундай витаминлик озуқа қўшимчаларини бир неча дақиқада талашиб истеъмол қиласди.

Минераллар – сүяк тўқимаси ва тухум қобигини хосил қилиш учун сарфланиди. Бу товуқ ва жўжалар учун жуда зарур хом ашё. Бўр, майда шагал (гравий), дараҳт кули, майдаланган чиғаноқ, сүяк уни, озуқа оҳаклари ҳар доим етарли даражада емдонларда бўлиши керак. Агар кальций моддаси етишмаса, тухум қобигининг қалинлиги юқалашиб, юмшоқ бўлиб қолади.

Томорқада рационни ўз қўлингиз билан тайёрлашингиз мумкин. Биринчидан, арzon бўлади. Иккинчидан, товуқ ва жўжаларнинг емдонларидағи озуқа таркибида нималар борлигини биласиз. Эсда тутинг: улар жуда заҳарлидир. Заҳардан қутилиш учун сувда бир неча дақиқа қайнатиб юбориш кифоя қиласди.

Ёши (хафта)	Озуқа истеъмоли (гр)	Ёши (хафта)	Озуқа истеъмоли (гр)
18	92	26	125
19	98	27	130
20	105	28-40	130
21	110	41-50	127
22	112	51-61	125
23	115	62-72	122
24	117	73-80	120
25	120	-	-

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ПАРРАНДА БОҚИШ УЧУН КЕРАКЛИ
БЎЛАДИГАН ПРОФИЛАКТИК ТАДБИРЛАР**

Инфекцион касалликлар номи	Жўжалар ёши	Эмлаш усули
1-услуб: юқумли бронхит (ИБК) + юқумли тухум пасайиш синдроми (ССЯ) + Ньюкасл касаллиги (БН) - уч валентлик активлашмаган 2-услуб: худдилик юқумли йонтоқка ёаллигининг хавфи туғилганда штамм "Н" вакцинасини ишлатиш тавсия этилади	95-105 кун	Мускул орасига (0,5 мл) Мускул орасига (1 мл)
Юқумли чечак	95-105 кун	Қанот ости пардасига юбориш
Инфекцион бронхит ва Ньюкасл касаллиги	ҳар 70-90 кунда қайта эмлаш	Сув билан ичириш ёки пуркаш (спрей) усуллари

ЁЗ МАВСУМИДА ТОВУҚЛАРНИ УЙ ШАРОИТИДА ОЗИҚЛАНТИРИШЁ

Витаминлар инсон организми каби товуқ организмига ҳам зарур. Ёзда томорқадаги қўқатлар билан ўрнини тўлдириш мумкин. Паррандачилик билан янги шуғуланишини бошлаганлар витаминлар меъёрини граммда тузишга қийналишади. Энг осон усули қисмлаб ўлчаш, кафтингизга сиққан бир қисм қўқатни бир бошга бир кунлик меъёр қилиб олишингиз мумкин. Уй шароитида бокилаётган товуқларга озукани керагидан ортиқча бериб боқиши тавсия этилмайди. Товуқ рационига барча озиқ-овқат маҳсулотлари чиқиндиларини ўз хоҳишингизга қараб қўшишингиз мумкин. Улар пиширилган сабзавотлар, балиқ таомлари, гўшт бульони чиқиндилари, творог, қатик, сут маҳсулоти зардобига тайёрланган қоришмаларни иштаха билан истеъмол қиласди. Айрим фермерлар майдалангандан тухум қобигини озуқа таркибини кальций моддасига бойитиш мақсадида қўшадилар. Озуқа қоришмалари тайёрлашда турли қўшимчалар бўлгани маъқул, углеводга бой бўлган дон, кепаклар 60-70%, оқсилга бой бўлган хамиртуруш, премикслар, шротлар, кунжаралар, нўхат, соя, дуккаклилар 30-40% ни ташкил қиласа мақсаддага мувофиқ бўлади

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА
ПАРРАНДА БОҚИШДА ТУХУМ ҚЎЙИШ УЯЛАРИНИНГ ЎРНИ**

Тухум сифатига тухум қўйиш уяларининг ҳам таъсири бўлади. Тухум қўйиш уяларининг тўшамаларини мунтазам равишда алмаштириб туриш ва тоза ҳолатда сақлаш лозим.

Товуқхонага меъёр бўйича ҳар бир тухум қўйиш уяларига 4 – 5 бош товуқ ҳисобидан қўйилади. Товуқлар томонидан қўйилган тухумлар сонини қўпайтириб юбормаслик учун ердан тухумларни тез-тез териб туриш керак бўлади. Тухумларни ерга қўйишни қўпайтириб юбормаслик чораларини қўриш мақсадида тухум қўйиш уяларининг етарли микдорда бўлиши билан бир қаторда қуйидаги омилларга ҳам эътибор қаратиш керак бўлади:

- тоза ва қуруқ тўшама ёки юмшоқ уя поли қопламаси;
- уяга осон кириш имконияти;
- товуқхонада тухум қўйиш уясининг бир текис қўйилганлиги;
- товуқхонадаги ҳамма жойларнинг бир хил меъёрда ёритилганлиги;
- товуқхонадаги тухум қўйиш уяларининг бир хиллиги.

Юқори сифатли тухум олиш учун тўшамали уя ёки оилавий уялардан кўра планкали поли бор, думалаб тушишга мўлжалланган полнинг бир томони қияқилиб ясалган уялар керак бўлади

Товуқларга тошни ёки йирик қум заррачаларини алоҳида бериш шарт эмас, лекин уларни рацион таркибиغا қўшиш тавсия этилади.

Ёши	Тош бериш	Меъёри	Ҳажми
1-2 ҳафта	Ҳафтада 1 марта	1 г/ товуқ	1-2 мм
3-8 ҳафта	Ҳафтада 1 марта	2 г/ товуқ	3-4 мм
9 ҳафтадан юқори	10 кунда 1 марта	3 г/ товуқ	4-6 мм

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ПАРРАНДА БОҚИШ БЎЙИЧА
УМУМИЙ КЎРСАТМАЛАР**

Ҳар кунги назоратни ўтказишда қуйидаги кўрсаткичларга алоҳида эътибор қаратиш тавсия этилади:

- парранданинг соғломлик ҳолати;
- товуқхона ҳарорати;
- ем озуқа ва сув узатилиши (озуқа ва сув истеъмол қилинишини ҳар тарафла маҷбур ўрганиш парранда галасининг ҳолати бўйича жуда қимматли бўлган маълумотларга эга бўлиш имконини беради);
- ёргулик;

- парранданинг нобуд бўлиши;
- вентиляция.

Парранда соғломлигини аниқлашда умумий таассуротлар ва нобуд бўлган парранда тўғрисидаги маълумотлар билан кифояланмасдан, озука ва сув истеъмоли ҳамда парранда гўнгининг ҳолатларини ҳам инобатга олиш катта аҳамияттага эга.

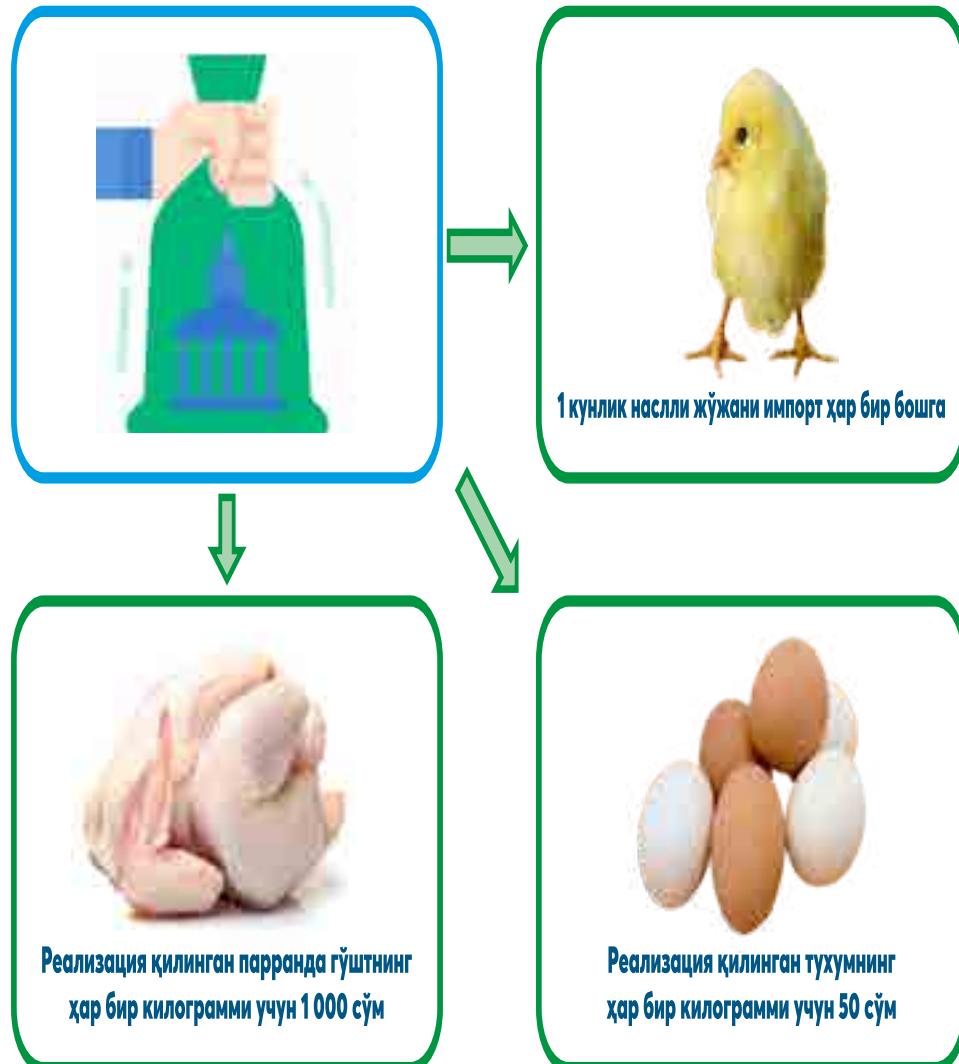
БИЛИШ КЕРАК БЎЛГАН ЖИҲАТЛАР: Юмшоқ тахтадан тайёрланган қипиқ ёки майдалангандан похол товуклар учун энг яхши ва қулай ер тўшама ҳисобланади. Парранда заҳарланишининг олдини олиш ва тухум таркибида моддалар қолдиги бўлишидан сақланиш учун фақат ишлов берилмаган дараҳтдан олинган қипиқ ерга тўшама учун ишлатилади. Ёз мавсумида 5-6 см, қишида 10-15 см қалинликдаги тўшама ерга солинади. Қипиқнинг намлигини кетказиш учун хона яхшилаб шамоллатилади, нам бўлган қипиқлар хонадан чиқариб ташланади.

ПАРРАНДАЧИЛИК МАҲСУЛОТЛАРИ УМУМИЙ МАЪЛУМОТЛАР

Истемол меъйёrlари, (йиллик киши бошига)	Кўrsatкичлар	Тухум	Гўшт
Тухум 208 дона	Гўшт 14,8 кг	Ўлчов бирлиги	Млн дона
Истеъмол меъйёrlари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Махкамасининг 2018 йил 18 апрелдаги 01-03/1-220 – сонли баёнининг 1 – иловасида белгиланган	Йиллик талаб	7,28	518,00
	Йиллик мавжуд кувват	8,30	450,00
	Талабнинг қондирилиши	114,0%	86,9%

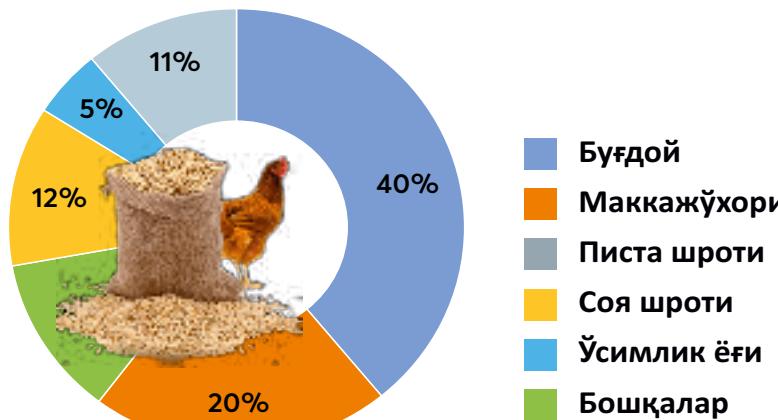
ПАРРАНДАЧИЛИККА ДАВЛАТ ТОМОНИДАН БЕРИЛАЁТГАН ИМТИЁЗЛАР

Субсидиялар

**ПАРРАНДАЧИЛИК МАҲСУЛОТЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ УЧУН
ЗАРУР БЎЛГАН ОМУХТА ЕМ ВА ЕМ КОМПОНЕТЛАРИГА ЙИЛЛИК ТА-
ЛАБ (минг тн)**

Компонент	Миқдор	Импорт	Импорт %
Буғдой	1 124,8	562,4	50,0%
Маккажӯхори	562,4	393,7	70,0%
Писта шроти	337,4	253,1	75,0%
Соя шроти	337,4	320,6	95,0%
Ўсимлик ёғи	140,6	119,5	85,0%
Бошқалар	309,3	247,5	80,0%
ЖАМИ	2 812,0	1 896,7	67,5%

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ҚЎЙ ВА ЭЧКИ БОҚИШ БЎЙИЧА ТЕХНО-
ЛОГИК ТАВСИЯЛАР**

Чорвачилик соҳасида қўйчилик етакчи тармоқлардан бири ҳисобланади. Республикаизда мавжуд қўй ва эчкиларнинг 81,4 фоизи аҳоли хонадонларида урчитиб кўпайтирилмоқда. Мамлакатимизда ишлаб чиқарилаётган гўштнинг асосий қисми шу тармоққа тўғри келади, бу эса ушбу тармоқни янада ривожлантиришин тақозо этади. Бунинг учун аҳоли хонадонларида қўйларни меъёр дарајасида парваришлаш, тўла қийматли озиқлантириш ҳамда наслчилик ишларини янада яхшилаш муҳим вазифалардан бири.

Чорвачилик халқимизнинг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабини қондиришда алоҳида ўрин эгаллади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 16 декабрдаги “Томорқадан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, шунингдек, аҳолининг тадбиркорлик ташаббусларини молиявий қўллаб-куватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ти қарорига асосан “Аҳоли хонадонларида қўй ва эчкиларни боқиб кўпайтириш бўйича технологик тавсиялар” ишлаб чиқилди.

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ҚЎЙЛАРНИ ОЗИҚЛАНТИРИШ РАЦИОНИ ВА
ОЗУҚА САРФИ ҲАМАДА ХАРАЖАТЛАРИ**

Билиши керак бўлган жиҳатлар: Қўй ва эчкиларни озиқлантириш рациони ва озуқага бўлган талаби асосида парваришлаш, улардан олинадиган гўшт ва жун маҳсулотини янада ошириш имкониятларини кенгайтиради. Республикаизда мавжуд қўй ва эчкиларнинг асосий қисми аҳоли хонадонларида урчитиб кўпайтирилмоқда. Чўл, ярим чўл ҳамда тоф ва тоголди худудларида яшовчи аҳоли хонадонларидаги қўй-эчкилар эса яйловларда бўқилади.

Баҳор ва ёз даври март ойидан сентябрь ойигача давом этади, йиллик озуқа истеъмолининг асосий қисми айнан шу даврга тўғри келади. Куз ва қиши даври эса октябрь ойидан бошланиб февраль ойларига тўғри келади. Бу даврда қўй ва эчкиларни қўйхоналарда, яъни оғилхоналарда боқиш тавсия этилади. Бунинг учун аҳоли ва деҳқон хўжаликлари кишлоғ учун озуқа захирасига эга бўлиш керак, акс ҳолда кўпгина йўқотишлар келиб чиқади.

Ёши, ой	Омухта ем, кг	Беда пи- чани, кг	Буғдой сомони, кг	Озуқа бирлиги	Тирик вазни, кг
5-чи	0,3	0,5	0,5	0,65	32
6-чи	0,4	0,6	0,6	0,78	35
7-чи	0,5	0,7	0,7	0,98	40
8-чи	0,6	0,8	0,8	1,15	45
9-чи	0,7	0,9	0,9	1,30	50
10-чи	0,8	1,0	1,0	1,50	55
11-чи	0,9	1,1	1,1	1,65	60
12-чи	1,2	1,2	1,2	2,0	70
Жами 1 бошга 8 ойда	162	204	204	300	70
1 бошга озуқалар суммаси, (сўм)	324000	408000	163000		
10 бош қўчкорчаларга сарфланган озуқалар суммаси, (сўм)	3240000	4080000	1630000		

**НАСЛЛИ ҚЎЧКОРЛАР БОҚИШ УЧУН КУНЛИК НАМУНАВИЙ РАЦИОН
(БИР БОШ ҲИСОБИГА)**

Озуқа турлари	Ўлчов бирлиги	Тинч (қочирилма- ган) мавсумда		Кочириш мавсуми- да	
		Миқдор	Озуқа бирлиги	Миқдор	Озуқа бирлиги
Кўк ўтлар	кг	4,0	0,96		
Ҳар хил ўтлар пичани	кг	1,0	0,45	2,0	0,9
Омухта (концентрат) емлар	кг	0,5	0,5	0,9	0,9
Пахта шроти	кг			0,2	0,18
Гўшт-суяқ уни	кг			0,1	0,1
Сабзи	кг			0,5	0,07
Туз	г	15		18	
Озуқа бирлиги			1,91		2,15

Билиши керак бўлган жиҳатлар: Наслли қўчкорларни тўғри озиқлантириш жуда муҳим ҳисобланади ва айниқса, она қўйларни қочириш мавсумида наслли қўчкорларни озиқлантиришга алоҳида эътибор бериш талаб этилади.

Наслли қўчкорларнинг қочириш мавсумидан бошқа пайтлари, кунлик озиқлантириш рационига қўк ўтлар яъни табиий ўтлардан-4,0 кг, ҳар хил ўтлар пичанидан-1,0 кг, омухта ем-0,5 кг, қочириш мавсумида эса ҳар хил ўтлар пичанидан-2,0 кг, омухта ем-0,9 кг, пахта шроти-0,2 кг, гўшт-суяқ уни-0,1 кг, сабзи-0,5 кг бериб озиқлантириш тавсия этилади.

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ҚЎЙ ГЎШТИ ЕТИШТИРИШНИНГ ИКТИ-
СОДИЙ САМАРАДОРЛИГИ**

Билиши керак бўлган жиҳатлар: ҳҳоли хонадонида 10 бош қўчкорчаларни бўрдокилаш даврида жами 9 050 000 сўмлик харажат сарфланади, бу давр мобайнинда қўшимча вазн ҳисобига олинган даромад 15 200 000 сўмни ташкил

этади. Соф фойда 6 150 000 сўм, иқтисодий самара-дорлик эса 40,5% га тенг бўлади.

Қўчқорчаларни бўрдоқилашда асосан, сутдан ажратилгандан кейин 5-ойидан бошлаб бўрдоқига боқиш, бунинг учун уларни 4-5 бошдан алоҳида катакларда асраб озиқлантириш тавсия этилади. Кўзиларни 5-ойлик ёшидан то 11-ойлигигача рационига ҳар ойда 0,1 кг дан омухта ем озуқалар кўшиб бориш юқори самарадорликни таъминлайди

Кўрсаткичлар	Бўрдоқилаш даври
10 бош қўйни бўрдоқилашга кетган озуқа харажатлари, (сўм)	8 950 000
Бошка (дори-дармон ва бошқа) харажатлар	100 000
Жами харажат	9 050 000
10 бош қўйдан олинган қўшимча вазн, кг	380
Жами қўшимча даромад, сўм	15 200 000
Соф фойда	6 150 000
Самарадорлик даражаси, %	40,5

Билиш керак бўлган жиҳатлар: Аҳоли хонадонларида сутдан ажратилган қўчқорчаларни бўрдоқига боқиш усули, маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминловчи ресурстежамкор озиқлантириш технологиялардан бири бўлиб ҳисобланади.

АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ҚЎЙ ГЎШТИ ЕТИШТИРИШНИНГ ИҚТISO- ДИЙ САМАРАДОРЛИГИ

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Бўғоз со-влиқлар	Озуқа бирлиги	Тукқан совлиқлар	Озуқа бирлиги
Табиий ўтлар пичани	кг	0,8	0,32	1,0	0,40
Беда пичани	кг	1,5	0,70	2,0	0,90
Арпа ёрмаси	кг	0,3	0,38	0,4	0,50
Буғдой сомони	кг	0,5	0,12	0,5	0,12
Ош тузи	г	13		15	
Жами			1,52		1,92

Билиш керак бўлган жиҳатлар: Қўйлар қандай зотга мансуб бўлишидан қатъий назар, қиши даврида уларни тўйимли озуқалар билан озиқлантириш

талаф қилинади. Қўзилатиш мавсумида бўғоз ва янги тукқан кўйларни алоҳида озиқлантириб, асраш муҳим тадбирлардан бири бўлиб ҳисобланади. Агар кўйлар қўшимча равишида озиқлантирилмаса, маҳсулдорлиги пасаяди, уларнинг вазни камаяди, кўзилари нимжон бўлиб туғилади. Бўғоз кўйларни туғишидан бир ой олдин, тукқандан кейин эса икки ой давомида алоҳида парваришлаш талаф этилади.

Қишининг қорли-қировли даврида бўғоз она қўйларни арпа ёрмаси (ёки омухта ем озуқалар) билан бир бош ҳисобига ўртacha-0,3 кг, табиий (ҳар хил ўтлар) пиҷани-0,8 кг, беда пичани-1,5 кг ва буғдой сомони-0,5 кг, жами 1,52 озуқа бирлигига озиқлантириш, шунга мос равишида тукқан она қўйларга арпа ёрмаси-0,4 кг, табиий ўтлар пичани-1,0 кг, беда пичани-2,0 кг, буғдой сомони-0,5 кг, жами 1,92 озуқа бирлигига озиқлантириш тавсия этилади

АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ЭЧКИЛАРНИ ОЗИҚЛАНТИРИШ РАЦИО- НИ ВА ОЗУҚА САРФИ ҲАРАЖАТЛАРИ

Ёши, ой	Омухта ем, кг	Беда пичани, кг	Хар-хил ўтлар пичани, кг	Озуқа бирлиги	Давр охирида тирик вазни, кг
4-6 ойгача кунлик	0,3	0,5	0,3	0,63	20-25
Икки ойда озуқа сарфи	18	30	18		
6-8 ойда кунлик	0,35	0,6	0,4	0,8	26-27
Икки ойда озуқа сарфи	21	36	24		
8-10 ойгача кунлик	0,4	0,7	0,5	0,9	28-30
Икки ойда озуқа сарфи	24	42	30		
10-12 ойгача озуқа сарфи	0,5	0,8	0,6	1,1	31-35
Икки ойда озуқа сарфи	30	48	36		
1 бошга 8 ойда озуқа сарфи	93	156	108		35
Жами 10 бошга озуқа сарфи	930	1560	1080		35
10 бош эчкиларга сарфланган озуқалар , ҳаражати, сўм	1860000	3120000	1080000		

Билиши керак бўлган жиҳатлар: Аҳоли хонадонларида сутдан ажратилган эчкиларни боқиш усули, маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминловчи ресурстежамкор озиқлантириш технологиялардан бири ҳисобланади. 5-жадвалда эчкиларни бўрдокилаш даврида ойлар бўйича озиқлантиришнинг намунавий рациони, озука сарфи ва харажатлари келтирилади.

АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ЭЧКИ ГЎШТИ ЕТИШТИРИШНИНГ ИҚТИ- СОДИЙ САМАРАДОРЛИГИ

Кўрсаткичлар	Бўрдокилаш даври
10 бош эчкиларга сарф бўлган озука харажатлар, сўм	6 060 000
Бошка (дори-дармон ва бошқа) харажатлар	70 000
Жами харажат	6 130 000
10 бош қўйдан олинган қўшимча вазн, кг	150
Эчки гўштидан даромад, сўм	6 000 000
10 бош эчки жуни, кг	30
10 бош эчки жунидан олинган даромад, сўм	2 700 000
Жами даромад. сўм	8 700 000
Соф фойда	2 570 000
Самарадорлик даражаси, %	29,5

Билиши керак бўлган жиҳатлар: Аҳоли хонадонларида сутдан ажратилган эчкиларни боқиш усули, маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминловчи ресурстежамкор озиқлантириш технологиялардан бири ҳисобланади.

Аҳоли хонадонида 10 бош эчкиларни боқиш даврида жами 6130000 сўмлик харажат сарфланади, бу давр мобайнида қўшимча вазн ҳисобига олинган даромад 8700000 сўмни ташкил этади ва соф фойда 2570000 сўмни ташкил этиб, иқтисодий самарадорлик эса 29,5% га teng бўлади.

ҚЎЙ – ЭЧКИЛАРНИ ЭРКИН ВА ҚЎЛДА ҚОЧИРИШ ҲАМДА СУНЬЙИ УРУГЛАНТИРИШ УСУЛИ

Қочириш усули	Ёш (1,0-1,5 ёшгача) қўзи кўчкор	Етук (2 ёшдан катта) ёшдаги кўчкор
Эркин қочириш	15	25-30
Қўлда қочириш	40	80-100
Сунъий қочириш	150	400-500
Музлатилган уруғлар билан сунъий уруғлантириш	500-1000	1500-3000

Билиши керак бўлган жиҳатлар: Эркин қочириш ташкилий жиҳатдан жуда оддийдир. Бунда кўчкорларни отарга қўшиб қўйиб (ҳар 25-30 совлиққа битта кўчкор) 2 ойгача совлиқлар билан бирга қўшиб асралади. Совлиқлар куюка бошлаган сари кўчкорлар уларни қочира бошлайди. Аммо қочиришнинг бу усули бир қатор камчиликларга эга, хўжаликда кўп микдорда кўчкор асрашга тўғри келади, машҳур кўчкорлардан кенг фойдаланиш имкониятлари чекланган бўлади, ҳисоб-китоб ва наслчилик ишларини юритиб бўлмайди, жинсий аъзоларининг юқумли касалликлар юқиши мумкин. Шу билан бир қаторда битта кўчкор баъзи совлиқларни доимий тарзда қочирганини кузатиш мумкин, кўчкорлар дастлабки даврларда совлиқларни кўп қочиргандилари боис, мавсум охирига келиб қўйларнинг бир қисми уруғланмай қолиши мумкин.

Қўлда қочириш. Қочириш даврида совлиқлар отарига ҳар куни синовчи (фартук бойлаб) кўчкорлар қўйиб юборилади, сўнгра улар сурувдаги куйга келган совлиқларни излаб топади. Сурув ичидан куйга келган совлиқлар ажратиб олиниди ва маҳсус оғилхоналарда наслии кўчкорлар билан қочирилади. Бунда қочириш мавсумида ҳар 80-100 бош совлиққа битта кўчкор ажратилади, битта наслии кўчкор бир кунда кўпи билан 2-4 та совлиқни қочириш мумкин. Қўлда қочиришни назорат қилиб турилади, бунда индивидуал саралаш, наслчилик ҳисобини юритиш мумкин бўлади. Аммо қочиришнинг бундай усулида битта наслии кўчкор 100 бошдан ортиқ совлиқни қочира олмайди

СОВЛИҚЛАРНИНГ БЎҒАЗЛИК ДАВРИ ВА ҚЎЗИЛАТИШ ТАДБИРЛАРИ

Она қўйларнинг бўғазлик даври. Қўйларни натижали уруғлантиришдан бошланиб, туғишигача бўлган физиологик ҳодисалар “бўғазлик” даври деб номланади. Қўйларнинг бўғазлик даври ўртacha 5 ой, яъни 145-155 кун орасида ўзгариб туради. Ёши катта она қўйлар ёш она қўйларга нисбатан 1-2 кун кечуга тугадиганларга қараганда 1-2 кун кечроқ қўзилайди.

Бўғозликнинг сўнгги 1-1,5 ойларида она қўйларнинг назоратини кучайтириш ва алоҳида эътибор бериш талаб этилади, уларни тез юришга, тор жойлардан ва хандақлардан ўтишга мажбур қилмаслик керак.

Ишлаб чиқариш шароитига қараб қўзилатиш мавсуми икки хил бўлади: биринчиси бу – қўйларни қишида, яъни эрта (январь-февраль) туғдириш, иккинчиси – баҳорда (март-апрел) туғдириш.

Қўзилатиш (тўл) мавсуми – халқ тилида айтадиган бўлсак “Фалвирни сувдан кўтаради”, яъни йил давомидаги меҳнатнинг натижасини белгилайдиган давр, деб аталади. Келажакда сурувларнинг тақдирини, яъни сурувдаги қўйларнинг маҳсулдорлик, наслдорлик хусусиятларини ўзида акс эттиради, натижа яхши бўлса, кўпроқ соф фойда олиниб, юқори самарадорликка эришилади. Шунинг учун самарадорлик аҳоли хонадони ва фермер хўжаликлари қўзилатиш мавсумида ишни қандай ташкил этишига боғлиқ бўлади.

ХОНАДОНЛАРДА ҚЎЙ ВА ЭЧКИЛАРНИ ТУҒДИРИШ ДАВРЛАРИ

Қишида (январь-февралда) туғдириш - қўйчиликда бош сонини кўпайтиришини таъминловчи ва уларнинг маҳсулдорлигини оширувчи илғор усуллардан бири ҳисобланади.

Бу даврда қўзилатишнинг ижобий томонлари билан бирга, салбий томонлари ҳам бор, яъни қўшимча харажатлар – бўғоз ва янги тукқан совликлар учун омухта емлар, сифатли пичан, туғдириш учун иссиқ бинолар ҳамда қўшимча ишчи кучи ва бошқа харажатлар талаб қилинади. Агарда юқорида кўрсатилган шароитлардан бирининг етарли даражада ёки умуман бўлмаслиги сурувдаги янги тукқан она қўй ва айниқса, қўзиларнинг кўплаб нобуд бўлишига олиб келади.

Баҳорда (март-апрелда) туғдириш – бу даврда яйловларнинг кўк ўтга бурканган даврига тўғри келиб, қўйларни иссиқ қўйхоналарда асраш зарурати бўлмайди. Баҳорда қўзилатиш учун она қўйлар октябрь-ноябрь ойларида урчитилади. Совлик ва қўзиларни яйлов шароитида асраб, қўшимча озиқлантиришсиз яйлов шароитида бокилиб, қўзилар керакли миқдорда онасининг сутига тўйиб эмади, уларнинг ўсиши ва ривожланиши меъёрда, юқори даражада семизликка эга бўлади. Бу усул қўзилатиш мавсумини қўшимча харажатларсиз ўтказишида самарали ҳисобланади. Лекин бу даврда қўзилатишнинг ижобий томонлари билан

бирга салбий томонлари ҳам бор. Яйлов шароитида қўзилатишда кечаси хаво ҳарорати бирданига пасайиб, салқин бўлиши натижасида янги туғилган қўзилар шамоллаб, касалланиб нобуд бўлиши мумкин. Қўзилар 1,5-2,0 ойлигida яйлов ўтини истеъмол қила бошлайди.

Бу даврда яйлов ўсимликлари дағаллашади ва куриб қолади, натижада баҳорда туғилган қўзилар баҳор ва эрта ёзниң кўк яйлов ўтини яхши ўзлаштира олмайди, шунинг учун қишида қўзилаган қўзиларга нисбатан ўсиши ва ривожланиши нисбатан паст бўлади. Бу қўзилар гўшт учун сўйишида ҳамда келажакда парваришлаб, сурувларни қайта тўлдиришни таъминлашда муҳим аҳамиятга эга

СОВЛИҚЛАРНИНГ БЎҒОЗЛИК ДАВРИ ВА ҚЎЗИЛАТИШ ТАДБИРЛАРИ

Тугиши мавсумида бўғоз она қўйларни асраш шароитларига алоҳида эътибор берилши керак. Бўғоз қўйларнинг туғишига 1-3 кун қолганда елини катталашади, жинсий аъзолари қизариб қўзилади, сагриси осилади. Туғишдан олдин она қўй безовталаради, корин қисмини ялади, тез-тез ётиб туради, қулайроқ жой излайди, агарда бўғоз соиликни озиқлантириш ва асраш шароитлари тўғри бажарилган бўлса, туғиши жараёни яхши ўтади.

Жинсий аъзода йўлдош кўриниб хомила чиққунча бўлган вақт 30-40 минут, биринчи туғаётган қўйларда 50 минут бўлса ўз вақтида туккан хисобланади, агарда юқорида кўрсатилган вақтдан 10-15 минут ўтиб кетса, туғиши натижасиз бўлиб, бундай ҳолларда она қўйга ёрдам кўрсатиш лозим. Она қўй тукқандан 1,5 соат ўтгандан кейин йўлдоши тушади, агарда 5-6 соатдан ўтиб кетса, ветеринария врачанинг ёрдами керак бўлади.

Туғруқ ниҳоясига етгач ёки туғруқ пайтида киндик ўз-ўзидан узилиб кетади, қўйларнинг йўлдоши чиқиб кетиши вақти 0,5-3 соат. Йўлдош тушгандан сўнг бачадон ўз ҳолига кела бошлайди, қўйларда ушбу муддат 30 кун давом этади. Йўлдош тушгач қўйхонада ёки яйловдан йигиб олиб қўмиб ташлаш керак, жуда кам ҳолларда она қўйлар ўз йўлдошини ейиши мумкин.

Қўзиларда киндик тозалаш наслнинг соғлиги учун муҳимдир. Шунинг учун киндикни 4 бармоқ пастдан кесиб боғлаб, йод билан дезинфекция қилиш керак.

ҚЎЗИЛАРНИ ПАРВАРИШЛАШ ТАДБИРЛАРИ

Оғиз сутини берииш. Соғлом қўзи туғилгандан 15-20 минут ўтгандан кейин онасининг елинини хидлаб топади ва эмади. Бундай пайтларда уларни стрессга учратмаслик, яъни безовта қилмаслик тавсия этилади. Агар у онасини эма ол-

маса, эмишига ёрдам берилади. Кўзи туғилгандан кейин дастлабки кунларда она қўйларнинг сути оғиз (ўғиз) сути деб аталади.

Кўзиларга оғиз сути албатта берилиши керак, бу янги туккан совликда 3-5 кун давом этади. Оғиз сути таркиби кўпгина витаминлар ва оқсилга бой бўлиб, қўзиларнинг касалликка қарши иммунитетини оширади.

Баъзи ҳолларда, онаси (жуда орик бўлганлигидан ёки семизлиги меъёрда бўлса ҳам) қўзисини олмай қўяди. Онаси вафот этган ёки эгизак бўлиб туғилган қўзиларни (агар онаси эгизакларни боқа олмаса) бошқа янги туккан қўйларга ўргатиш керак бўлади. Бу ҳолларда бирмунча қийинчиликларга дуч келинади, шунинг учун қўйлар қўзичоқни рад этмасликлари ва қўзичоқни ўз наслидек қабул қилишлари учун қўйидаги тадбирларни кўллаш яхши натижа беради:

- ўргатиладиган қўзичоқ билан она қўйлар катакларда бирга сақланади;
- биroz вақт ўтгач она қўйлар қўзичоққа ўрганиб, эмишга рухсат беради;
- она қўйнинг сути ўргатилаётган қўзичоқнинг бошига, танасига ва бурнига суртилади, қўйлар қўзичоқни ҳидлагандা, ўз боласи деб ўйлаб, уни бегона қилмайди;
- ўлган қўзичоқнинг мўйнаси қўзичоқнинг орқасига боғланади;
- қўйнинг зурриёти туғилгандан сўнг дарҳол вафот этган бўлса, қўйнинг йўлдоши ўргатилаётган қўзичоққа суртилади.

АХОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА ҚЎЗИЛАРНИ БОҚИШ ТАДБИРЛАРИ

Ахоли хонадонларида қўзиларни табиий боқиш ва эрта сутдан ажратиш усусларида боқилади. Шу билан бирга, қўйчиликда олиб борилган илмий изланишларга асосланиб, қўзиларнинг тезроқ ривожланишини таъминлаш мақсадида ёшлигидан жадал бўрдоқилаш усусларини кўллаш тавсия этилади.

Табиий боқиш усулида қўзилар сутдан ажралишгacha бўлган вақт мобайнида онаси билан биргаликда оғил ва яйловларда боқилади ёки сутдан ажратилгунга қадар оғилда сақланади. Совликлар яйловдан қайтгач улар билан бирга ёки кеча кундуз яйловда онаси билан бирга сақланади.

Республикамизда совликлар асосан соғилмайди, кўзилар 4,5-5 ой давомида онасини эмади. Кўзилар (зотига қараб) сутдан ажратилган пайтда қоракўл зотларда ўртacha 25-30 кг, гўшт йўналишидаги думбали зотларда 35-40 кг тирик вазнга эга бўлади. Бу даврда яйлов шароитларини ҳисобга олган ҳолда қўшимча тўйимли озуқалар билан озиқлантириш мумкин.

Эрта сутдан ажратиш деганда, қўзиларни одатий эмиш давридан аввал сутдан ажратиш тушунилади. Бу усул икки мақсадда амалга оширилади: биринчидан, бир йилда бир бошдан ортиқ кўзи олиш мақсадида, иккинчидан, ахоли хонадонларида она қўйларни кейинги қўчкор қўйиб қочиришга тайёрлаш жараёнлари учун қўлланилади.

Бизнинг шароитда, яъни ахоли хонадонларида бу усулни қўллаш яхши натижа беради, чунки ахоли хонадонида 1,5-2,0 ойлик ёшида сутдан ажратилган қўзиларни боқиб, парваришлаш имкониятлари мавжуд.

Янги туккан қўзиларга ҳар бир килограмм қўшимча вазн олиши учун ўртacha 5 кг она сути сарф қилинади, 2,0-2,5 ойлигига эса кунлик ўртacha 250-300 грамм семириши учун кунига 1,2-1,5 литр она сутини эмиши керак бўлади. Лактация даврининг ўрталарига бориб она сути аста – секинлик билан пасайиб боради, қўзиларнинг эса тўйимли озуқага бўлган талаби ошиб бораверади. Шунинг учун қўзилар 15-20 кунлигидан бошлаб концентрат, пичан ва ширали озуқаларга ўргатилади, қўзилар учун энг яхши омухта озуқалардан – сули, арпа; ширали озуқалардан- майдаланган илдизмевалилар хисобланади, сифатли беда пичани билан хоҳлаганича озиқлантириш керак бўлади.

АХОЛИ ХОНАДОНЛАРИДАГИ ҚЎЙХОНА, ЭЧКИХОНАЛАР ВА УЛАРНИНГ НАРХЛАРИ

Хашакхонали қўйхона. Таянч майдонини ҳисоблашда она қўйлар учун 1,1-1,4 м², қўзи ва қўйлар учун 1,4-1,6 м², қўчкорлар учун 1,8-2 м², қўзиларни боқиш учун 0,6-0,9 м² ўлчовлари ҳисобланishi керак. Туғруқхонада ҳар бир катак 1,5-2,0 м² бўлиши керак.

Ушбу хонадондаги қўйхонада наслли қўчкорлар, она қўйлар ва бўғоз она қўйлар учун жойлар бўлиб, иккинчи қаватида хашак сақлаш учун хашакхона мавжуддир.

Қўйхонанинг узунлиги Қўйхонанинг узунлиги 12 метр, эни (йўлаклар билан) 4,8 метрни, жами 57,5 м² ташкил этади. Поли оддий, тупроқни зичлаб қилинган бўлиб, энг арzon ва маъқулдир. Тупроқни зичлаб қилинган пол сийдикнинг сингиб кетиши учун қулайлиги, лой бўлиб кетмаслиги, ҳашарот ва

паразитлар яшаси учун нокулайлиги билан ажралиб туради, энг камхарж пол хисобланади.

Ушбу кўйхона 10 бош она кўйга мўлжалланган бўлиб, совлиқлар туғса, кўзилари билан 20 бош кўйни боқишга шароитлар мавжуд

Кўчма кўйхона. Кўчма кўйхоналар асосан темир арматура, профиллардан ясалади, уларни бир жойдан бир жойга кўчиришда жуда қулайдир, лекин хашакхонаси бўлмайди.

Поли панжарали тахтадан қилинади. Тахта панжара ўлчамлари (тахта эни) 4x5 см, 5x5 см ва 6x5 см бўлади. Орасидаги очиклик (2 тахта орасидаги масофа) 1,5x2 см бўлиб, тахталар орасидаги масофани ўртача 1,9 см қилиб белгилаш мумкин. Ўлчамлари келтириб ўтилган мазкур тахта панжаралар 10x5 смлик бруслар устига қоқиб маҳкамланади.

Кўчма кўйхона 10 бош она кўйга мўлжалланган бўлиб, кўйхонага (4 бўлақдан иборат ҳар бир бўлаги 2,3 млн сўмдан) жами 9,2 млн сўм (2021 йилги нархларда) сарфланган.

Ушбу кўйхона 10 бош она кўйга мўлжалланган бўлиб, совлиқлар туғса, кўзилари билан 20 бошни боқишга шароитлар мавжуд.

Ушбу хашакхонали ва кўчма кўйхоналарда эчкиларни ҳам боқиб парваришлаш мумкин.

ХОНАДОНЛАРДА БОҚИБ КЎПАЙТИРИЛАЁТГАН ҚЎЙ ВА ЭЧКИ ЗОТЛАРИ

Қўй зотларининг тавсифи. Аҳоли хонадонларида жайдари, қорақўл, ҳисор зотлари ва гўштдор-сержун зот гурухлари урчитиб кўпайтирилмоқда. Ушбу зотларнинг ҳар бири ўзининг муҳим биологик ва хўжалик фойдали белгиларига эга бўлиб, бу қўй зотлари ташки кўриниши, ирсияти ва маҳсулдорлик хусусиятлари билан бир-биридан фарқ қиласди.

Жайдари зотли қўйлар ҳалқ селекциясида ўзимизда яратилган зот бўлиб, Ўзбекистоннинг маҳаллий думбали қўйлари, деб ҳам номланади.

Республикамизнинг деярли барча худудларида урчитиб кўпайтиришга мослашган, бош сони жихатидан етакчи (10 млн бошга яқин) зотлардан бири бўлган соф жайдари зотли ҳамда бошқа (ҳисор, сараджи, эдилбай) қўй зотлари билан чатиширилган дурагайлари кенг тарқалган.

Совликларнинг ўртача тирик вазни 55-60 кг, сермаҳсуллари 70-80 кг, жун қирқими 2,0-2,5 кг, етук ёшдаги қўчкорларники 80-90 кг, маҳсулдор қўчкорлар 100-130 кг, жун қирқими эса 2,8-3,0 кг ташкил этади. Қўчкорларнинг яғри баландлиги ўртача 76,3 см, гавдасининг қия узунлиги 80,8 см, кўкрак айланаси 96,2 см ни ташкил этади.

Бу қўйлар йирик танага эга бўлиб, айниқса оёғининг калталиги, гавдасининг чўзинчок, бўйни калта қўтарилиган, гавдаси чуқур, яғрини ва бели, думбаси кенг қўтарилиганини билан тавсифланадилар. Жайдари зотли қўйлар гўшт маҳсулдорлигининг юқорилиги ва қўзисининг тез етилувчанлиги билан ажралиб туради.

Қорақўл зотли қўйлар ҳалқ селекциясида Ўзбекистонда яратилган. Рангига кўра қора, сур, кўк зот типлари мавжуд. Буларнинг ичida сур зот типлари жуда сифатли бўлиб, юқори қадрланади. Бу сур қўйлар Қорақалпоқ, Бухоро ва Сурхондарё зот типларидир.

Қорақўл қўйларнинг хўжаликда фойдаланиш муддати 6-7 йилгача, баъзида улар (юқори даражада боқиб парваришланса) 12 ёшгача яшайди. Қўйларда 1,5 ёшида биологик етуклик даври бошланади, табиий серпуштлиги ўртача ҳар 100 бош совликдан 110-120 кўзи олинади, қорақўл қўйлар 3 ёшдан 6 ёшгача энг юқори даражада маҳсулдор бўлади.

Катта ёшдаги қорақўл қўчкорларнинг тирик вазни ўртача 60-75 кг, она қўйлар-42-50 кг, янги туғилган ургочи қўзилар 4,0-4,5 кг, қўчкорчалар 4,5-5,0 кг гача бўлади.

Қорақўл қўйлар рангининг хилма-хиллиги билан бошқа қўй зотларидан ажралиб туради. Қора рангли қўйлар 75-80%, кўк рангли 13-17%, сур рангли қўйлар 5-7% ва бошқа рангли қўйлар 3% ни ташкил этади.

Ҳисор зотли қўйлар ҳалқ селекциясида Тожикистонда яратилган зот бўлиб, асосан Тожикистонда ва Республикализнинг Сурхондарё ва Қашқадарё вилоятларида кенг тарқалган. Бугунги кунда бошқа вилоятларда ҳисор зотини соф ҳолда ҳамда жайдари зоти билан чатиширилган дурагайларини учратиш мумкин.

Ҳисор зотли қўйлар тирик вазни ва гавдасининг йириклиги жихатидан дунёда етакчи зотлардан бири бўлиб, етук ёшдаги қўчкорларнинг тирик вазни 120-140 кг, баъзан 170-188 кг, она қўйлар 80-85 кг, сермаҳсуллари 90-95 кг, думбаси 18-20 кг, сўқимга боқилгандари 30 кг ва ундан ортиқ, 1,5 яшар қўчкорлар 96-100 кг, 1,5 яшар тўқлилар эса 49-52 кг тош босади.

Кўчкорларининг яғрин баландлиги ўртача 87-90 см, совлиқларда-78-80 см, тананинг қия узунлиги шунга мос равишида 85 ва 75 см ни, гавда чуқурлиги 35,5-34 см ни ташкил этади. Улар бақувват тана тузилиши, мустаҳкам суюклар, ажойиб ривожланган мускулатура ва қуруқ оёқларга эга. Бу сифатлари узоқ ма-софаларга, яйловдан-яйловга кўчиб ўсимликларни ўзлаштиришда қўл келади. Яғрини, орқаси ва бели кенг, тўғри, кўкраги чуқур кўйлардир. Думбаси катта, энига 30-40 см, узунлиги 40-50 см га этади.

Ҳисор зотли қўйлар Республикаизнинг деярли барча худудларида аҳоли хонадонларида урчитиб кўпайтирилмоқди.

Эдилбай зотли қўйлар гўштдор-думбали дағал жунли қўй зотлари ҳисобланиб, XIX асрда Қозоғистонда яратилган ва бу қўйларнинг кўп турлари Ўзбекистон, Қозоғистон ва Россиянинг жанубий чўл зоналарида ҳам урчитиб кўпайтирилмоқда. Қўйларнинг тузи кўнғир ва сарик, баъзида қора рангдагилари ҳам учрайди.

Эдилбай зотли қўйлар мустаҳкам конституцияга ва юқори даражада чидамилийка эга, шунинг учун ийлнинг ҳар хил фасллари ва турли яйлов шароитларида ҳам 500 км ва ундан узоқ масофани босиб ўта олади. Қўйлар юқори ўсувчанлиги, мустаҳкам суюқдорлиги, узуноёқлиги, дағал жуни ва катта ўсувчанлик энергиясига эга бўлганлиги билан тавсифланадилар.

Ўзбекистоннинг гўштдор-сержун (ҳалқ тилида-малиш) қўйларнинг зот гурухлари 1976 йилда Чорвачилик илмий-тадқиқот институти олимлари томонидан яратилган

Шарқнинг маҳаллий думбали (манбаларда-ўзбек думбали қўй зоти деб ҳам номланган) жайдари қўйлари, куйи гарбнинг майин жунли (шимолий Кавказ), Англиянинг гўштдор линкольн зотлари генотипларига эга бир-биридан фарқ қиливчи учта ирсиятлийкини бирлаштириш натижасида юқори ўсувчанликка, бирмунча йирик тана ва ҳаётий кучга эга ярим майин жунли қўйларнинг Оҳангарон ва Паркент типлари, кейинчалик эса гўштдор-сержун қўйларнинг зот гурухлари яратилди.

Бу зот гурухларининг ўзига хос муҳим хўжалик фойдали белгиларидан тез етилувчанлиги, гавдасининг йириклиги совуққа ниҳоятда чидамлилиги, иштаҳасининг бир хил юқорилиги ва катта ҳажмдаги озуқани ҳазм қилиш хусусиятига эга эканлиги ҳамда озуқани маҳсулот билан юқори даражада қоплашидир.

Тугилганда кўчкорчаларнинг тирик вазни 4,93 кг, ургочи қўзилар 4,10 кг, 4-4,5 ойлигига кўчкорчалар 30,5 кг, тўклилар 28,4 кг ни, етук ёшдаги кўчкорлар-96-110 кг, совлиқлар эса 60-65 кг ни ташкил этади.

Заанен зотли эчкилар сут йўналишидаги эчки зоти бўлиб, Швейцарияда яратилган. Заанен эчки зотлари нафақат Европада, балки дунёнинг барча қитъаларида урчитиб кўпайтирилмоқда. Бу зот эчкилар анчагина йирик, танаси узун, кўкраги чуқур ва кенг, суюклари мустаҳкам яхши ривожланган. Заанен зотли така

ва она эчкиларида шоҳ бўлмайди, калласи ўртача, қуруқ, бўйни узун кўтарилиган, такалариники бироз калта, соқоли бор. Эчкиларнинг ранги асосан оқ тусда, баъзи эчкиларнинг ияги, кулоғи ва елиннада қора доғлари ҳам учраб туради.

Соф заанен зотли икки яшар тақанинг тирик вазни ўртача 60 кг ни, 3-5 яшарлигига 75-100 кг, 4-5 яшар она эчкилариники 50-65 кг ни ташкил этади. Она эчкиларида яғрин баландлаги ўртача 70-77 см, сагри баландлиги

69-76 см, кўкрак айланаси 87 см, кўкрак чуқурлиги 35 см, кўкрак эни 18 см ни ташкил этади. Пуштдорлиги юқори, ҳар түққанда иккита ва баъзан уч бош улоқ туғади. Улоқчалар тугилганда 3,0-3,5 кг, тақачалари 4,0-4,5 кг тирик вазнга эга бўлади, ёш эчкилар тез ўсувчан, сутдан ажратилган 2 ойлик улоқчаларнинг тирик вазни 8-10 кг, тақачалари 10-12 кг ни ташкил қиласди.

Бу зотлар тог ва тоголди яйлов шароити ҳамда уйда аҳоли хонадонида ҳам боқишига мослашган, барча боқиши ва асраш шароитларида ўзининг сут маҳсулдорлигини яхши намоён этади. Она эчкилар бир кунда ўртача 2,5-3,0 л, сермаҳсуллари 3,5-4,5 литргача сут бериши мумкин. Маҳсулдор она эчкиларнинг лактация давомида 800-1000 л сут микдорига эга бўлиб, лактация даври 8-10 ойни ташкил этади.

Рус оқ эчки зоти сут йўналишидаги маҳаллий зотлардан ҳисобланади. Бу эчкилар шоҳли, калласи енгил, ўртача катталиқда, бўйни узун ва тўғри жойлашган, кўкраги чуқур ва кенг, бел қисми тўғри, узун, сагриси кенг гавдаси яхши ривожланган.

Елини катта ҳажмдор, сут безлари яхши ривожланган, елинининг орқа қисми кенг, сўргичлари узун. Орқа ва олдинги оёқлари тўғри, суюклари яхши ривожланган, мустаҳкам.

Бу эчки зотларининг пуштдорлиги юқори. Ҳар 100 бош она эчки 188-220 улоқ беради. Улоқчалар тугилганда 3,0-3,2 кг, тақачалари 3,5-4,0 кг тирик вазнга эга бўлади, ёш эчкилар тез ўсувчан, сутдан ажратилган улоқчаларнинг тирик вазни 8-10 кг, яйловда боқишининг охирги даврларида урғочилари 16-18 кг, тақачалари 20-25 кг ташкил этади. Она эчкиларнинг ўртача тирик вазни 40-45 кг, тақалариники 50-55 кг ни ташкил қиласди.

Она эчкиларнинг сут маҳсулдорлиги озиқлантириш ва асраш шароитларига кўра ҳар хил 4,0-4,2 фоиз ёғлилиқда 300-500 кг, лактациясининг давомийлиги 7 ойдан 11 ойгача давом этади.

Ўзбекистонга бу зотлар XX асрдан бошлаб кўп микдорда кириб келган. Бунгни кунда бу зот эчкилари кўпроқ аҳоли хонадонларида урчитиб кўпайтирилмоқда.

Ангор зотли эчкилар тивитли жун берувчи зот бўлиб, у Туркияда яратилган қадимий зотлардан бири ҳисобланади. Эчкиларнинг асосан тузи оқ ва тўқ кулранг, қоралари ҳам учрайди.

Бу зот эчкилари танаси йирик, юмалоқ, оёқлари калтароқдир. Калласи, шохи ўртача катталиқда, бўйни қиска, ягрини тўғри бўлиб, кўкраги чукурлигидан жуда чиройли кўринади, мускуллари яхши ривожланган, териси юпқа бўлиши билан бирга жуда пишиқ.

Эчкилар жунида тивит толалари аниқ кўриниб туради, умуртқа суяги бўйлаб лентасимон жун қопламаси, такаларида эса бўйинларида узун кора ялтироқ қилтиқ бўлади.

Жун маҳсулдорлиги юқори она эчкилар киркилганда ўртacha 2,5-3,0 кг, такаларники 3,5-4,0 кг ёки она эчкилардан - 450 грамм, такалардан - 700 грамм тивит тараб олинади, жунининг узунлиги она эчкиларда 8,0-9,0 см, такаларники 9-10 см ташкил этади. Ангор зотли эчкилар ўртача катталиқда бўлиб, улоқларнинг тирик вазни 25-30 кг, она эчкиларнинг тирик вазни 40 кг, такаларники 50-60 кг оғирликда бўлади.

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА 1-2 СОТИХЛИ ИХЧАМ
ИССИҚХОНА ҚУРИШ БЎЙИЧА ТАВСИЯЛАР**

**ЛОЙИХА УЧУН КРЕДИТ МАБЛАГИНИНГ САРФЛАНИШИ
БЎЙИЧА ТАВСИЯ**

№	Харажатлар номи	Ўз хисобидан	Кредит маблагига	Суммаси
1	Иссикхона мажмуасини қуриш учун	0	8 880 000	8 880 000
3	Нихол сотиб олиш	405 000	0	405 000
5	Ўғит сотиб олиш учун	400 000	0	400 000
	Жами	805 000	8 880 000	9 685 000

Иссикхона фаолиятини ташкил этиш ва ривожлантириш борасида лимон етиштириш бўйича (1 сотих ер мисолида). Ушбу лойиха учун жами 9 685 000 сўм маблаг сарфланади. Шундан 805 000 сўм маблаг ўз хисобидан, 8 880 000 сўмини 7 йил муддатга, йиллик 14 фоиз билан банкдан кредит олиш режалаштирилган.

**ИССИҚХОНА ҚУРИШ УЧУН КЕТАДИГАН МАТЕРИАЛЛАР ВА УЛАР-
НИНГ НАРХЛАРИ БЎЙИЧА ТАВСИЯ**

№	Иссикхона қуриш учун ке- тадиган материаллар номи	Нима мақсадда ишлатилади	Сони	Ўлчов бир- лиги	Мик- дори	Нархи	Суммаси
1	25ø лик труба	Забаравга	3 та	Метр	450	2 500	1 125 000
2	25ø лик труба	Ферма	4 та	Метр	180	2 500	450 000
3	25ø лик труба	Хоб	2 та	Метр	165	2 500	412 500
4	57ø лик труба	Стойка	4 та	Метр	210	6 700	1 407 000
5	3 мм.лик сим	Хосил осилади		Кг	30	2 500	75 000
6	50 лик рейка			Метр	150	30 000	4 500 000
7	Иссикхонани ёпиш учун целлофан						910 500
ЖАМИ							8 880 000

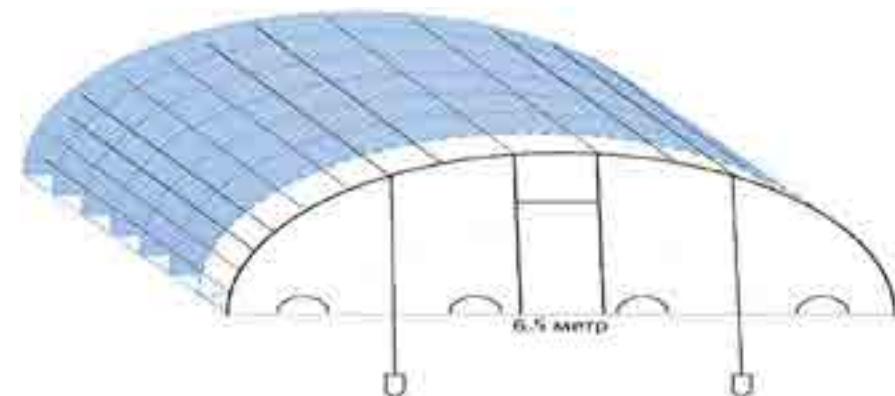
**ТАДБИРКОР ҚҮЙИДАГИ ТУРДАГИ МАҲСУЛОТЛАРНИ ИШЛАБ
ЧИҚАРИШНИ РЕЖАЛАШТИРМОҚДА**

№	Махсулот тури	1 мавсумда (экилгандан бошлаб 3-йилда)		
		Микдор (дона)	1 кг маҳсу- лот нархи (сўм)	Баҳоси
1	Лимон	1 400	5000	7 000 000
	Жами	1 400		7 000 000
		4-6 йилда		

**ТАДБИРКОР ТОМОНИДАН ОЛИНАДИГАН ДАРОМАД БЎЙИЧА ТАҲ-
МИНИЙ ХИСОБ-КИТОБЛАР**

Кўрсатгичлар	3 йил
Даромадлар жами	7 000 000
Сотилган маҳсулот таннахри	520 000
Кредит бўйича фоиз тўлови	802 000
Кредит танидан тўлов	2 964 000
Фойда	2 714 000
Солик ва мажбурий тўловлар	-
Соф фойда	2 714 000

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИГА ЁЙСИМОН УСУЛДА 1 СОТИХЛИ ИХЧАМ
ИССИҚХОНА ҚУРИШ БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯЛАР**

1. 1-Қават (труба) 25x1.7-80 метр 2. Қозик (труба) 25x1.7-1.6 метр 3. 1-қават сим 6 мм 60 метр 4. Ҳосилхона сим 3 мм 6 кг 5. Пластмасса труба 328 метр 6. Целлафан 1-қават 0.4 мм-64 метр 7. Целлофан 2-қават 0.8 мм-22 метр 8. Лента 176 метр 9. Рейка 5x4 18 метр 10. Часпак 2 та 11. Ручка 1 та 12. Кўчат 250 дона

Эслатма: Узун синик чизиқлар – дуганинг лентаси, узлуксиз узун чизиқлар – дуганинг ҳосил симлари.

**АҲОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА 2-ЯРУСЛИ 1-СОТИХЛИ ИХЧАМ ИССИҚХО-
НА ҚУРИШ БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯЛАР**

Олд кўриниш

Юқоридан кўриниш

ИССИҚХОНА ҚУРИШ УЧУН ТАЛАБ ЭТИЛАДИГАН ҚУРИЛИШ МАТЕРИАЛЛАРИ РЎЙХАТИ ВА УЛАРНИНГ ҲАЖМЛАРИ

№	Материаллар	Ўлчами	Метр
1	Труба стальная	Ø32x1,7	36,0
	Труба стальная	Ø25x1,7	240,0
	Стойка	Ø32x1,7	36,0
	Дугалар	Ø25x1,7	54,0
	Забарав ёnlама	Ø25x1,7	30,0
	Забарав дуга	Ø25x1,7	15,0
	Хосилхона	Ø25x1,7	13,0
	Хобон устун	Ø25x1,7	16,0
	Хобон иссиқхонага	Ø25x1,7	15,0
	Хобон дугага	Ø25x1,7	10,0
	Форточка	Ø25x1,7	37,0
	2-қават	Ø25x1,7	35,0
	Дуга стойка	Ø25x1,7	15,0
2	Профил	2x2x1,5	104,5
	Хосилхона	2x2x1,5	26,0
	Форточкига хабон	2x2x1,5	15,0
	2-қават	2x2x1,5	42,0
	Эшик	2x2x1,5	6,5
	2-қават забарав	2x2x1,5	15,0
3	Уголник	3x3	0
4	Арматура	10метр	
5	Рейка	x	66
	Форточка,дуга, вакум	4x4	33
	Шапалак	2x1	33
6	Плёнка (кг)	x	50,6 кг
	Плёнка дугага 1	1 мик	25,2 кг
	Плёнка 2-қават	1 мик	18,0 кг
	Плёнка форточкига (1 мм)	1 мик	3,6 кг

№	Материаллар	Ўлчами	Метр
	Лента	х	3,8
7	Нова	х	0,0
	Криставина вакуум	х	4 дона
	Сим (улаш учун)	6 лик	0,0 кг
	Сим (хосилхона)	3 лик	6,0 кг
	Мих 1 қаватга	50 мм	2,0 кг
	Мих 2 қаватга	70 мм	0,0 кг
	Больт ва гайка	80 мм	1,0 кг
	Темир самарез	60 мм	1,0 кг
	Электрод	пачка	1,0
	Скотч (4,5)	рулон	1,0
	Диск каттасидан	дона	4,0
	Степлер уки(2)	пачка	1,0
	Часпак ручка	дона	4,0
	Краска		3,0 кг
	Цемент		150,0 кг
	Чагил		1,0

АХОЛИ ХОНАДОНЛАРИДА 2-ЯРУСЛИ З-СОТИХЛИ ИХЧАМ ИССИҚ

Олд кўриниш

Юқоридан кўриниш

ХОНА ҚУРИШ БЎЙИЧА ТЕХНОЛОГИК ТАВСИЯЛАР

ИССИҚХОНА ҚУРИШ УЧУН ТАЛАБ ЭТИЛАДИГАН ҚУРИЛИШ МАТЕРИАЛЛАРИ РЎЙХАТИ ВА УЛАРНИНГ ХАЖМЛАРИ

№	Материаллар	Ўлчами	Метр
1	Пўлат труба	Ø32x1,7	81
	Пўлат труба	Ø25x1,7	557
	Стойка	Ø32x1,7	81
	Дугалар	Ø25x1,7	162
	Забарав ёнлама	Ø25x1,7	48
	Забарав дуга	Ø25x1,7	48
	Ҳосилхона	Ø25x1,7	26
	Хобон стойка	Ø25x1,7	24
	Хобон иссикхонага	Ø25x1,7	29
	Хобон дугага	Ø25x1,7	16
	Фортичка	Ø25x1,7	55
	2-қават	Ø25x1,7	104
	Дуга стойка	Ø25x1,7	45
2	Профил	2x2x1,5	319
	Ҳосилхона	2x2x1,5	91
	Фортинкага хабон	2x2x1,5	48
	2-қават	2x2x1,5	126
	Эшик	2x2x1,5	6,5
	2-қават забарав	2x2x1,5	48
3	Уголник	3x3	27,9
4	Арматура	10метр	50,6
5	Рейка	x	492
	Фортинкага,дуга, вакуумга	4x4	246
	Шапалак	2x1	246
6	Плёнка (кг)	x	159,7
	Плёнка дугага 1	1 мик	99,6 кг
	Плёнка 2-қават	1 мик	0,0
	Плёнка фортинкага(1 мм)	1 мик	49,6 кг
	Лента	x	10.4
7	Нова	x	24
	Криставина вакуумга	x	4 дона
	Сим (улаш учун)	6 лик	1,7 кг
	Сим (ҳосилхона)	3 лик	20 кг
	Мих 1 қаватга	50 мм	3 кг
	Мих 2 қаватга	70 мм	1 кг

№	Материаллар	Ўлчами	Метр
	Болт ва гайка	80 мм	1,5 кг
	Темир саморез	60 мм	1,5 кг
	Электрод	пачка	2,0
	Скотч (4,5)	рулон	3
	Диск каттасидан	дона	4,0
	Степлер уки(2)	пачка	3.0
	Часпак ручка	дона	4,0
	Краска		8,0 кг
	Цемент		450,0 кг
	Чагил		3,0

ТОМОРҖА ЕР ЭГАСИ ТОМОНИДАН ЖАМҒАРМА ҲИСОБИДАН 2 СОТИХЛИ ИХЧАМ ИССИҚХОНА ТАШКИЛ ЭТИШ УЧУН ОЛИНГАН КРЕДИТНИНГ ОЙМА-ОЙ ҚАЙТАРИШ ГРАФИГИ

Суммаси	20 000 000,00
Фоизи	14% (Тадбиркорлик жамғармаси томонидан компенсация кўлланилганидан кейин 7%)
Ўтка-зилган сана	01.03.2022
Қайтариш санаси	28.02.2029

T/P	Сана	Кредит колдиги	Асосий қарзнинг қайтиши	Фоиз тўлови	Жами ойлик тўлов
1	31.03.2022	20 000 000		118 904	118 904
2	30.04.2022	20 000 000		115 068	115 068
3	31.05.2022	20 000 000		118 904	118 904
4	30.06.2022	20 000 000		115 068	115 068
...					
...					
36	28.02.2025	20 000 000		107 397	107 397
37	31.03.2025	20 000 000	416 667	118 904	535 571
38	30.04.2025	19 583 333	416 667	112 671	529 338
...	...				
...	...				
82	31.12.2028	1 250 000	416 667	7 432	424 098
83	31.01.2029	833 333	416 667	4 954	421 621
84	28.02.2029	416 667	416 667	2 237	418 904
Жами	XXX	20 000 000	7 067 203	27 067 203	

МУНДАРИЖА

Кириш сўзи	3
I -БОБ. Томорқаларда экин экиш, парваришлиш, ишлов берини муддатлари ва харажатлар миқдорлари тўғрисида технологик тавсиялар	
Сабзавот экинлари	5
Томорқада сабзи етишириш агротехникаси	5
Томорқада картошка экиш ва парваришлиш	6
Томорқада пиёз етишириш ва парваришлиш	13
Саримсоқниёз экиш ва парваришлиш	15
Томорқада помидор экиш ва парваришлиш	16
Томорқада бодринг етишириш технологиялари	19
Томорқада булғор (ширин) қалампири етишириш	23
Томорқада булғор (аччик) қалампири етишириш	24
Томорқада карам етишириш технологиялари	26
Томорқада бақлажон ва кабачки етишириш	27
Дуккакли ва мойли экинлар	28
Томорқада мош етишириш агротехникаси	28
Томорқада нўхат етишириш агротехникаси	31
Томорқада ловия экиш ва парваришлиш	34
Томорқада ловия (фасоль) экиш ва парваришлиш	37
Томорқада соя экиш ва парваришлиш	39
Томорқада кунжут экиш ва парваришлиш	42
Томорқада махсар экиш ва парваришлиш	45
Полизэкинлари	47
Томорқада тарвуз етишириш агротехникаси	47
Томорқада қовун етишириш агротехникаси	52
Томорқада қовоқ етишириш агротехникаси	55
Томорқада ток парвариш қилиш агротехникаси	69
Томорқада лимон етишириш агротехникаси	76
II-БОБ. Аҳоли хонадонларида асалари уялари, интенсив усуlda балиқ, қуён, парранда, қўй ва эчки боқиши, ихчам иссиқхоналар ташкил этиш бўйича технологик тавсиялар	
Асаларилар ҳақида тушунча	83
Қуён боқиши ва парваришлиш	96
Аҳоли хонадонларида интенсив балиқ етишириши	110
Аҳоли хонадонларида парранда боқиши	123
Аҳоли хонадонларда қўй ва эчки боқиши бўйича технологик тавсиялар	135
Аҳоли хонадонларда 1-2 сотихли ихчам иссиқхоналар куриш бўйича тавсия	149